

57.512

A VKM. e könyvet 62,111/1927. sz. rendeletével
kereskedő tanonciskolák számára tankönyvül engedélyezte

MAGYAR OLVASÓKÖNYV

KERESKEDŐ-TANONCISKOLÁK
II. OSZTÁLYA SZÁMÁRA

AZ ÚJ TANÍTÁSTERV SZERINT
SZERKESZTETTÉK

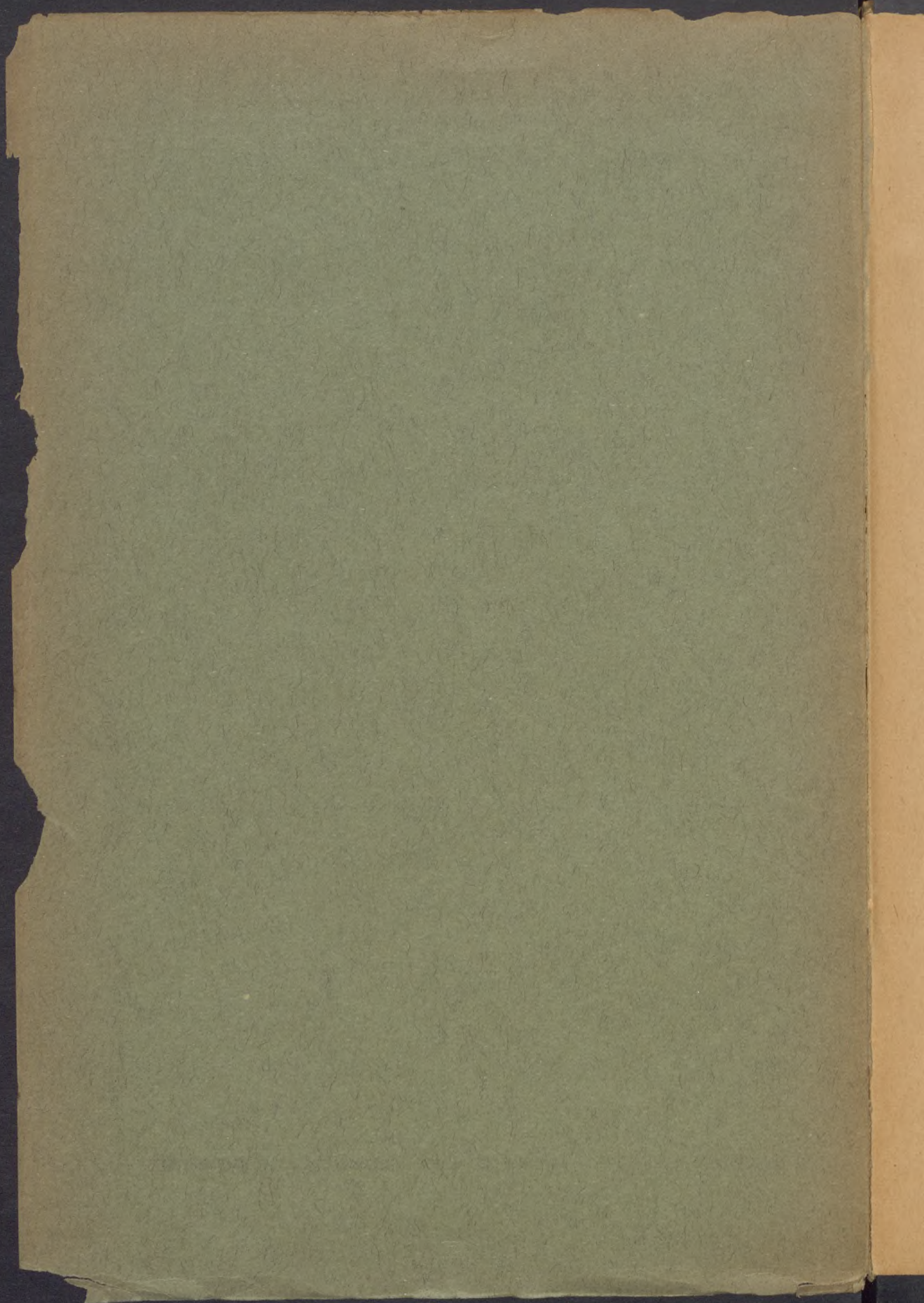
Dr GÁLOS REZSŐ ÉS WIRKER ISTVÁN

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓK

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

Ára 2 pengő 90 fillér

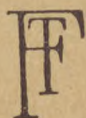
MAGYAR OLVASÓKÖNYV

KERESKEDŐ-TANONCISKOLÁK
II. OSZTÁLYA SZÁMÁRA

AZ ÚJ TANÍTÁSTERV SZERINT
SZERKESZTETTEK

DR GÁLOS REZSŐ ES WIRKER ISTVÁN
FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓK

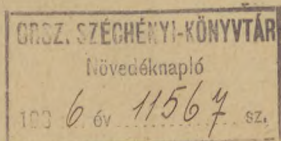
A VKM. 62.111/1927. sz. rendeletével e könyvet
kereskedő-tanonciskolák számára tankönyvvül engedélyezte

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

57512

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

ELŐSZÓ.

Új tanítástervünk ebben az osztályban — természet-szerűen — már fokozottabb feladatokat ró a tanulóra. A nyelvtan és a helyesírás gyakorlásán túl most már önállóbb tartalomelmondások s így a fogalmazás elemei következnek. Majd az önálló fogalmazás munkáját is megkezdjük. Ennek alapja a közös munkával, majd önállóan gyakorolt vázlat-készítés és vázlatok mintaszerű kidolgozásának a bemutatása. A tanár feladata adott vázlatokból kisebb fogalmazványok iratása.

Nehezebbé válnak már az olvasmányok is. Csak példának említjük, hogy a Nemzet csinosodásából, a Pareneziszből az új tanításterv által megkívánt egy-egy részlet magasabb eszményisége és nehezebb stílusa már fokozottabb szellemi munkát követel. Ennek a munkának induktív elő-készítésére az olvasmányok megválogatásában is tekintettel voltunk.

Az olvasmányok elrendezésében az előbbi kötetekben is érvényesített módszerünkkel élünk. A történelmi olvasmányok (a 16—18. századról) kronológiai rendben alkotják a kötet gerincét. A kereskedelmi szempontok még inkább előtérbe lépnek. Érdekesség, változatosság és — amennyire lehet és szabad — könnyedség voltak a megválogatás és elrendezés elvei. Az olvasmányok javarésze ebben a kötetben is eredeti.

Mint a prózai olvasmányokban, a költeményekben is tartottuk magunkat az új tanítástervhez. Azonban bőven adjuk mindakettőt, a tanár munkáját, a növendék művelő-

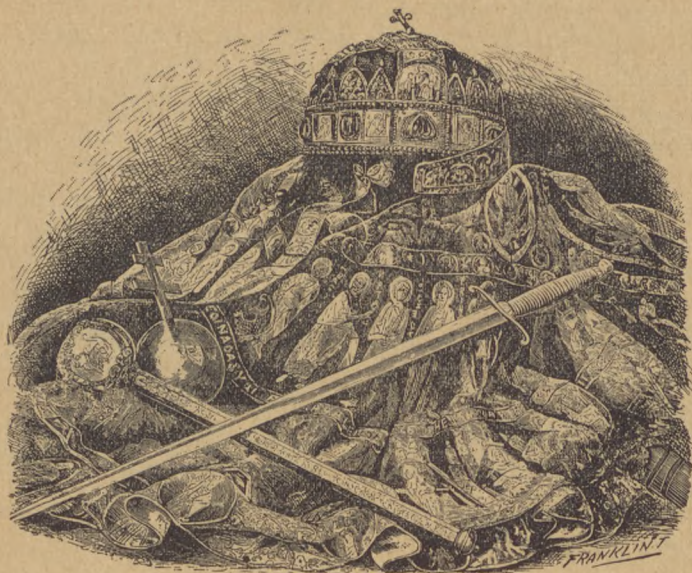
dését segítjük vele. A versek ez évben — Petőfin kívül — leginkább Tompa és Vörösmarty alkotásaiból valók. Tompának 6, Vörösmartynak — a Szózaton kívül — ugyancsak 6 költeménye szerepel. Ehhez képest most Tompa és Vörösmarty népszerűen megírt rövid életrajzát is adjuk. Az utolsó kötetre marad Arany János.

Ennek a kötetnek is szép nyomása, jó papírosa és gazdag illusztrálása a kiadó áldozatkészségét dicséri.

1927 őszén.

Dr. Gálos Rezső.

Wirker István.

1. Himnusz.

A magyar nép zivataros századaiból.

Irta Kölcsey Ferenc.

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyujts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Balsors akit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt,
Megbűnhődte már e nép
A multat s jövődöt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágoznak.

Ertünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Haj, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsujtád villámidat
Dörgő fellegetdben;
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk.
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad,
Szép hazám, kebledre!..
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!

Bujt az üldözött s felé
Kard nyúlt barlangjában,
Szertenézett s nem lelé
Honját a hazában.
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger felette.

Vár állott: most kőhalom;
Kedv s öröm röpkedtek:
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virul
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hő szeméből!

Szánd meg, Isten, a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyujts feléje védő kart
Tengerén kinjának!
Balsors, akit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt:
Meggúnhödte már e nép
A multat s jövődőt!

Tárgyi magyarázat. — Kölesey Ferenc (1790—1838) a legnemesebb lelki magyar emberek közé tartozott. Jeles író és költő. *Parenéziséből* is (ez évi olvasmányunk) sok magasztos dolgot tanulunk. *Himnusa* száz év óta nemzeti imádságunk. Alapgondolata, hogy Isten a magyarságot sok bűnéért évszázados átokkal sújtotta, de népünk annyit szenvedett, hogy már a jövődőért is megbűnhődött. A mult nagyságából és a mult szenvedéseiből merítünk reményt és bizodalmat jobb esztendőkhöz. Ez a fohász nemzetünknek mai, szerencsétlen sorsában még bensőbb imádságunk. mint valaha.

- Feladatok.** 1. Az egész költeményt szépen és gondosan le kell írni.
2. A költeményt 3 részletben tanuljuk meg könyv nélkül. (1—3., 4—5., 6—8. strófa.)
3. Irjuk le a megtanult költeményt emlékezetből.

2. Szózat.

Irta Vörösmarty Mihály.

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, óh magyar;
Bölcsőd az s majdan sirod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor Apáid vére folyt; Ez, melyhez minden szent nevet Egy ezredév csatolt.	Az nem lehet, hogy ész, erő És oly szent akarat Hiába sorvadozzanak Egy átoksúly alatt.
Itt küzdtenek honért a hős Árpádnak hadai; Itt törtek össze rabigát Hunyadnak karjai.	Még jőni kell, még jőni fog Egy jobb kor, mely után Buzgó imádság epedez Százvezrek ajakán.
Szabadság! itten hordozák Véres zászlóidat, S elhulltanak legjobbaink A hosszú harc alatt.	Vagy jőni fog, ha jőni kell, A nagyszerű halál, Hol a temetkezés fölött Egy ország vérben áll.
És annyi balszerencse közt, Oly sok viszály után, Mégfogva bár, de törve nem, Él nemzet e hazán.	S a sírt, hol nemzet süllyed el, Népek veszik körül, S az ember millióinak Szemében gyászkönnny ül.
S népek hazája, nagy világ! Hozzád bátran kiált: «Egy ezredévi szenvedés Kér éltet vagy halált!»	Légy híve rendületlenül Hazádnak, óh magyar: Ez éltetőd, s ha elbukál, Hantjával ez takar.
Az nem lehet, hogy annyi szív Hiába onta vért, S keservben annyi hű kebel Szakadt meg a honért.	A nagy világon e kívül Nincsen számodra hely; Áldjon vagy verjen sors keze: Itt élned, halnod kell.

Tárgyi magyarázat. — *Vörösmarty Szózata* is — miként *Kölesey Himnusza* — a magyarság nemzeti imádsága. Minden ünnepi alkalomkor elénekeljük. Eszünkben és szívünkben, erőnkben és akaratunkban bízunk kell, a hazához rendületlenül híveknek kell lennünk — ezt hirdeti benne a költő. Arra tanít, hogy a balszerencsétől üldözött nemzet nem tört meg, hanem éppen a sok szenvedése jogán életet kér Európa népeitől, egy jobb kort — vagy nagyszerű halált.

Feladatok. 1. Másoljuk le könyvünkől gondosan és szépen az egész költeményt.

2. A költeményt tanuljuk meg 4 részletben (3—3—3—5 strófa) könyv nélkül.

3. Írjuk le a betanult költeményt emlékezetből.

3. Hitvallás.

Irta Papp-Váry Elemérné

*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország föltámadásában.*

Ez az én vallásom, ez az én életem.
Ezért a keresztet vállaimra veszem,
Ezért magamat is reá feszíttetem.

Szeretném harsogni kétkedők fülébe,
Szeretném égetni reszketők lelkébe.
Lángbetűkkel írni véres, magyar égre:

Ez a hit a fegyver, hatalom és élet,
Ezzel porba zúzod minden ellenséged,
Ezzel megválthatod minden szenvedésed.

E jelzőt ha írod lobogód selymére,
Ezt ha belevésed kardod pengéjébe,
Halottak országát feltámasztod véle.

Harcos, ki ezt hiszed, csatádat megnyerted,
Munkás, ki ezt vallod, boldog jövőd veted,
Asszony, ki tanítod, áldott lesz a neved.

Férfi, ki ennek élsz, dicsőséget vettél,
Polgár, ki ezzel élsz, új hazát szerezteél,
Magyar, e szent hittel, mindent visszanyertél.

Mert a hit az erő! Mert ki hisz, az győzött!
Aki hisz: a halál és kárhozat fölött
Az élet Urával szövetséget kötött.

Annak nincs többé rém, mitől megijedjen,
Annak vas a szíve minden vésszel szemben,
Minden pokol ellen, mert véle az Isten!

Annak lába nyomán zöldül a temető,
Virágdíszbe borul az eltiprott mező.
Édes madárdaltól hangos lesz az erdő.

Napsugártól fényes lesz a háza tája,
Mézes a kenye, boldogság tanyája,
Minden nemzetségén az Isten áldása.

Magyar! Te most árva, elhagyott, veszendő,
Minden nemzetek közt lenn a földön fekvő,
Magyar! Legyen hited, s tied a jövő.

Magyar! Legyen hited és lészen országod,
Minden nemzetek közt az első, az áldott,
Isten amit néked címeredbe vágott.

Szíved is dobogja, szavad is hirdesse,
Ajkad azt rebegje reggel, délben, este,
Véreddé hogy váljon az ige, az eszme:

Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország föltámadásában!

Tárgy magyarázat. Ennek a költeménynek első strófája is, a *Himnusz*-szal és a *Szózat*-tal együtt, nemzeti imádságunk. A *trianoni* béke után keletkezett. A világháború után, amelyet bujtogatók és árulók miatt veszítettünk el, a győztes hatalmak Trianonban, Párizs mellett, Franciaországban egy úgynevezett *békekötés* diktáltak ránk. Nem kérdezték, hogy mit szólunk hozzá. Csak — mivel erősebbek voltak — ránk parancsolták, hogy írjuk alá. A «trianoni békével» megcsonkították ezeréves országunkat. Elvették hazánk területének kétharmadát, több millió magyart pedig cseh, oláh és rác uralom alá kényszerítettek. De reményünket, bizodalunkat nem szabad elveszítenünk. Ez a költemény arra tanít, hogy hinnünk kell Magyarorszag föltámadásában. Ha bennünk ez a *hit* megvan, az *erő* is meglesz, hogy hazánk elveszett részeit visszaszerezzük.

4. A székelv adott szava.

Irta Jókai Mór.

Híres pap volt a maga idejében tiszteletes Gödördi uram, aki ha esztrengára foghatta a híveket vasárnaponként, úgy megmosdatá őket az igék mosdótálából, hogy alig győztek törülközni utána. Egy alkalommal éppen a káromkodók és esküdözők ellen beszélt, s ekkor egyik hatalmas birtokos úr, Markos Mózes uram, azt vevé észre, hogy ez az egész prédikáció mintha csak órá volna szabva. Nagyon megneheztelt, s amint kimentek a templomból, felfogadá székelv nemesi szavára, hogyha ő még egyszer Gödördi uram prédikációját meghallgatja, rögtön huszonötöt fog magára csapatni. Ezt sok embernek és sok ízben elmondta, s nem is ment többet feléje a templomnak.

Egyszer valami kedves ismerőse halt meg a szomszéd faluban, ő is elment a temetésére, amely igaz kálvinista szokás szerint, templombeli prédikációval mene végbe. Markos Mózes uram is bevette magát egy padba a közepe táján, s hallgatá nagy ájtatosan, hogy prédikálja el a halottat a helybeli öreg tiszteletes, bezzeg nem olyan goromba ez, mint Gödördi uram, aki még a halottra is elmondja az igazat.

Hát amint az öreg tiszteletes elvégzé szavait s lement a szószekről, kit lát utána kiemelkedni Markos Mózes uram? Senkit mást, mint tiszteletes Gödördi urat, aki ezúttal búcsúztatót tartani hivatott meg a szomszéd faluban a nagyobb ünnepélyesség kedvéért.

Nosza rajta! Markos Mózes uram szökött volna, ha lehetett volna valamerre, de el volt ülve minden hely; nem ereszték, nem mászhatott a sokaságon keresztül. Ott volt kénytelen végighallgatni tiszteletes Gödördi uram prédikációját, ami elég szép volt ugyan, de amit mégsem kellett volna meghallgatnia.

Be sem várta aztán a tort, hanem befogatott és hajtatott egyenesen haza.

— Ábris te! — mondta otthon a kocsisnak — lódulj, mess nekem a kertben egy jó mogyorófa suhogót.

A kocsis előjött a pálcával.

— Már most ide láss; én lefekszem ide erre a lócára, aztán te rám versz huszonöt botot, tudod-e?

— Tudom há.

A kocsis gondolta, hogyha az ura bahó, hát neki legyen esze; ezért hát szép csendesén kezdte simogatni, formalitás végett.

Markos uram felugrott a padról:

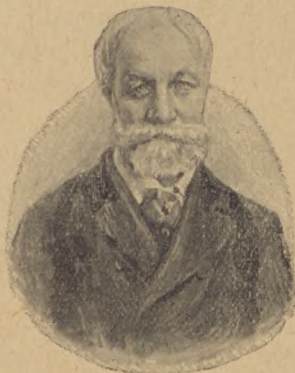
— Nem jól van így, Ábris; gyere csak, majd én megmutatom, hogy kell?

Azzal lefektette a kocsiszt s ő húzott rá egyet, irgalmatlanul. Nem kellett annak több; megtanulta az első leckéből, amit kellett, s vert azután olyan huszonötöt a gazdájára, hogy sohasem osztogattak különbet a vármegye házában.

Amely nép így urát állja szavának, azzal nem jó ám tréfálni!

Jegyzetek. *Esztrenga* = bekerített hely, ahol a juhokat fejk. *Megesztrenghál* Pápa vidékén, ahol Jókai is diák volt, annyit tesz, hogy: megfenyít, ráncba szed. *Bahó* = bohó, bolondos. *Formalitás végett* = a forma kedvéért, csak éppen hogy meglegyen a látszatja.

Tárgyi magyarázat. — Jókai Mór (1825—1904), aki ezt a kis elbeszélést írta, a legnépszerűbb magyar regényíró. Több mint száz kötetnyi regénye és elbeszélése legkedvesebb olvasmányunk. Nevét a külföldön is mindenütt ismerik: nagy dicsősége nemzetünknek. Munkáiban különösen kitűnik az érdekes tartalom, csudálatosan gazdag képzelete és alakjainak magyar vonása. Senki sem tudott olyan szépen elbeszélni, mint Jókai. Elbeszéléseit és regényeit néha egy-egy vidék költői leírásával tette változatossá.

Jókai Mór.

Feladat. Irjuk le röviden a magunk szavaival e kis elbeszélés tartalmát.

5. Távolból.

Irta *Petőfi Sándor*.

Kis lak áll a nagy Duna mentében;
Óh, mi drága e lakocska nékem!
Könnyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem reája.

Bár maradtam volna benne végig!
De az embert vágyai vezérlik;
Vágyaimnak sólyomszárnya támadt,
S oda hagytam ős lakom s anyámat.

Kínok égtek a szülőkebelben,
Hogy búcsúmnak csókját rá leheltem:
S kinja lángi el nem aluvának
Jéggyöngyétől szeme harmatának.

Mint ölelt át reszkető karával;
Mint marasztott esdeklő szavával!
Óh, ha akkor látok a világba:
Nem marasztott volna tán hiába.

Szép reményink hajnalszavánál
A jövőndő tündérváros gyanánt áll;
S csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Venni észre gyászos tévedésünk.

Engem is, hogy csillogó reményem
Biztatott csak, minek elbeszélnem?
S hogy mióta járom a világot,
Bolygó lábam száz tövisre hágott.

...Szép hazámba ismerősök mennek;
Jó anyámnak tőlük mit izenjek?
Szóljatok be, földiek, ha léssen
Utazástok háza közelében.

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse...
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szíve szegénynek!

Tárgyi magyarázat. — Petőfi Sándor (1823—1849) a legnagyobb magyar költők egyike, nevét az egész világon ismerik. Mindössze huszonhat évet élt és a magyar szabadságért halt meg. Verseit minden magyar embernek jól kell ismernie, azért sokszor kell őket olvasnia és minél többet könyv nélkül is tudni.

6. A Fuggerek.

Bajorország egyik szép, régi városában, Augsburgban, egy hatalmas, tarka falfestményekkel díszített ház tűnik fel a járókelő idegennek. A háznak két emelete van, hosszú, egyenes sorban sok-sok ablakkal. Augsburgban minden gyermek tudja, hogy ez a Fuggerek háza. Ma már nem laknak benne a Fuggerek, bérbeadták a nagy házat, ők maguk elköltöztek a városból. Csak ritkán látogatnak el a család régi fénykorának helyére, az öreg városba, a régi házhoz.

Több mint 400 esztendővel ezelőtt, valamivel a mohácsi vész előtt, építtette ezt a hatalmas épületet Gazdag Fugger Jakab, Németország legvagyonosabb kereskedője.

Gazdag Fugger Jakabnak a nagyatyja mint egyszerű takácsmester telepedett le Augsburgban. A fia nem folytatta a takácsmesterséget, hanem fűszer-, selyem- és gyapot-nagykereskedést alapított. Ő már olyan nagy vagyont hagyott három fiára, hogy a legidősebbik, Ulrik, III. Frigyes osztrák császárnak és a pápának adott kölcsönöket. Középső

fia, György, ifjan elhalt. A legkisebbik, Jakab, pap akart lenni. Bátyja, Ulrik, ösztönzésére azonban odahagyta ezt a pályát s belépett a család közös, nagy kereskedelmi vállalatába.

Ekkor derült csak ki, hogy ő a legtehetségesebb kereskedő a családban. Nemcsak Németországban, hanem Hollandiában és Itáliában is ismerték árucikkeit s az első német kereskedelmi hajókon, amelyek az újonnan fölfedezett Amerika felé indultak, a Fugger-címer — két egymás mellett álló liliom — ékeskedett. Jakab nagyarányú bányászatot is folytatott és olyan töméntelen vagyonra tett szert, hogy a «fejedelmek hitelezőjének» nevezték. Neve Magyarországon is

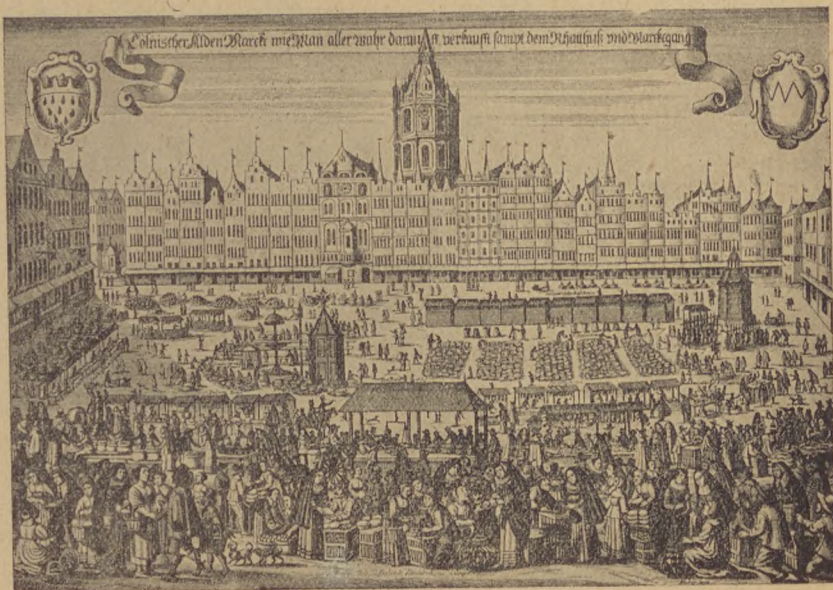
Fugger Jakab.

ismeretes volt, a besztercei bányákat ő bérelte, II. Ulászló király tőle kért kölcsönt s Budán a Fugger-cégnek állandó képviselője volt.

Gazdag Fugger Jakab 14 éves korától 67. évében bekövetkezett haláláig fáradhatatlanul dolgozott. A csapásokat és veszteségeket mindig kiheverte, munkakedvét soha el nem veszítette. Olyan biztos volt a dolgában, hogy a legfárasztóbb munka, súlyos kereskedelmi csapások idején is, — ha fejét este a párnára hajtotta — rögtön el tudott aludni.

Gazdag Fugger Jakab azonban nemcsak kereskedőnek volt kitűnő. Az augsburgi öreg ház hosszú ablaksora farsang idején nem egyszer úszott pazar fényárban. Az ablakok mögött előkelő társaság bálozott s ilyenkor Gazdag Fugger Jakab volt a világ legszivesebb házigazdája.

A város külső részén pedig, ahol a szegényebb nép lakott, ötvenhárom házat építtetett százhat szegény család részére. A fehérre meszelt csinos házak egész kis városrészt alkotnak, amelynek *Fuggerei* a neve. Templomot is építtetett ennek a városrésznek, amely barátságos utcáival, muskátlis ablakokkal mai napig is vidáman hirdeti, hogy Fugger Jakab nemcsak gazdag ember, hanem jó ember is volt.

Kölni vásár régen.

Halála után, minthogy neki nem volt gyermeke, a cég vezetését unokaöccse, Antal vette át, egy keményfejű, vaskezű, munkabíró, igazi Fugger.

Magyarországi kapcsolataiknak már a mohácsi vész előtt végük szakadt. Fugger Jakab nagy tőkájével szinte behálózta hazánkat. Kereskedelmi ügyletei, bányái, kölcsönei rengeteg hasznot hajtottak nálunk is. Nemességünk azonban észrevette, hogy ez a sok jövedelem mind-mind kimegy az országból és szegényebbé teszi hazánkat. Azért az országgyűlésen is mind többen és mind hevesebben szólaltak fel a Fuggerek, az «idegenek» ellen, akik vállalkozásaikban most már nem is mindig tiszta eszközökkel dolgoztak. Le is tűnt hatalmuk.

De érdemük nálunk is volt: megmutatták a magyarságnak is, hogy milyen gazdagság a nagykereskedelem, a vállalkozás. A mi első nagy pénzembereink, vállalkozóink — különösen a Thurzók — az ő tanítványaik voltak.

A család ma is él, Bajorországban nem egy Fugger visel előkelő hivatalt, de a Gazdag Fugger Jakab kincseinek már csak a romjai vannak meg.

Nyelvtani ismétlés. A mondat. A tömondat, egyszerű bővített mondat. Az összetett mondat.

Feladat. Keressük ki az első három bekezdésből az állítmányokat. — Keressük ki a következő három bekezdésből az alanyokat.

7. A mohácsi veszedelem.

Mátyás király halála után hazánkra a hanyatlás kora következett. II. Ulászló király gyöngé uralma alatt a köznemesség elhatalmasodott és szembekerült a főnemességgel. A parasztok Dózsa György vezérletével fellázadtak és országszerte pusztítottak, raboltak, gyújtogattak. De a parasztlázadás elfojtása és II. Ulászló halála után nem szűnt meg

II. Lajos.

a pártoskodás, sőt 1525-ben odáig jutott, hogy a rákosi országgyűlésen nyíltan szembehelyezkedtek egymással. A párt-harcoknak volt némi jó eredménye is. Ugyanis a hozott törvények az alkotmányt tovább fejlesztették. Azonban az ország a legnyomorúságosabb helyzetbe jutott. A hazaszeretet, a nemesebb erkölcsök minden osztályból kihaltak, az ország minden intézménye teljesen felbomlott. A rosszul nevelt fiatal király, II. Lajos, minden idejét mulatozásokkal töltötte, pazarlásában nem ismert határt. Mindent elajándékozott: pénzt, jószágot, várakat; egy sólyomért s egy udvari bolondért mesébe illő pénzt adott akkor, midőn másnap nem volt mit ennie és tisztességes ruházata hiányzott. Mátyás nagyszerű palotája annyira tönkrement, hogy több helyen a szobákba csurgott az eső s alig volt ép ablaka. A király tekintélye már Ulászló alatt annyira süllyedt, hogy az urak előtte hajbakaptak. A fő- és köznemesség állandó kicsapongások s önző küzdelmek között élt. Birtoklefoglalások, hamispénzverés napirinden voltak. A polgárság a közügyektől visszavonultan élt. A nemrég letiport parasztság legfőljebb bosszúval tekintett uraira.

A lehető legrosszabb helyzetben volt a hadügy. Mátyás híres fekete seregét még Ulászló korában szétverte Kinizsi, mivel élelmiszerek és zsold hiányában rabolni kezdett. Az urak bandériumaira számítani nem lehetett. Siralmas volt a pénzügyi helyzet is. A rendek az adót ismét leszállították. Mátyás alatt 8—900.000 arany volt az ország jövedelme, II. Lajos idejében csak 20.000. Teljes gazdasági és erkölcsi csődbe jutott az ország, s éppen ekkor a békés Szelimet a hódító Szolimán váltotta fel a török trónon (1520). Nyomban megindult Magyarország ellen. Nagyvezérét előre küldte Pétervárad elfoglalására s maga lassú menetben követte őt nagy hadseregével: 200.000 emberrel és 300 ágyúval. Csak most kezdődött meg, kisszerűen, a magyar fegyverkezés. Immel-ámmal vonult a fő- és köznemesség a harcba: a fegyverések csekély számát sem a fölszerelés, sem lelkesedés nem pótolja. Siralmas az állapotuk, rossz a lovuk. Még jó, ha eljöttek. A határt nem is akarta védeni a nemes. A nádor pedig kijelentette, hogy a Száva vonalát nem védheti parasztokkal, oda tanult katona kell. A Dráva vonalánál meg egyenesen megtagadták a katonák az engedelmességet.

A pápa is segítséget küldött s megengedte, hogy az egy házak felesleges kincseit pénzzé verjék. Csak az idő volt már kevés rá. A véres kard körülhordozása, mint láttuk, sem használt sokat. A király gyülekezőhelyül *Tolnát* jelölte ki. Ekkor érkezett meg a hír, hogy a török Péterváradot elfoglalta s hadával átkelt a Dráván. Az átkelés 5 napig tartott.

A tolnai táborba mintegy 50.000 ember gyűlt össze. A király fővezérékül *Tomori Pált* és *Szapolyai Györgyöt*, János öccsét nevezte ki. Tomori, kalocsai érsek, nem lévén járatos a nagyszabású csaták rendezésében, csak kelletlenül fogadta el a végzetes méltóságot. *Mohács* felé közeledve, s látva a török roppant erejét, azt ajánlotta, várják be a Szeged felől közeledő Szapolyai János 40.000 erdélyi vitézét s Frangepán Kristófot, aki horvát hadakkal van útbán. Az elbizakodott ifjak azonban gyávasággal vádolták a királyi tanácsot és menten támadni akartak.

1526. augusztus 29-én, alkonytájban ütköztek össze. A magyarok, régi vitéz hírűkhöz méltón, mint fergeteg csaptak le a törökre. Elöl a király, sok száz hősi lelkű szerzetes és a pécsi egyetem diákjai küzdöttek. A lovasságot Tomori érsek és Perényi vezették. De mikor a támadás vihara előtt a törökök első csapatai meghátráltak, mögülük 300 ágyú kezdte gyilkos tüzét szórni hőseinkre. Már csak másfél óra hosszatt tartott a csata: 7 főpap, 28 világi úr, 500 főnemes és 22.000 vitéz

II. Lajos holttestének megtalálása.

esett el; a király a Csele patakban lelte halálát. A világ-háborúig nem volt ilyen gyászos napja a magyarnak; a török előtt megnyílt az út Budára. Utána másfél századnál tovább lengett zászlaja a magyar várakon. Az ország három részre szakadt. Ez volt a belső villongások, pártharcok következménye.

Hiába való a világraszóló magyar vitézség, ha nincs összetartás. Csak az egyetértésben van erő.

Jegyzet. *Bandérium* = zászló, zászlóalj, t. i. egy zászló alatt harcra kelő vitézek csapata. Régen Magyarországon a gazdag egyházi és világi főurak saját zászlójuk alatt, megfelelő számú harcosokkal, személyesen voltak kötelesek táborba szállani. A szegényebb nemesség és az ezek által felfegyverzett katonaság a vármegye zászlója alá gyülekezett.

Nyelvtani ismételés. A mondat részei.

Írásbeli feladat. Keressünk olvasmányunkból 3—3 példát a mondatrészekre.

8. A gólyához.

Irta Tompa Mihály.

Megenyhült a lég, vidul a határ,
S te újra itt vagy, jó gólyamadár!
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod'.

Csak vissza, vissza! meg ne csaljanak
Csalárd napsugár és síró patak;
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van s megdermedett.

Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézvény nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, úgy lehet.

Házamról jobb ha elhurcolkódol. —
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétségbeesést ne hallanál alól
S nem félhetnél az ég villámitól?

Csak vissza, vissza! dél szigetje vár;
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted;
Nekünk csak egy — volt! az is elveszett!

Repülj, repülj! és délen valahol
A bujdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk!...

Sokra sir, sokra vak börtön borúl,
Kik élünk: járunk búsan, szótlanúl;
Van aki felkél és sírván, megyen
Új hont keresni túl a tengeren.

A menyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett,
A vén lelke örömmel eltelik,
Hogy nem kell élni már sok ideig.

Beszéld el, ah!... hogy ... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidült fában őrlő szú lakik...
A honfi honfira vádaskodik.

Testvért testvér, apát fiú elad...
Mégis, ne szóljon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sir e nemzetem,
Megútálni is kénytelen legyen!

Tompa Mihály.

Tárgyi magyarázat. — Tompa Mihály
(1817—1868), a múlt század egyik legnagyobb magyar költője, akinek nevét, éppúgy, mint költőtársaiét, Vörösmarty Mihályét, Arany Jánosét és Petőfi Sándorét, magyar ember csak a legmélyebb tisztelet és szeretet hangján említi. Ebben a versében, amelyet az 1848-iki forradalmat követő elnyomatás idején írt, nem a gólyához, hanem a magyar nemzethez szól. Úgy tesz, mintha a megérkező gólyának festené le, hogy

milyen rettenetes élet volt az elnyomás korszakában és végül szörnyűlködve korholja (hogyan megszüntesse) a lábrakapott árulkodást. Mondanivalóját a költő azért burkolja ilyen képbe, hogy meg ne támadják érte az osztrák hatóságok, akik akkoriban a legkisebb hazafias megmozdulást is kegyetlenül büntették. Az ilyen költői képbe burkolt beszédet *allegóriának* nevezik. Ez az allegória azonban annyira világos volt még az osztrák előtt is, hogy a költő nem kerülhette ki sorsát: börtönbe hurcolták érte.

Nyelvtani ismételtes. A beszéd főbb részei: az ige és a főnév. A többi beszédrész (névmás, melléknév, számnév: névelő, névutó, határozószó; kötőszó, indulatszó).

Budavára Mátyás király korában.

9. Városaink pusztulása a török hódoltság alatt.

I. Szomorú világ volt a törökvilág Magyarországon.

A határszélről két-három napi járásra sem volt biztonságban az utas vagy a földművelő a török rablókalandok miatt. A be nem kerített falu és város egyformán a török katona áldozata volt. Másfélszáz évig folytonos volt a pusztulás. De nem volt jobb sorsuk a török birodalomba bekebelezett vidékeknek sem. Sok népes alföldi helység nemcsak nevére nézve, hanem valóban is *puszta* lett. A városoknak sem volt sokkal jobb sorsuk. Ámbár hazánkban a városi élet nem fejlődött ki annyira, mint nyugaton, királyaink, különösen IV. Béla, Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás sokat tettek városainkért s bennük a kereskedelem és ipar felvirágoztatásáért.

II. 1. Kevés volt az igazán fejlett városunk. Visegrád, Székesfehérvár, Esztergom és Pécs voltak a szebbek, de mind-egyiküket felülmulta a királyi székváros, Buda.

Egy német utazó Budát lelkesedve hasonlította Németország legszebb városaihoz.

A királyi vár, amely csak egyötödét foglalta el a várhegynek, régi palotákkal ékeskedett. A többi városrészekben főpapok, főurak, palotái gazdag polgárok, kereskedők házai igazi főváros képét mutatták. A város fénye a környéken is, Visegrádig sugárzott. Mátyás budai palotája világraszóló remek volt.

2. Alig száz évvel azután, hogy a török bejött, mi lett a mi híres szép városunkból? Egy külföldi író így ír róla:

— Hogy e város fényes királyi székhely lehetett egykor, mutatják itt-ott a nagyon pompás épületek romjai. A bécsi kaputól a piacig vezető utca csinos házainak már csak maradványai vannak. Össze-vissza repedezett, roskadozó falak, fedelük is rongált. Az ablakul szolgáló lyukakra üvegtáblák helyett papirost ragasztanak, s ha ez sincs, szalmával tömik be. A Szent György temploma a város közepén mecsetté lett és részben fegyvertárrá. Csiszolt kőből készült boltívében volt a szentnek szobra: fejét kegyetlenül megrongálták s az esztelen düh nem kímélte a sarkányt sem. A királyi palota még áll ugyan, de faragványait leverték. Az elenyészett szépségek helyén nincs egyéb szemétnél és pókhálónál.

Budából török város lett — és a török városok mindenütt egyformák.

3. Ezt mutatja egy másik régi leírás is:

— A Dunáról kiszállva, a parti kapunál (a mai Széchenyi-Lánchíd táján) egy bolthajtásos, faragott kövekből rakott hosszú épületet találtam, amely Mátyás királynak nagy költséggel épített istállója volt. Egy hasonló, de magasabban és a vár falaihoz közelebb eső épület állott mellette. Kanyargó út vezet fel a várba egy kapuhoz... mindenütt csak szemét. Fenn a várban is csak sarat és piszkot látni. A házak előtt itt is, ott is szatócsboltok, lacikonyhák, borbélyműhelyek, utcai szakácsok. A házak részint fedetlenek, részint rongált a fedelük. Az ablakok sárral, téglával, szalmával vannak bedugva. A házak egészen ki vannak véve formájukból: penész, korom, moha lepi be az egykori palotákat. A piacon, a kereskedőknél festett

kanalakon és más apróságokon kívül semmit sem kapni. Rendkívül drága minden.

4. Találkozom a keresztény iskolamesterrel.

— Hol az iskola? — kérdem.

— Itt van, — úgymond, öt gyerkőcre mutatva.

— S nincsen több?

— Nincs ám!

Tovább megyek. A templomok leomolva. Baromistálló lett belőlük. Nem látni sehol még egy új zsinelyt sem. Ami ahol eltörik, abban a helyben marad. Lóháton hordják a vizet a várba, mert a felsővárosban nincs kút.

5. Az alsóváros össze-vissza romlott, szinte egy épülete sem áll — kivéve két-három török mecsetet. Majdnem lakatlan.

III. Ime, ez lett Buda, az ország fénye és büszkesége, és ilyenek lettek városaink mind-mind a török hódoltság alatt.

A fogalmazásról. Okos ember, mielőtt bármiféle munkába kezd, előbb tervet készít — ha csak lelkében is —, átgondolja az egész munkát, hogy a kivitel alkalmával váratlan vagy leküzdhetetlen akadályokba ne ütközzék.

Mindenekelőtt megállapítja munkájának célját és tárgyát. Megszerzi a szükséges anyagot és eszközöket. Elrendezi az anyagot, elgondolja a munka legegyszerűbb egymásutánját és csak mindezek után fog a részletmunkák elvégzéséhez, a kidolgozáshoz.

Igy jár el az író is az írásművek megalkotásánál. Pl. 9. olvasmányunk megírásánál a történetíró

1. megállapította munkájának tárgyát: képet fog adni városaink a török hódoltság alatt való pusztulásáról.

2. Összegyűjtötte a szükséges anyagot és eszközöket: elolvasta az abból az időből fennmaradt régi útleírásokat, jelentéseket és kijegyezte magának belőlük mindazt, amit érdekesnek, tanulságosnak, szóval felhasználhatónak tartott.

3. Az így szerzett anyagot elrendezte, elkészítette az írásmű vázát, vázlatát. A vázlat rendszerint három részre tagolja az írásművet:

I. Az első rész a bevezetés. Ebben az író tárgyról általánosságban szól, tárgya iránt érdeklődést, az olvasóban a tárgyhöz illő hangulatot kelt. A mi esetünkben az író hangulatot is kelt («Szomorú világ volt a törökvilág Magyarországon.»), általános képét is adja a törökuralom pusztításainak.

II. A második rész a tárgyalás. Ebben a részben hatásos egymásutánban (t. i. vagy egymásból kifejtve vagy fokozati sorrendben elhelyezve, vagy ellentéteket szembeállítva) sorakoztatja az író anyagát s igyekszik igazáról olvasóját meggyőzni. A mi olvasmányunkban a történetíró összegyűjtött anyagát öt részben adja: 1. egy német utazó

nyomán leírja a régi Buda szépségét, szembe állítja ezzel egy akkor külföldi író munkájából

2. Buda vára anyagi pusztulásának leírását,
3. megerősíti e leírást egy másik egykorú íróból vett leírással;
4. ugyanez író nyomán bemutatja az erkölcsi élet (iskola és templom) pusztulását és
5. az alsóváros romlását.

III. A harmadik rész a *befejezés*, amelyben az író röviden összefoglalja írásművének eredményét. A mi olvasmányunkban. «Ime ez lett Buda, az ország fénye és büszkesége, stb.»

Olvasmányunk *vázlata* a tehát röviden a következő:

Városaink pusztulása a török hódoltság alatt.

I. Bevezetés.

Hangulatkeltés Általános kép

II. Tárgyalás:

1. A régi Buda szépsége.
2. Budavára pusztulása.
3. Budavára pusztulása egy másik egykori író szerint.
4. Budavára kultúrájának romlása.
5. Az alsó város képe.

III. Befejezés.

Nemcsak Buda, de többi városunk is elpusztult.

* * *

Ha az író megállapította művének *vázlatát*, csak azután fog bele a vázlat egyes részeinek *kidolgozásába*, anyagának ügyes, egymásból folyó mondatokba való szerkesztésébe. Nekünk is elsősorban arra kell törekednünk, hogy egyes írásművekben felismerjük a vázlatokat. Azután gyakoroljuk magunkat vázlatok önálló készítésében, majd kidolgozásában. Csak így válhatunk ügyes fogalmazókká.

10. Terepélyes, nagy fa.

Irta Tompa Mihály.

Forró légben, szél utában,
Társak nélkül áll magában...
... Rengetegben a magas fák
Egymást védik, támogatják:
A közös lomb ernyejéből
Hőség ellen sátor épül:
És hatalmat kölcsönözve,
Hogy sok ezren álltak öszve:
Várnak a szélvészre bátran...
Társak nélkül van magában:
Terepélyes, nagy fa.

Mint a felleg, messze tájra
 El-kilátszik koronája ;
 Törzse délceg, ága zöldel,
 S biztat még sok szép idővel.
 Szenvedett bár, — mit elárul!
 Annyi sebhely oldalárul ;
 Látva orkánt, érve harcot
 Amióta megfogamzott
 S nagyra nőtt a sík határban.
 Társak nélkül, egymagában
 Terepélyes, nagy fa.

Lombját tépte, hordta a szél
 Messze földön s tengereknél ;
 S egy-egy ág a bánatos fán
 Állt villámtól sujtva, csonkán.
 Már gyökén is járt a fejsze,
 Mit vizsály, csel rája helyze, —
 S önnagysága, mely megóvta ;
 Robbanása szörnyű volna !...
 S azt is, aki földre dönté,
 Vajmi könnyen odaölné.
 Terepélyes, nagy fa !

S bosszantván, hogy élte hosszú :
 Kész megesni, őrní a szú ;
 De kérgén túl nyüzsgő serge
 Nem hat bé az elevenre. —
 Majd fölötte holló szárnyal
 Bús, idétlen jóslatával :
 Érzem... érzem... érzem a vészt...
 Sok gonosz jel mondanom kész :
 Héj, keserves ami, rád vár...
 Pusztulás fog érni ! kár !... kár !...
 Terepélyes, nagy fa.

Álljon e fa !... s arra térjen,
 Aki dőlét várja, szégyen !
 Vészben, fagyban mit lehullat :
 A levélért nyerjen ujat !

S egy ha lészen törve, vágva :
 Izmosodjék többi ága !
 S bár a vész felette zúgjon,
 Terhes felhő tornyosúljon,
 Ontva lángját mennydörögve :
 Álljon, álljon mindörökre
 Terepélyes, nagy fa.

Tárgyi magyarázat. Ez a költemény is **Tompa Mihály** egyik szépséges allegóriája. A terepélyes nagy fa a magyar nemzetet jelképezi. Amit a költő a terepélyes nagy fáról mond, az a magyar nemzethez a magyar nemzetről szól. Gyönyörű biztatás a forradalmat követő csüggedés korszakában.

Nyelvtani ismételés. Keressünk ki tíz igét és tegyük föl-
 szólító módba. Ragozzuk őket a föltételes mód jelen és mult idejében.

Dobó István síremléke Egerben.

11. Az egri nők.

Hat vármegye élete és biztonsága függött Eger várától. Adott is az Ég Dobó István személyében olyan embert a vár fejeül, akinél derekabb vitézt, okosabb vezért nem sokat termett akkoriban a magyar föld.

Amikor hírül vette, hogy Drégely vára elesett és Ali és Ahmet basa egyesített seregeik élén Eger felé közelednek, szét-

küldé embereit messze vidékre, hogy értesítsék a magyarságot a közelgő veszedelemről. Meg is mutatta a magyar áldozatkészség, hogy mire képes. Városok, vármegyék, káptalanok, magánosok siettek a vár védelmére. Ki élelmiszert, ki fegyvereket, lőszert, állatokat, pénzt hozott, ki meg saját magát. Csak Bécs nem küldött senkit és semmit. Pedig Dobó szívesen fogadott mindenkit. 2000 fegyverese volt Dobónak a törökök 150.000 főnyi seregével szemben. De e 2000 ember erejét, bátorságát megszászorozta a tudat, hogy ha a vár elesik, odavan szülőföldjük, életük, családjaik jóléte, minden, de minden, ami az életben kedves.

Több mint egy hónapig tartott a rettentő ostrom. Maga a vezér, Dobó István mindenütt ott volt. Éjjel, nappal talpon vagy lóháton lehetett őt látni. 1—2 órát pihent naponként. Figyelme kiterjedt mindenre és mindenkire.

Mindjárt az első napokban leszedette az összes házakról a zsindelyt. A tetőket, valamint minden más gyulladó anyagot is friss, nyers állati bőrökkel takartatott be, meggátolva ezzel az esetleges tüzeket. Az élelmiszert a bástyák alatti pincékbe, üregekbe hordatta. Itt kellett tartózkodniok a nőknek és gyermekeknek is.

Próbálkozott a török mindenképpen, de sikertelenül. A védők figyelmét semmi el nem kerülte, s minden támadást visszavertek. A két török vezér egymást okolta a vereségért, hajbakaptak. Majd újult erővel próbálkoztak.

De minek irjam le a hosszú ostrom minden részletét!

A védők észrevették a törökök hatalmas készülődését. Mindenki tudta, hogy következik az utolsó leszámolás. Október 14-e volt az utolsó nap. A várfalakon minden vitéz a helyén. Maga Dobó is díszbe öltözött. Minden ember érezte, hogy ha ezen a napon túl lesznek, a vár meg van mentve.

A gyermekek, asszonyok imádkoztak kedveseikért. Ők is megérezték a nagy nap lehelletét. Nagy üstökben, hatalmas kondérokban főzték a várfalakon küzdők számára az aznapi ételmet. Közben szeretteikről beszélgettek. Az utolsó erőmegfeszítésnek zaja, a fegyvercsattogás, ágyúbömbölés, ordítás zaja hozzájuk is elhallatszott. De íme rég elmúlt már dél, s még mindig nem jönnek az emberek, hogy ma is, mint minden nap, rudat fűznének az üstök fülébe, s vinnék az ételt a küzdőknek.

Az egyik asszony megúnván a várakozást, így szólt a többiekhez :

— Halljátok, asszonyok, úgy látszik, nagy munka van a falakon, hogy senki nem jöhet az ételért. Vigyük oda magunk !

Az egri nők.

A szót tett követte. Fogták az asszonyok a forró levessel telt kondérokát s vitték harchan álló férjeikhez, fiaikhoz, apáikhoz.

Bátran mentek a legnagyobb tűzesőben, a legborzalmasabb csatakiáltások felé. Mire a falakhoz értek, látták ám, hogy özönlik már fölfelé a török. Sok már föl is kapaszkodott. Itt-ott már lófarkas zászló is lengett a bástyákon. Az egri nők egyszerre elfelejtették, hogy miért jöttek. Csak szeretteik veszedelmét látták s a vészthozó törököt. Egy pillanat alatt a falakon termettek s a forró, zsíros levest a török nyakába zúdították, akik leforrázva, kínoktól üvöltve seregestül potyogtak le a zsíros létől és vértől csúszóssá vált létrákról a mélybe. Mikor a nők látták az első sikert, egyre másra forralták a vizet, hordták a forró olajat, gördítették a rengeteg követ a törökre. Egyik-másik pedig, mikor fölismerte férjét s látta annak veszedelmét, a hitvesi féltő szeretettől tüzelve ment az ellenségnek, zúzva, törve, harapva, karmolva a törököt kétségbeesett erővel. Mások hatalmas kannákban vizet hordtak a hosszú harcban elfáradt, tikkadt harcosoknak.

A vitézek pedig, asszonyaikat a várfalon látva, újult erővel, kétszeres hévvel üzték, verték vissza a törököt.

Mire a nap búcsúsugarát küldte az egriek felé, felszabadult a vár. A török sereg borzalmas veszteségek után szégyentől és kudarctól úzve habonás félelemmel hagyta ott a «rossz aklot».

Eger hősei mind magyarok voltak. Tiszt, altiszt, vitéz, köznép, férfi, nő egyformán küzdöttek egy közös szent érzésben: a hazaszereteten. A hősi halottak közt egy nő is volt: a falakon küzdve halt hősi halált.

V á z l a t.

I. Az egriek készülődése.

II. A vár ostroma és védelme.

A törökök ismételt próbálkozása.

Az utolsó roham.

III. A magyar hazaszeretet.

Nyelvtani ismételés. Keressünk ki öt igét, amelyet alanyi s tárgyas ragozásban lehet ragozni. Ragozzuk őket a jelentő módban; a felszólító módban; a föltételes módban.

12. Katonaének.

Irta: Balassa Bálint.

Vitézek mi lehet
E széles föld felett
Szebb dolog a végeknél?
Holott kikeletkor
A sok szép madár szól,
Kivel ember ugyan él:
Mező jó illatot,
Az ég szép harmatot
Ad, ki kedves mindennél.

Ellenség hírére
Vitézeknek szíve
Gyakorta ott felbuzdúl;
Sőt azonkívül is
Csak jó kedvéből is,
Vitéz próbára indul;
Holott sebesedik,
Ől, fog, vitézkedik,
Homlokán vér lecsordul.

Véres zászlók alatt
Lobogós kópiát
Vitézek ott viselik;
Roppant sereg előtt,
Távol a sík mezőt
Széjjel nyargalják, nézik
A párduckápákkal,
Fényes sisakokkal,
Forgókkal szép mindenik.

Jó szerecsen lovak
Alattuk ugrálnak,
Hogyha trombita riadt:
Köztük ki strázsát áll,
Ki lováról leszáll,
Nyugszik reggel, hol virradt,
Midőn éjten-éjjel
Csata-viseléssel
Mindenik lankadt, fáradt.

Az jó hírért, névért
A szép tisztességért
Ők mindent hátrahagynak;
Emberségről példát,
Vitézségről formát
Mindeneknek ők adnak,
Midőn, mint jó sólymok,
Mezőn széjjel járnak,
Vagdalkoznak, futtatnak.

Ellenséget látván,
Örömmel kiáltván
Ők kópiákat törnek;
S ha súlyosan vagyon
A dolog harcokon,
Szólítatlan megtérnek;
Sok vérben ferdezővén,
Arcul reá térvén
Úzót sokszor megvernek.

A nagy széles mező
S a szép liget-erdő
Sétáló palotájok;
Az utaknak lese
Kemény harcok helye,
Tanuló-oskolájok;
Csatán való éhség,
Szomjúság s nagy hévség,
Fáradtság, — mulatságok.

Az éles szablyákkal
Méltán örvendeznek,
Mert fejeket ők szednek;
Viadal helyeken
Véresen, sebesen
Halva sokan feküsznek:
Sok vad madár gyomra
Gyakran koporsója
Vitézül holt testeknek.

Óh végbelieknek,
Ifjú vitézeknek
Dicséretes serege!
Kiknek e világon
Szerte szerént vagyon
Mindeneknél jó neve:
Mint sok fát gyümölcse,
Sok jó szerencsével
Áldjon Isten mezőkbe'!

Jegyzet. A *végek* = végvárok, a törökuralom idején még magyar kézen levő várak a határokon. *Szerecsen lovak* = török, arabsvérű lovak. *Végbeliek* = a végvárok vitézei. *Kópia* = kopja, régen használt, hosszúnyelű szűrő fegyver. *Kopját törni* = párbajt vívni.

Tárgyi magyarázat — Balassa Bálint (1551—1594) az első kiválóbb magyar dalköltő. A törökvilág végvárainak vitézeiről énekel ebben a költeményében. Ő maga is hősieen harcolt a törökök ellen s az Esztergomért vívott harcban esett el. Sok vallásos költeményét évszázadokon át szívesen olvasták őseink. Szerelmi dalai kéziratban maradtak s csak fél-századdal ezelőtt kerültek elő.

Balassa Bálint.

13. Zrinyi Miklós.

A mohácsi csapás után 30 esztendővel, 1556-ban, Szolimán szultán a dunántúli Szigetvár ellen indult. Kilencvenezer embere és 300 ágyúja volt.

A várat Zrinyi Miklós védelmezte. Mind a várat, mind pedig a körülötte lévő várost mocsaras vidék vette körül.

A török közeledtének hírére megesküdött Zrinyi a 2500 főből álló várőrséggel együtt, hogy a várat haláláig védelmezni fogják. Készültek a támadásra.

Több mint egy hónapig tartott az ostrom. A tizenkettedik napon a városból a külső várba szorult a védő sereg. A város helyén ekkor már csak romhalmaz volt. Két hét

mulva tűz támadt a külső várban. Nem lehetett eloltani, olyan gyorsan s rohamosan terjedt.

Csak 600 embere volt már ekkor Zrinyinek az asszonyokon és gyermekeken kívül. Ezekkel együtt a belső várba szorult

Zrinyi Miklós.

a vár vitéz kapitánya. Itt csak néhány épület volt. Zrinyi lakóháza volt itt, néhány kisebb ház, meg a fegyvertár, amelyben még golyót és puska- port őriztek. Alig volt már mit enni, inni. Asszonyok, gyermekek kezdtek éhen, szomjan veszni.

Egy hónapja tartott már az ostrom. Tudták ezt Bécsben is. A császári hadak Dunántúl táboroztak, mégsem iparkodtak Zrinyi segítségére. Nem pedig azért, mert egy ízben Zrinyi szemére lob-

bantotta Miksa császárnak, hogy tétlenül nézi Magyarország pusztulását. A császár sohasem bocsátotta ezt meg, s most sértett hiúságból magára hagyta Zrinyit, nem gondolván arra, hogy ezzel nemcsak Zrinyit, hanem az egész magyarságot bántja meg.

Zrinyi még mindig nem adta fel a várat. Már lakóháza is égett. Gyorsan terjedt tova a láng. Ugyanekkor a várfalakon kívül felhangzott a törökök harci lármája. Rohamra készülődtek. Tudta, érezte Zrinyi, hogy ütött a várnak és az ő életének is utolsó órája. Készült az utolsó útra. Levetette harci ruháját és díszbe öltözött. Menyegzői ruháját öltötte magára. Mentéje zsebébe száz aranyat tett: ne bánja meg, aki holttestét majd kirabolja. Kiválasztott egyet kardjai közül, azután magához vette a vár kulcsait, mert hiszen megesküdött rá, hogy élve ki nem adja kezéből. A vár udvarán várakozó vitézei közé lépett e szavakkal:

— Testvérek! vitézek! itt a várban többé nem maradhatunk. Kevesen vagyunk. Nincs mit ennünk, nincs mit innunk.

Zrínyi Miklós kirohanása.

Szekely Bertalan festménye.

Megégünk. Eddig nem volt köztünk áruló, ne akadjon most sem! Menjünk, haljunk meg vitéz módra az ellenség között. Kövessetek!

— Jézus! Jézus! Jézus! — hangzott fel háromszor a magyar csatakiáltás.

Juranics kezébe vette a főkapitányi zászlót. A kapu kinyílt. A vár hídján kartáccsal tisztított utat magának a halálra szánt csapat. Kirohant Juranics, közvetlen mögötte Zrinyi és utánok a többi vitéz.

Mindenfelől vad ordítással rohant rájuk az ellenség. Zrinyi mellét, halántékát halálos golyó érte. Összerogyott. Harcias, diadalmas «Allah!» kiáltás hirdeté elestét. Egymásután hulltak porba hű vitézei. Néhányan viasszorultak a várba s özönlött nyomukban a nyitott kapun át a török.

A vár tele volt magyar és török holttestekkel. Török kézen volt már a vár. Annak minden zegét, zugát előzőnlötték. De diadalukat még mindig nem fizették meg elég drágán. A várbeli tűz a puskaaporos toronyhoz jutván, azt felrobbantotta. Az eget, földet megrázkódtató robbanástól a régi épületek és romok fenekestől felfordultak, maguk alá temetvén még vagy 3000 törököt.

Szolimán szultán már nem érte meg a szörnyű diadalt. A fölött érzett dühében, hogy a vár még mindig áll, meghalt 2 nappal a vár eleste előtt.

Nyelvtani ismételés. Állapítsuk meg, melyek a 6. és 7. bekezdésben az egyszerű és melyek az összetett mondatok. Az utóbbiakról mondjuk meg, hogy alá- vagy mellérendelő-ek.

14. A kereskedő munkája.

A kereskedői pálya nem merül ki abban, hogy a kereskedő, miként azt a cukor, a ténta, a toll és más szerek vétele alkalmával látni, a vevőt udvarias meghajlással, köszöntéssel fogadja és miután óhajai iránt kikérdezte, — «mit méltóztatik parancsolni» — a fiókból vagy a polcra a kívánt cikket a vevő elé rakja, vagy akár a különféle nagyságban készenlévő papírba csomagolja. A kiszolgálás és elcsomagolás csak befejező tevékenysége egy előttejárt, hosszadalmas, sokszor bonyodalmas, de mindenkor sok munkával, fáradsággal, türelemmel és gyakorlattal járó eljárásnak.

Az árut be kell szerezni. A kereskedőnek ismernie kell azokat a forrásokat, amelyekből a nála keresett árukat megszerezheti. Nem szabad túl sokat rendelnie, mivel — idényhez kötött és romlásnak kitett cikkek — a nyakán maradnak; nem szabad keveset rendelnie, mivel időnek előtte elfogy. Dívatnak alávetett cikkeknel különösen fontos, hogy az idény végével azok elfogyjanak. Gondoskodnia kell arról, hogy az áru idején helyen legyen.

Ha az áru megérkezett, egyenként, darabonként megolvassa, összehasonlítja a számát, a minőségét a számlával, a gyári, vagy nagykereskedői árhoz a mértékkel megállapított hasznot hozzáteszi, az eladási árat minden csomagra, skatulyára, dobozra titkos jegyekkel, betűkkel rávezeti. Az árut azután a szükséges mennyiségben az üzlethelyiségben, a többi a raktárban helyezi el. Számon kell tartania a fogyóban levő cikkeket, idején kell újat rendelnie. Az üzleti helyiségben az árut a polcokon, állványokon, fiókokban hozzáférhetően és megfelelően, de e mellett csinnal, izléssel kell elhelyeznie és rendben kell tartania. Ez a kereskedés technikai része. De hát a szellemi! A levelezés, számlázás, könyvelés! Napló, pénztárkönyv, segédkönyv, főkönyv vezetése, leltározás és mérleg készítése. Aztán mindent és mindenről tudni, ami az üzletben történik, ügyelnie kell az alkalmazott személyekre és arra, hogy a vevőkkel udvariasan, előzékenyen bánjanak; a vevőknek — azok rangjának, állásának, foglalkozásának megfelelően bókolni, udvariaskodni, kedveskedni, tréfálni, sőt őket mulattatni s így üzletéhez szoktatni.

Mindez a kereskedő kötelességeihez tartozik. Mindezek tudása és ismerete, célszerű és céltudatos gyakorlása együttesen teszik az alapját annak, amiből az igazi, alaposan képzett kereskedő kialakul.

V á z l a t . Bevezetés. A kereskedő feladata nem merül ki a kiszolgálásban.

Tárgyalás. Az áru beszerzése. Számlázás, kalkulálás, raktározás. **Könyvvezetés.** Bánásmód a vevőkkel.

Befejezés. Az alaposan képzett kereskedő.

Nyelvtani ismételés. Mit tudunk a tárgy jeléről? Hát a középfok jeléről?

Feladat. Keressünk mellékneveket olvasmányunkból és fokozzuk őket.

15. Árokháti Lőrinc.

Irta Tompa Mihály.

Ali pasát a dicsőség szomja bántja.
 Árokháti Szécsén-várnak kapitánya;
 Ali pasa Szécsén ellen
 Tör felette!
 Vérszemet kap, minap Drégelt hogy bevette.

Este van már, forró napra enyhe alkony,
 Ali népe vágy pihenni gyenge hanton;
 Este van már — «Fel, fel Agák!
 Lóra, Bégek!
 Tornyot, bástyát romban látni szinte égek!»

Török tábor, mint a tenger, mozdul lomhán,
 De vész Ali, s jobban, jobban korbácsolván:
 Szécsénnek dől, mint dagály dől
 A szigetnek:
 Melegök lesz, akik ott ma bennrekedtek!

A pusztulást üstök, ágyúk öble ontva:
 Mint a zápor, nagy cseppekben hull a bomba
 Lobban, dördül. — reszket a lég,
 Törik a fal;
 Még az ég is háborog a dúló haddal!

Jön a válasz vár falárul, hajh de késve!
 S bár hárommal ér fel aztán egy lövése:
 Gyérül, lassul, — majd elhallgat
 Hajnal-tájon:
 Török vezér cselt gyanít e hallgatáson.

Szerecsen rab csúsz a falhoz macska módra...
 «Szécsén-várán kapu, ajtó nyitva volna?...»
 Bámul Ali, hírt vevén a
 Kém szavában...
 «Eh, ha zárva, majd kinyílik — csak utánam!»

A törökség rendben ér a kapuboltig,
 Nyitva biz az! s rajta több-több bélopódzik...
 De meghökken: — fenn a bástyán,
 S lenn a téren
 Csatarendben feketülő nagy sok népen.

Fontolgatni nincs idő s kedv, — ropog a cső;
 De mint a fal, ott áll a sor, vissza sem lő...!
 Tüzet ad majd Ali népe
 Csapatostul, —
 Megint lőnek, — ezren lőnek: s meg se mozdul!

Ali dúlfúl, hüledez a babonás nép...
 S még talán a tréfa vége lenne másképp:
 De a hajnal lemosolyg a
 Vár terére...
 Törököknek bosszújára, szégyenére.

A hős várnép, amely ellen úgy puskáztak:
 Dárdanyél, rúd, — öltöztetve ronda váznak;
 Sehöl senki! — az ördög lőtt
 A falakról...?
 — Egy levél im felszegezve, — s Alinak szól:

«Egészséggel, ozmanóknak hős pasája!
 Mit ma tettél: ország-világ megcsudálja...
 Meg ne öless valakit e
 Bátor hadbul...
 Küldd uradnak, soh-se látott ilyet Sztambul!

Mert az éjjel ez volt az én hadi népem.
 Védve Szécsént ezreidnek ellenében;
 (Bölcsen hallgat: hogy megszöktek
 Katonái.)
 Szécsén-várnak kapitánya Árokháti!»

«Hah utána!» — ordít Ali, — fel- s levágtat,
 Bósz dühének, mint a tigris nézve tárgyat:
 De körulte gúnyos vázak,
 Csóva, rongyok...
 Még lova is megvadulva tüsszög, hortyog.

Jegyzet. *Aga* törökül főnök, úr. Így szólították az alantasabb katonatiszteket, ez volt a címe a janicsárok (török zsoldos katonák) főnökének is. *Bég* török cím, amelyik az ezredeseket illette meg.

Feladat. Irjuk le e költemény tartalmát.

16. Lorántfy Zsuzsanna.

Lorántfy Zsuzsanna.

I. Rákóczi György, erdélyi fejedelem felesége rendkívüli asszony volt. Az ő idejében egész Európa visszhangzott a csatakiáltástól. Szóltak az ágyúk, csattogtak a kardok, villogtak a lándzsák, gyilkolt a puska-tűz és ő a műveltség, a tudományok terjesztésének szentelte életét.

Atyja, Lorántfy Mihály, Sárospatak ura volt. Egyetlen leányát, Zsuzsannát, nagyon szerette s gondos nevelésben részesítette. 1616-ban

I. Rákóczi György, erdélyi fejedelem, megkérte a leány kezét, s ez a művelt fejedelmet csakhamar megszerette.

Lorántfy Zsuzsanna nagy hatással volt férje életére. Hogy I. Rákóczi György csak a végső szükségben határozta el magát a harcra, az jórészen nejének műve volt. Lorántfy inkább a nemzeti műveltségben, a nép szellemi és anyagi felvirágzásában kereste az ország nagyságát, mintsem a harci dicsőségben.

Rávette férjét, hogy Sárospatakon főiskolát alapítson, amelyhez a külföldről hívtak híres tudósokat. Mindenféle iskolákat alapítottak, a szegény diákokat segélyezték és jeles könyveket adtak ki. Lorántfy Zsuzsanna maga is foglalkozott az irodalommal.

Abban az időben a hitviták járták. A vallás volt a legnépszerűbb tárgy, amivel írók és tudósok foglalkoztak. A fejedelemnő is hittani munkát írt és adott ki 1641-ben.

Egész életét a hazának szentelte. Híven szolgálta a magyar műveltség szent ügyét. De amikor látta, hogy a magyar haza szabadságának megvédésére kardot kell rántani, nem ellenezte férje háborús szándékait. Bár aggódott férje életéért, aggodalmát magába fojtotta. Ő maga vette le a szegről fejedelmi

férje ősi kardját s kötötte az oldalára, hogy a fenyegetett szabadságot megvédje.

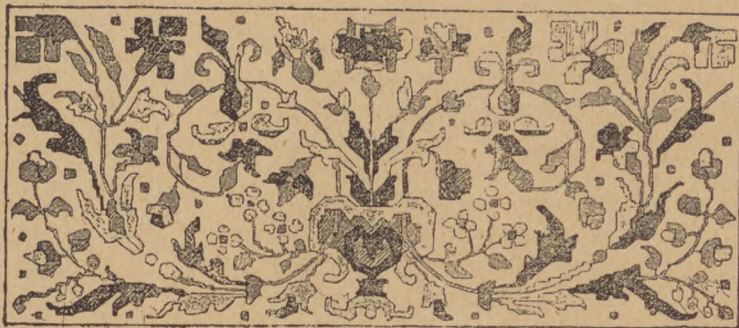
Férje halála után még nagyobb buzgalommal karolta fel a magyar művelődésügyet. Főcélja volt, hogy olyan híres iskolát teremtsen, amely messze vidékekre árásszon fényt és világosságot.

Ezért kincseket áldozott a sárospataki főiskola felvirágoztatására. Nagyszerű alapítványaival az iskola fennállását mindenkorra biztosította. Azután behívatta külföldről a híres Comenius János nevű tudós tanárt, akit gazdagon megajándékozott és kitüntetésekkel halmozott el.

Comenius a sárospataki iskolát európai hírűvé emelte s munkásságával egész közoktatásügyünk fejlesztésére is nagy hatással volt.

Igy vált Lorántfy Zsuzsanna korának egyik legnagyobb jótevőjévé. A hiúságot, a külső fényt és pompát nem szerette. E helyett a belső szépségére, a lélek jóságára törekedett. Ő maga a legegyszerűbb ruhákban járt s aki nem ismerte, nem hitte, hogy előtte fejedelemasszony áll.

Meghalt 1666-ban. A hálás utódok a tudománykedvelő, művelt fejedelemasszonynak kétszáz évvel halála után márványszobrot emeltek Sárospatakon.

Lorántfy Zsuzsanna kézimunkája.

Nyelvtani gyakorlat. Mi a mult idő jele? Mikor, hogyan írjuk? Keressünk olvasmányunkból mult időket.

Feladat. Elemezzük olvasmányunk 3. és 4. bekezdését a) mondatrészek szerint, b) beszédrészek szerint.

17. A madár fiaihoz.

Irta Tompa Mihály.

Száraz ágon, hallgató ajakkal
 Meddig ültök, csüggedt madarak?
 Nincs talán még elfeledve a dal,
 Melyre egykor tanítottalak?!
 Vagy, ha elmúlt s többé vissza nem jó
 A víg ének s régi kedvetek:
 Legyen a dal fájdalmas, merengő,
 Fiaim, csak énekeljetek!

Nagy vihar volt. Feldult berkeinken
 Enyhe, árnyas rejtek nem fogad;
 S ti hallgattok? el készültök innen?
 Itt hagynátok bús anyátokat?!
 Más berekben másképp szól az ének,
 Ott nem értik a ti nyelvetek'...
 Puszta bár, az otthonos vidéknek,
 Fiaim, csak énekeljetek!

Hozzatok dalt emlékül, a hajdan
 Lomb- s virággal gazdag tájirúl;
 Zengjétek meg a jövőt, ha majdan
 E kopár föld újra felvirul.
 Dalotokra könnyebben derül fény,
 Hamarabb kihajt a holt berek;
 A jelennek bűját édesítvén,
 Fiaim, csak énekeljetek!

A bokorban itt az őszi fészek,
 Mely növelte könnyű szárnyatok';
 Megpihenni most is abba tértek,
 Bár a fellegek közt járjatok!
 S most, hogy a szél összevissza tépte:
 Úgy tennétek mint az emberek?
 Itt hagynátok, idegent cserélve...?
 Fiaim, csak énekeljetek!

Tárgyi magyarázat. — Tompa Mihály e — szintén az osztrák önkényuralom idején írt — gyönyörű allegóriában elnémult költőtársait buzdítja a dalolásra.

18. A Parenézisből.

Irta Kölcsey Ferenc.

Éveid száma egymásután szaporodik, s nemsokára a tapasztalás tekinteteidet oly tárgyakra intézendí, amiket a gyermekkor boldog szakában még nem ismersz. Túl az atyai ház falain más világ nyílik fel, ahová midőn lépni fogsz, kedvetlenül kell majd gyakran szemlélned, miképpen a legszentebb nevek vagy megtapodtatnak, vagy álorca gyanánt használtatnak gonosz célok eltakarására. E látomány, jól tudom, kínos fájdalmat okoz keblednek, s annál kínosabbat, mennél tisztábban megörzended szíved érzéseit; de vigyáznod kell, nehogy miatta vagy az emberi nem iránt gyűlölettel viseltessél, vagy kísértetbe jőjj az erkölcsiség azon ideálját, mit a bölcsek erénynek neveznek vala, hiú képzeménynek tartani.

* * *

A világ az emberben és az emberen kívül oly merész, oly nagy, oly szívemelő vonásokkal van rajzolva! Igyekezzél, azokat szemlélvén, kebledet magas érzelmekkel megtölteni.

* * *

Imádd az istenséget! Semmi sincs, ami az emberi szívet annyira fölemelhetné, következőleg az élet mindennapi jeleneiben, s az indulatok és szenvedélyek örök ostromában hozzáragadt szennytől annyira megtisztíthatná, mint az Istenség nagy gondolatával való foglalatосkodás. Akármerre veted e temérdek mindenségben tekinteteidet, mindenfelől egy végtelenül bölcs, nagy és jó, de egyszersmind megfoghatatlan lény jelenségei sugárzanak feléd. Ha majd látod, hogy mindent, ami vagy, amivé lehetsz, mindent, amit gondolsz, érzesz, akarsz, cselekszel és élvezel, szóval: egész lényedet, fenntartásod s tökéletesülésed minden eszközeit egyedül e hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheted: akkor fog kebledben fölébredni a csudálat, tisztelet és hála legmélyebb érzeteinek ama ki-magyarázhatatlan vegyülete, amelyet emberi nyelven *imáadásnak* mondanak. Mert minden érzemény, amely bennünk szokatlan emelkedésre hág, lelkeinknek felsőbb erőket kölcsönöz; s nem süllyedésben érezzük magunkat, hanem közeledésben a nevezhetetlenhez, ki felé kebleinknek oly felejtethetlen sejtései vonzanak.

* * *

Szeretni az emberiséget: ez minden nemes szívnek elengedhetetlen föltétele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre osztott nagy nemzetségnél, amelynek mindegyik tagja rokonunk, s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban, jól megértsd! az ember véges állat, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha Isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök, s a föld minden tartományainak egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égitestet bevilágít, de a világegyetem minden részeire mégsem hat ki; így az ember, ha nagy erőt nyert örökölni, s erejének megfelelő állást vőn a sorstól, ezrek, sőt milliómok előtt jótékony napként világíthat; de az egész emberi nemre jóltevő hatást gyakorolni, az a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Sohasem tudtam megérteni: kik azok, akik magokat világpolgároknak nevezik? Az emberi tehetség parányi lámpa, amely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével; s ha egy helyről másra hurcolják, sötétséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóan boldogíthassuk. Minden, ami szerfeletti sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. Így a szeretet. Hol az ember, aki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidás csak egy Spártáért, Regulus csak egy Rómáért, Zrinyi csak egy Magyarországért halhatott meg. Nem kell erre hosszú bizonyítás: tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, amely szerelmedet egy háznéphez, s ennek körén túl egy hazához láncolja,

* * *

Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férfikor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, amint kell. Hazaszeretet egyike a kebel tiszteletre legméltóbb szenvedelmének; de sok kíváncsítik, míg annak tiszta birtokába juthatunk. Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák e szent nevet; kik magasztalva emlitenek mindent, ami a honi föld határain belől találkozik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, amely őket magyaroknak születni engedé: s véled-e, hogy ezeknek szíveik szeretettel buzognak a haza iránt? véled-e, hogy ez a hazaszeretet

az, amely az erények koszorújában olthatatlan fénnel ragyog, s a történet évkönyveiben tisztelő bámulattal említetik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak, s nem ritkán hajlandóságunk, vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, amiket a hazának kívánni joga van. Mindent, amit élted folyta alatt arcod izzadásában gyűjtöttél; mindent, amit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját éltedet, naponként és pillanatonként érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban: haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajlás tárgyainak egész összesége. Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, ahol az élet első örömeit ízleled, föld, amelynek gyümölcse feltáplált, szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid s polgártársaid: egytől-egyig csak kiegészítő részei annak. Hány embert láttam én, aki meggyúlt háza üszkei közé éltét veszélyeztetve rohant, hogy némely hitvány eszközöket kiragadjon? S nem sokkal inkább természetes-e így valamit a hazáért, azaz mindnyájunknak, az egész nemzetnek mindenéért cselekednünk? És mégis kevesen vagynak, akik e gondolatot felfogván, sajátjukká tehetnék! Mert az ember, ha értelme s érzelme körét gondosan nem szélesíti, keskeny s mindég keskenyebb határok közé szorul; szemei az egész tekintetétől elszoknak, s parányi birtokában, háza falai közt elszigetelve csak önmagát nézi s a legszorosabb, legegységesebb, legszentebb kapcsolatokat nem látja. Ezért a hazaszeretet valóságos példái oly igen ritkák; ezért vagynak, akik annak való értelmét soha magukévá nem teheték; s azt, amire saját szívünk oly természetesen vezethetne, rendkívüli tünémenynek tartják, amely szemeiket, mint az égen szétpattanó tűzgömb, legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

Jegyzet. *Parénézisz* annyi, mint intelem, buzdítás. A Himnusz költője, **Kölcsey Ferenc**, unokaöccséhez, Kölcsey Kálmánhoz intézett ilyen gyönyörű intelmeket. Az itt olvasott gondolatok csak töredékei a kiváló műnek. — *Leonidas* a spártaiak (görögök) hős királya, aki maroknyi seregével a támadó persák ellen haláláig védte a termopilei hegyszorost. — *Regulus* római hadvezér volt, akit a Rómával háborúskodó púnok elfogtak, öt évi fogság után Rómába küldték követül, hogy a rómaiakat kedvező békefeltételekre hangolja. Ő azonban (a monda szerint) honfiainak azt tanácsolta, hogy ne kössenek a púnokra

nézve kedvező békét. Azután visszatért a fogságba, ahol a púnok bosszúból halálra kínozták.

Feladat. Tanuljuk meg könyv nélkül a «Szeresd a hazát» c. részletet. Irjuk le *emlékezetből* ugyanezt.

19. A keresztútról.

Irta Tompa Mihály.

Szép darab szőlője volt János gazdának,
Szüretkor boráért sok jó pénzt adának;
Hanem eggyé is tett ő éjet és napot,
Kapált, metszegetett, oltott, homlított.

De Péternek nem volt a dolog kenyeje,
Ki a bal mezsgyéről szomszédos volt vele,
Éhnye, Péter szomszéd! János mindig mondta,
A kelmed szőlője be gazos, be ronda!

Történt pedig egyszer, úgy József-nap tájban,
Amint nyitogattak a hegyen javában,
Hogy Péter végezvén a kenyér-ebédet:
Szomszédjához egy-két szóra átállépett.

Szóba elegyedtek pedig egyről-másról,
A jó szüretéről, a gazdag aratásról;
És Péter sóhajtott, pipáját kiverve:
Csak nem jó idő jár a szegény emberre!

«Még az idő ellen, felelt János gazda,
Nem igen nyithatjuk a szánkat panaszra!
Tavaly is csak termett, most is szépen nyílik, —
Csakhogy ne heverjen az ember fél-délig!»

Dejszen! monda Péter s megakadt a szava.
Maradhat én tőlem nem soká a kapa!
Csak az Isten engem egyszer megsegítsen,
S Szentgyörgy-nap éjjelét érjem egészségben!

János, hogy ezt hallá, Péterre bámula,
 Azután így szóla egy kis idő múlva:
 «Ugyan Péter szomszéd, min töri a fejét?
 Mi jóért várja úgy Szentgyörgy-nap éjjelét?»

Hát csak azért biz én, felelt lassan Péter,
 Hanem aztán János gazda ne beszéljen!
 Hogy csak egy szót szólok künn a keresztúton,
 S pénzzel hozom tele mind a két szűrűjgom.

Hanem jó-előre, mint már tavaly-nyáron,
 Az ember egy halyag-mogyorófát vágjon,
 S ha a tett-helyre megy, vegye a kezébe,
 Irjon egy karikát maga körül véle,

Azután ne féljen, mert abba a várba,
 Nincs olyan teremtettt állat, ki behágna,
 Ló, szekér jön felé vágatva az úton,
 Tüzesen, csattogva, de meg ne mozduljon!

Mikor aztán kérdik: no hát mi kell neked?
 Csak azt felelje: pénz! ne szóljon egyebet:
 Megint ijesztgetik, de ha meg nem rémül:
 Meg se tud mozdulni reggel a sok pénztül!

János haragosan felelt a beszédre:
 «Nem szégyenli kelmed keresztyén létére,
 Hogy ilyen bolondok vannak az eszében?
 Hisz a feje lágya benőhetett régen.

Dejszen nem úgy van az, édes atyámfia!
 Kár a gazdagságért fáradni annyira;
 Ha kegyesen élünk és dologhoz látunk:
 Isten áldása lesz kincsünk, gazdagságunk!»

De bizony nem fogott a lecke Péteren:
 Feltette magában, hogy ő csak kimegyen!
 Rövid az éjtszaka, nagyon hosszú a nap,
 Ásó, kapa nehéz a dologtalannak!

Igy volt Péter gazda; — végre valahára,
Eljött a nap, melyet szívszakadva vára,
Kezébe fogván a mogyorófa-botot:
Jó napszállat után azzal kiballagott.

Lassan ment az idő. Hogy a kakas épen
Másodszor kiáltott a szomszéd helységben:
A keresztútra állt, s mint Jánosnak mondta,
Körül-kanyarított botjával a porba.

Sokáig állt ottan, reszketve és lustán,
De megint a sok pénz az eszébe jutván:
Neki bátorodott; egyszer csak fülébe
Ütődött valami szekérnek zörgése.

A zörgés hallatszott közelebb, közelebb...
Végtére meglátta Péter a szekeret; —
A lovak túszköltek, a patkó szikrázott,
És pedig egyenest neki hajt, úgy látszott.

No itt van már...! Péter csendesen mormoga,
Örült, de meg félt is, vacogott a foga;
Csakugyan szekér volt, amit Péter látott,
Csakhogy nem pénzt hoztak ott a boszorkányok.

Mert hisz nincs boszorkány, az csak mende-monda:
Hogy megnyom álmodban s tehened megrontja,
Vagy a keresztúton sok pénzt dobál néked!
Amit Péter látott, az sem volt rossz lélek.

Hanem az ispánynak a szomszéd helységbe',
Éjfél tájban rosszul lett a felesége;
Az ispány kocsisa ment lovon, szekeren,
Hogy hirtelen doktort s orvosságot vigyen.

Látván, hogy már itt van, csakúgy vágja a port,
Péter bolond ésszel még a földre guggolt;
Félre-ugrott a két első ló hortyogva,
De a gyeplő-szárat a kocsis jól fogta.

S neki csavargatván a suhogó nyelet,
Nyaka közé szedett az ostorhegyesnek,
Most neki ment a ló, és a szegény Péter
Össze-visszatörve maradt az útfélen.

Setét is volt, de meg idő sem volt elég
Utána-nézni, hogy min zakkant a kerék?
S Péter vérbe-fagyva ott feküdt reggelig.
Talán meg is hal, ha jókor meg nem lelik.

Azután sokáig nyomta még az ágyat,
Jobb lett vón' meghalni, de mégis fellábadt;
Hanem tehetetlen maradt a munkára,
Mivelhogy koldus lett a keze, a lába.

Kéregetve járkált faluról-falura,
Nyakából gyakorta kiszakadt a ruha;
Ahol kérdezték, hogy mi lelte a kezét?
Sírva beszélte el gyászos történetét. —

Gonosz úton a jót sohse keressétek!
A boszorkányságról beszélni is véték;
Féljétek az Istent, híven dolgozzatok:
S az ég áldásában úgy lesztek gazdagok!

Jegyzet. *Halyag* (vagy hajag) = fehéres. Halyag mogyorófa = fiatal mogyorófaág.

Feladat. Irjuk le röviden olvasmányunk tartalmát. — Mi a költemény alapgondolata? — Mit tanulunk olvasmányunkból a babonáról?

20. Pázmány Péter.

A legnagyobb magyarok egyike volt, előkelő nemesi család fia. 1570-ben született. Apja, a hatalmas bihari alispán, fiát a jezsuita papokhoz adta nevelésre. Ez a rend hamar fölismerte a gyermek ritka lelki adományait s a lehető legnagyobb gonddal képezte ki. Előbb Kolozsvárt, majd — mikor Pázmány maga is belépett a rendbe — Krakkóban és Bécsben taníttatta, végül Rómába küldte. Egyházi és világi műveltséggel

megrakodva került előbb Grácba, ahol főiskolai tanár lett. Azután hazajött, hogy hitének és a magyarságnak egyik legerősebb bajnoka legyen. Hihetetlen munkásságot fejtett ki szóval és tollal.

Pázmány Péter.

Ékesszólásának hódító hatalmával egymásután térítette vissza a protestáns vallásról a katolikus hitre a legelőkelőbb és leggazdagabb főúri családokat, az Esterházyakat, a Zrínyieket, a Forgáchokat, a Nádasdyakat s a hatalmas földesurak maguk után vonták hol szépszerével, hol erőszakkal nagyszámú jobbágyaikat.

Még nagyobb buzgósággal dolgozott az irodalom terén. Írásai egymást érik, s 1613-ban megjelent

nagy munkája, az *Igazságra vezérlő Kalauz*, egyszerűen a legnagyobb írók közé emeli. Mikor 1616-ban a hercegprimási szék megüresedett, erre a legfőbb állásra kicsinyek és nagyok, világiak és egyháziak csak egy embert tartottak érdemesnek.: Pázmány Pétert. Így lett az egyszerű szerzetesből egyszerre az ország egyik első zászlósur, a magyar katolikusok feje, esztergomi érsek.

Méltóságának fényét, hatalmát és vagyonát elsősorban iskolák létesítésére fordította. Leghíresebb alkotása a nagyszombati egyetem, amely eleinte csak jól szervezett papnevelő-

intézet volt, idők folyamán egyre kibővült, Budára, majd Pestre került, s ma a budapesti *M. kir. Pázmány Péter-tudományegyetem* büszke nevet viseli. A nagyhírű érseknek egy másik jeles alkotása, a bécsi *Pazmaneum*, ma is papnevelő intézet.

Pázmány, mint a magyarságnak egyik első zászlósur, s a királynak is meghitt embere, az állam ügyeiben is döntő részt vett. Bizalmas érintkezést tartott fenn a protestáns főurakkal, sőt az erdélyi fejedelemmel, I. Rákóczi Györggyel is és katolikus egyházának érdekeit jól össze tudta egyeztetni a király szolgálatával, nemzete védelmével, hazájának szeretetével. Ezt ellenfelei is megbecsülték benne. Fénytől, dicsőségtől környezve halt meg 1637-ben.

Emléke előtt az utókor is meghajtja zászlaját. Korának legtudósabb írója, egyházának legjelesebb fejedelme, a magyar nemzetnek egyik leghívebb, legjobb fia volt. Minden magyar ember tisztelettel áll meg budapesti szobra előtt, amellyel I. Ferenc József király ajándékozta meg hazánk ezeréves fennállásának ünnepén a magyar nemzetet.

Feladat. Gyakoroljuk a szavak elválasztását. — Kétjegyű hosszú mássalhangzók elválasztása.

21. Az ibolya álmai.

Irta Tompa Mihály.

Ah én boldogtalan, kicsiny virág!
 Ki élek búsan, észrevétlenül:
 Nem jó én hozzám szellő, napsugár,
 A pillangó is rajtam átrepül;
 Csak néha látom a kéklő eget,
 Ki szeretettel adta színemet.
 Fölém kinyúlnak a sötét galyak;
 Elém irigy, rút füvek állanak,
 Még a szép világot sem láthatom:
 Ah, én boldogtalan vagyok nagyon!

Szép tavasz-estén a kis ibolya
 Sorsa felett imígy panaszola,
 S irigylő gondolattal átfutott
 Szegfűt, violát, rózsát s liljomot.
 A hold fölebb, fölebb, majd délre hág,
 S még ébren van a merengő virág;
 A lágy szellőben ingó bokrokon
 Reszketve omlik szét az éji fény,

Végre elaludt e gondolaton :
Ah, bár vadrózsa tudnék lenni én !

Beteljesült. Álmában rózsa lőn,
Vadrózsa, nyílt s szellős halomtetőn
Üdvözetére lepkék jöttek,
Fejét ringatták dalló lágy szelek.
Előtte délibábos messzeség,
Felette a menny, nyájas tiszta kék,
Az ég kék földjén arany sugarak,
Melyek reá, ragyogva omlanak.
Örült, hogy hintázhatta a szabad
Légben, a karcsú ékes ágakat.

Boldog volt a virág s szólt csendesen :
Látván virágít, lombját s tövisét,
«Virág, lomb ékesít ; a tüske véd,
Szépség, ifjúság, hatalom velem !»
De nemsokára a vidék felett,
Tornyosultak setétlő fellegek ;
A sebes zápor gyorsan megered,
Leverve róla szirmot, levelet.
Majd zúgó szél üvölt, — vadrózsa árva
Fejét a föld szennyes porába mártva.
S míg álmodék kevélyen, boldogan :
Ifjúság, szépség, veszve, veszve van !
Ő puszta kóró, él, de halva már,
Reá undok, pók hálót kötni jár ;
De íme látja, hogy csak álmodott ...
Oh, — felsóhajt : vadrózsa nem vagyok !

És újra csendes, holdas este lett,
És újra mély ábrándba mélyedett :
Ah, a méző olyan vad, néptelen !
Belől, a kertben volna jobb nekem :
Holott hű gond s szorgalmatos kezek,
Ápolgassanak és növeljenek.
A hajnalkának boldog élte van :
A gyámvesszőre felfut magasan,
Ha a rút szél jön, megkapaszkodik ...
S elszenderülván így álmodik :

Hajnalka volt. Virággal teljesen.
 Sugár szil ágait ölelte fenn,
 Amelynek erős, lombos alkata
 Zúgó szelekkel zúgva dacola.
 És boldog ő! midőn virága hull
 Utána fájó szívvel nem sóhajt,
 Eljő a hajnal, visszaadja majd...
 S egy elveszettért tízzel gazdagul.
 De megdördül az ég nagy hirtelen,
 Villám cikázik bús felhőiben;

Egy pillanat... s az égi tűz lesujt,
 Csapása tör, ront, — izzó lángja gyújt...
 A büszke szilfa forgács és szilánk, —
 Ledönté, meggyújtá az égi láng;
 Szegény virág! indája fonnyad, ég...
 De íme látja: hogy csak álmodék,
 És hosszú, halk lélekzetet veszen:
 Ah, jó, hogy nem vagyok hajnalka sem!

És harmadízben szállt alá az est;
 Ábrándba mélyed ismét örömet
 Bokor tövében a kis ibolya,
 S most a fehériljomra gondola.
 Ah, oly magasan nem jó állani!
 Oda járnak az ég villámai,
 Melyeket a fenség magára von...
 Legyek én, legyek fehérliliom!

S meglőn. Álmában úgy látá magát:
 Mint a kert karcsú fehériljomát,
 Magasan nem állott mások felett,
 De látott napsugárt, kéklő eget.
 S ő, ez átváltozásnak általa
 Igen kevély, igen boldog vala!
 Mert minden illat s bűbáj, ami csak
 Kebledben rejlik, oh jó anyaföld;
 S mit a napsugár szirmaikba szőtt
 A tavasz ifjú szép viráginak:
 Mindaz egy-magán egyesülve van!
 És áll a liljom büszkén, boldogan.

A kertbe három ifjú hölgy jöve,
 Telvén a sok virágban öröme,
 S megszólal egyik ékes hajadon :
 Ah ! milyen bájos ez a liliom !
 Ugyan törjük le . . . ! s szörnyű félelem
 Fogá el a hallott beszédeken ;
 Szorongásban telt aztán élete . . .
 Ha nyílt az ajtó : ő már reszkete.

A kertbe majd egy gyászos nő belép,
 Könnyek borítván bánatos szemét,
 Mályvát, rozmarint, szegfűt szaggata,
 És — letörve volt a kert liljoma . . . !
 Gyászos teritőn, benn halvány halott,
 Halavány kis leányka nyugodott, —
 Ennek merev kezébe adta őt,
 Hol irtózata s kinja egyre nőtt.
 Keskeny koporsót hoztak azután,
 Belé-záratván a virág s leány :
 Rögtön setét lőn . . . ő a holttal . . . ah !
 — Hullván a hajnal hűvös harmata.
 Felébredt, és szólt a virág szegény :
 Hála, hogy vagyok kis ibolya én !

Jobb nékem itt a bokrok enyhiben
 Szerényen élni s észrevétlenül ;
 Hol szaggató kéz és zápor nem ér,
 És a vihar bántatlan átrepül.
 Fedezz el, lágy fű s leveles bokor !
 Folyjon kis éltém, amikép folya :
 Ne legyek én rózsza vagy liliom ;
 Legyek illatos, szerény ibolya !

Néhány helyesírási szabály. Minden művelt embernek tudnia kell a *helyesírást*. A szavakat a nyelvtan szabályai szerint, helyesen kell leírni. A *helyesírás* minden jó kereskedőnek, aki tartja magát valamire, illő kötelessége. Aki nem ír helyesen, azt nemesak kevésre tartják, hanem könnyen félre is értik.

A *helyesírásnak alapja a helyes kiejtés*. A magyarban a szavakat úgy kell leírni, ahogyan őket a művelt magyar ember helyesen kiejti. Ha valamiben kétségünk van, akkor segítségünk a *szótagolás* is.

Vigyázzunk a hosszú (kettőzött) mássalhangzókra. (Reggel, virradat, dobban, stb.). A *-val*, *-vel*, *-vá*, *-vé* ragokról tanultuk, hogy azok — ha előttük mássalhangzó van — ahhoz hasonulnak. Ilyenkor mindig hosszú (kettős) mássalhangzóval van dolgunk. Kiváltképpen vigyáznunk kell azonban, ha a szó úgyis kétjegyű mássalhangzóra végződött és ehhez járult a rag: *tavas*z, *ősz*, *rizs*, *alany*, stb. Ilyenkor csak az első jegyet kettőztetjük meg: *tavasszal*, *ősszel*, *rizszel*, *alannyal*. Ha azonban ezeket a szavakat sor végén elválasztjuk, mind a két jegyet kettősen kell írunk: *tavas*z-szal, *ősz*-szel, *rizs*-zzel, *alany*-nyal, *öcs*-cse, stb.

A tárgy jele mindig, kivétel nélkül *e g y -l*.

A mult idő jele mássalhangzó után *egy -l*, magánhangzó után *-tt*.

A közép és felsőfok jele *-bb*.

A főszólító mód jele sokszor hasonul. A *-j*-ből *s*, *z*, *sz* lesz; de ilyenkor a tövégi mássalhangzóval együtt gyakran kettőztetnünk kell, hosszú *-ss-*, *-ssz-*, *zz-ét* kell írunk.

Az elválasztás legfontosabb szabálya, hogy *egy* mássalhangzót mindig át kell vinnünk az új sorba. Az új sor mindig *egy* mássalhangzóval kezdődjék!

Feladat. Mi e költemény alapeszméje? Mire tanít e virágrege minket? Mondjuk el röviden a tartalmát. Próbáljuk meg közös munkával a vázlatát megszerkeszteni!

22. Bethlen Gábor.

Amikor a magyar trónra II. Ferdinánd került, életcélül tűzte ki, hogy a katolikus vallást teszi uralkodóvá összes országaiban. Ez a törekvése vezett a harmincéves vallásháborúra, amelybe Európának majd minden országa belékeveredett.

Erdélyben viszont a protestáns Bethlen Gábort választották fejedelemmé. Alatta a kis Erdély európai nevezetességű állam lett. Bethlen elsősorban rendet teremtett a kis országban. Rendbehozta a pénzügyeket. fegyelmezett hadsereget szer vezet. Összeköttetésben állt és levelezett Európa ural-

Bethlen Gábor.

kodóival. Sem törököt, sem németet nem engedett kis országa ügyeibe avatkozni: Erdélyország alatta aranykorát élte.

II. Ferdinánd politikájával szemben a németországi fejedelemek, továbbá a hollandusok, angolok, majd a svédek is szövetségre léptek. Bethlen, mint buzgó protestáns, nem maradhatott ki ebből a szövetségből. Fegyvert fogott s csakhamar övé lett egész Felső-Magyarország, sőt Pozsony elfoglalásakor a szent korona is birtokába jutott. Ferdinánd király fegyverszünetet kért, s országgyűlést hívott össze a béke létrehozása végett. Mivel azonban Bethlen a békeszerződésbe bele akarta vétetni a csehek vallásszabadságát is, Ferdinánd követei otthagyták az országgyűlést és az alkudozások félbeszakadtak. Az országgyűlés és Bethlen maga is tartott tőle, hogy a csehek és a német protestánsok leverése esetén a magyar protestánsokra kerül a sor, ezért további harcra szánták el magukat. Besztercebányán (1620) a magyar országgyűlés tagjai Bethlent királlyá kiáltották ki. Bethlen azonban csak a királyi címet fogadta el, de magát megkoronáztatni nem engedte. Okos politikát követett, nem akarta lehetetlenné tenni a királlyal való kibékülést s nem tévesztette szem elől a főcél: a vallás és az alkotmány szabadságát és a török kiűzését.

A harc azután tovább folyt. Bethlen már az ország északnyugati szélén járt s egyesülni készült a csehországi seregekkel, amikor hírért vette, hogy a cseheket Ferdinánd seregei a fehérhegyi csatában legyőzték. Hogy kis seregét vereség ne érje s Magyarországot háborúk dúlásától megmentse, megkötötte Ferdinánddal az úgynevezett nikolsburgi békét. A békeszerződés értelmében Bethlen lemondott a királyi címről, a koronát visszaadta Ferdinándnak. Ferdinánd pedig megerősítette a bécsi béke mindama pontjait, amelyek a nemzet és a protestáns vallás szabadságára és Erdély önállóságára vonatkoznak.

Ferdinánd azonban nem tartotta meg a béke föltételeit, azért Bethlen újból fegyvert fogott s Magyarország felé tartott. De amint hírért vette, hogy Ferdinánd vezérei a protestánsokat leverték, megint békét kötött Ferdinánddal. Ez volt a második bécsi béke, amely megerősítette az első bécsi és a nikolsburgi béke pontozatait. Ezidőben halt meg Bethlennek első felesége, Károlyi Zsuzsanna, a legkiválóbb magyar nagyasszonyok egyike.

Amikor Bethlen új házasságra határozta el magát, merész politikai tervvel hozta kapcsolatba szándékát. Ferdinánd király kisebbik leányát kérte feleségül, hogy a királyi családdal rokonságba jutva, ezáltal is biztosítsa a protestánsok szabadságát és az ország békéjét s szövetséget kössön Ferdinánddal a török kiűzésére. Ferdinánd azonban a házassági kérést is elutasította. Bethlen erre Brandenburgi Katalin hercegnőt vette feleségül. A harmincéves vallásháború pedig egyre folyt Németországban. S Bethlen, látva, hogy Ferdinánd engesztelhetet-

Bethlen tudósai körében.

len ellensége a protestánsoknak, az angolokkal, dánokkal, hollandusokkal szövetkezett a német protestánsok segítségére s harmadízben is hadra kelt. Ferdinánd seregei a szövetségeket legyőzték s Bethlen végleges békét kötött Ferdinánddal a korábbi békeszerződések alapján, 1628-ban.

Bethlen nemcsak Erdélynek legnagyobb, de korának egyik legkiválóbb fejedelme volt. Tizenhatévi uralkodásának legjava idejét a harctéren töltötte. Több mint 40 csatában vett részt s nemcsak vitéz, de okos hadvezető is volt. Győzelmeit józan békekötésekre használta fel s az oktalan veszedelmek elől mindig kitért.

Katonai és politikai elfoglaltsága mellett is mindig gondja volt országa anyagi és szellemi ügyeinek bölcs irányítására. Erdély az ő idejében gazdag, boldog és művelt volt. Hunyadi Mátyás király volt a példaképe. Művészet, tudomány virágzott udvarában és országában. Iskolákat alapított, tudósokat hívott be külföldről. Táborába szekérszám vitette a könyveket.

Buzgó protestáns volt, de nem türelmetlen a más hiten levőkkel szemben.

Aki szíve szerint buzgó a maga vallásában, tiszteletben tartja a másét is.

Feladat. Keressünk olvasmányunkból képzett és ragozott szavakat. Keressünk összetett szavakat. Elemezzük őket.

23. Új Simeon.

Irta Tompa Mihály.

Térdem remeg, hajam fehérlik,
Orcám redős... öreg vagyok
S az új évet megértem ismét...
Nem vittek el bú, kor, bajok!
Az élet mintegy kérdi tőlem:
Mire vársz még? minek vagy itt?
És tol, mikép a fán letolja
Az ifjú lomb a tavalyit.

Mégis, mit szívem váltig óhajt
És fennhangon kér ajakam:
Az, hogy csak éljek! kínosan bár,
Kenyér nélkül, hajléktalan;
Ha most meghalnék, el nem érve,
Mit szívem oly buzgón remélt:
Nem tartanám hosszabbnak életem',
Mint egy kimuló kisdédét.

S mért függök e zajos világon,
Mikor csend s béke lesz amott?
Mit várhatok még életemtől?
Semmit, semmit... csak egy napot!

Melynek fényes, csábos reménye
 A rég megunt földön maraszt,
 S gátolja e sárház ledőlét...
 Azt a napot várom, csak azt!

Szép, szép leend az! sok hasonlót
 Nem szülnek évek, századok;
 Oh, hogy e fényes, e dicső nap
 Mivoltáról nem szólhatok!
 Pedig képét itt hordom... amint
 Magát lelkembe rajzoló;
 Ahogy velem volt alva, ébren,
 Ahogy kísért mindenhová.

Rá gondolék magányom csendén,
 S ha örvény nyílt hajóm alatt;
 Rá a börtön fojtó legében,
 És bujdokolva, mint a vad;
 Heves csatákban azt kerestem
 A por- s füstben szakadt derűn.
 Hulló vérem- s muló napomra
 Miatta néztem keserűn.

Sokszor véltem, hogy messze van még,
 Sokszor hittem, hogy már közel!
 Sugárit fellövelni láttam:
 Akkor fedé sűrű köd el;
 Elhalványult, leszállt reményem,
 S megint mosolyogva tűnt elő,
 Mint nyári esthajnal világa
 Lassan mindig keletre jó.

Igy folyt le éltém, — s vén vagyok már,
 De boldogabb, mint annyi sok,
 Kiknek tört hittet kelle délben
 A koporsóba szállniok:
 Az új évet köszöntve: lelkem
 A hitnek karján ringatom.
 Hogy e feltűnt év rejti, hozza
 Ama napot, az én napom!

Oh, akkor életem megújul!
 Izmom gyors lesz, vérem meleg;
 Kézen fognak, kik koszorusan
 S dalolva körben lejtének;
 Az életnek rozsdája: a gond,
 Kor, kétség, bánat egy se bánt!
 E várt napon lelkem utószor
 Cseng, villog fényes kard gyanánt.

S ha feltárul az áldozóknak
 Ama szent csarnok kapuja,
 S megzendül a győzelmi ének:
 Hallélujah! Hallélujah!
 Ha tömjénem javát az oltár
 Izzó tüzére hinthetem:
 Elég, elég lesz...! vén szolgádat
 Bocsásd el akkor, Istenem!

Tárgyi magyarázat. Az agg Simeon, a biblia szerint, arra vágyódott, hogy Jézus Krisztus eljövetelét megérje. Az új Simeon maga **Tompa Mihály**, aki vágyva-vágyik, hogy halála előtt még meglássa a magyarság sorsának jobbrafordulását. Vágyódását fejezi ki e szép allegóriában.

Feladat. A helyesírás gyakorlása tollbamondással.

24. Tompa Mihály.

Ebben az évben sok szép olyan költeményt olvastunk és tanultunk, amelynek szerzője *Tompa Mihály*. A neve bizonyára senki előtt sem ismeretlen; ha jeles költőinket felsoroljuk, mindig közéjük mondjuk Tompa Mihályt is. Vörösmartyinak, Aranynak, Petőfinek volt kortársa, hírnévben, dicsőségben is versenyzett velük, de Arany és Petőfi jóbarátai közé is méltán számította magát. A nemzeti szellemű költészet megteremtésében Vörösmartyé az érdem. A népies hangú, népies tárgyú nemzeti irányt Arany, Petőfi és Tompa vitték diadalra.

Tompa Mihály is, mint Arany és Petőfi, szegény emberek gyermeke volt. Az apja Rimaszombatban csizmadia volt, az anyja, szintén csizmadiának a leánya, egyszerű szolgáló. Legidősebb gyermekük volt a költő, aki 1817. szeptember 28-án

született. A sárospataki híres kollégiumban járt iskolába és papnak készült. Mint nagydiák, megkérte tanuló társait, hogy falujukból gyűjtsék össze a népmondákat, azokat a mesészerű hagyományokat, elbeszéléseket, amelyek egy-egy hely-

Tompa Mihály szülőháza Rimaszombatban.

hez, eseményhez fűződnek. Ezeket verses formában feldolgozta és kiadta *Népregék és mondák* címmel. Nagy sikere volt velük. Közben sokat betegeskedett, sokat nélkülözött és sokat szenvedett, de sokat dolgozott is. Különösen kivált egy *Szuhaý Mátyás* című nagyobb elbeszélő költeményével; tárgyát a kurucvilágból merítette, vidám hangja és népszerűsége megszerezte hírnevét.

A szabadságharchban betegeskedése miatt nem vett részt. Bején, majd Keleméren lett ref. pap, megházasodott és boldog családi életet élt. A világosi fegyverletétel és az azt követő szomorú idők, az osztrákok zsarnokoskodása, ezt a nyugalmat elvették. Hanván, ahová utóbb átköltözött, két fiacskája is meghalt, felesége, majd ő maga is betegeskedni kezdett. Hazájának sorsa pedig minden kedvétől megfosztotta. De volt ereje, hogy ebben a sok szomorúságában ne a maga baját nézze, hanem nemzetét vigasztalja, a magyar népet megóvja a csüggedéstől. Ekkor írta legszebb költeményeit. A *gólyához* c. verséért az osztrákok börtönbe is hurcolták. De híresek lettek *A madár fiaihoz*, *Terepélyes nagy fa*, *Levél egy elbujdosott barátom után*, *Sírboltban* és még sok szép költeménye is. Isten megadta neki, amit az *Új Simeon*-ban kért: megérte a kiegyezést és a magyarság sorsának jobbra fordulását. Betegsége azonban egyre rosszabbodott és 1868-ban elragadta az élők sorából.

Tompá költeményeinek jellemző vonása a hazaszereteten kívül a *természet* szeretete is. Még a virágokat is megelevenítette híres virágregéiben (*Az ibolya álmai*). Kisebb elbeszélő költeményeiben szeretjük tréfás hangját, jóízű előadását (*Árok-háti Lőrinc*, *A keresztútról*, *Pipás kántor*).

Nyelvtani gyakorlat. A helyesírás szabályainak ismételése.

Feladat. Készítsünk vázlatot a következő tételről: *A víz szerepe életünkben.*

25. Zrinyi Ilona.

Vázlat.

Bevezetés. Zrinyi Ilona ősei.

Tárgyalás. Első házassága.

Öccse vértanúsága.

Férje halála.

Thököly fölkelése.

Férjhezmegy Thökölyhez.

Munkács hősi védelme.

Gyermekeivel együtt Bécsbe viszik.

Szabadulása, találkozása férjével.

Számkivetésben.

Befejezés. Idegen földből Kassára.

Ki is volt? Tündöklő csillaga a borús magyar égnek. Századok kódén át világít emléke ma is a gyászbaborult magyar

égen. Emléke kétszeresen áldott. Minden idők magyar aszszonyainak eszményképe és II. Rákóczi Ferencnek édesanyja.

Ereiben a Zrinyiek vére, szívében a Zrinyiek hősi lelke lüktet. Dédapja a szigetvári hős, nagybátyja Zrinyi Miklós, a költő és hadvezér, atyja Zrinyi Péter, az osztrák zsarnokság ellen tiltakozó főúr, a magyar szabadság vértanúja. Lelke tehát már a szülői házban megtelt a legszebb virággal: a hazaszeretettel.

Férjhezment a leggazdagabb magyar főúrhoz, az ifjú I. Rákóczi Ferenchez. Szította az ifjú szívében a hazaszeretet lángját. Apjában a Zrinyiek hősi lelkét, férjében a Rákócziak fényes nevét tisztelte. Azt gondolta, hogy e két név ki tudja menteni a magyart az osztrák fojtogató karjaiból. Nem gondolta, nem is álmodta, hogy akadnak haszonleső önző lelkek, akik elárulják legszebb álmait.

Zrinyi Ilona.

Fölfedezték a Zrinyi, Nádasdy, Frangepán, I. Rákóczi Ferenc szította függetlenségi mozgalmat. Megkezdődik a nagyasszony kálváriája. Apját és anyai nagybátyját, Frangepán István grófot, 1671. április 30-án lefejezték Bécsűjhelyt, Lipót császár parancsára, a magyar területen kívül, a magyar törvények ellenére. Testvéreit osztrák kolostorba zárják, egyetlen öccsét, az utolsó Zrinyit, osztrák katonának nevelik, de mivel nem bíznak benne, a bécsi udvaroncok rágalmaira Lipót császár elfogatta és Rottenberg várába záratta. Húsz esztendeig élt itt befalazva. Egy nyíláson át juttattak néki ételt, italt. Ruhája valósággal lerothadt róla a hosszú kín és egyedül-lét alatt beszélni is elfelejtett, megöregült, s két évtizedes kínlás után váltotta meg a halál. Zrinyi Ilona és az esztergomi érsek mindent elkövettek, hiába. Így pusztult el az utolsó fiúivadék azokból a Zrinyiekből, akik nélkül Bécs városán már régen a félholdas zászló lobogott volna!

Szorongás, gyötrelme lett ettől kezdve Zrinyi Ilona élete. Ekkor mutatkozott meg igazán erős lelke, nagy szíve és Istenbe

vetett végtelen hite. Göröngyös útjának tövisei szívét sebzik. De azért itt-ott megcsillan a boldogság fénye is. Házasságának hatodik évében leánykája születik, a kis Juliánna. Négy esztendő múlva pedig fiúval áldja meg őt az ég.

De alig oszlottak szét a fekete felhők, máris beborul a nagyasszony fölött. Meghalt I. Rákóczi Ferenc, alig néhány héttel fia születése után.

Minden követ megmozgatott ekkor a bécsi udvar, hogy a Rákóczi árvákat elszakítsák anyjuktól, el a hazai földtől, hogy Bécsben a maguk kedve szerint nevelhessék őket. Szeret-

Thököly Imre.

ték volna a Rákócziak fejedelmi birtokait megszerezni és azon voltak, hogy a fiúból osztrákszívű szerzetest neveljenek. Zrinyi Ilona azonban átlátott a szitán. Tudta ő nagyon jól, hogy mi a magyarnak a Rákóczi név! Világító csillag, kiért az elnyomott magyar hazában ezrek és ezrek ajkáról száll a fohász az Egek Urához. Maga az esztergomi hercegprímás üzent a nagyasszonynak, hogy vigyázzon a gyermekére éjjel-nappal jobban mint a szeme világára, mert most nincsen kinek hinni országunkban.

Ekkortájt lobbant fel váratlanul Erdély felől egy újabb szabadságharc lángja. Vezére Thököly Imre gróf, akit éppúgy kifosztottak, tönkretettek a bécsiek, mint a Zrinyi-családot. Zrinyi Ilona letérdelt az Isten Anyjának képe előtt és így fohászzkodott: «Üdvöztünk anyja, Te, aki minden anya közt legtöbbit szenvedtél, segíts a magyarokon! Ne hadd, hogy a zászló, amelyen a Te képed van, porba hulljon.»

Thökölynek minden lépését reménykedve, bizakodva leste. Mikor pedig letette Thököly kedvéért az özvegyi fátyolt, életetője lett a Thököly-féle szabadságharcnak. Az esküvő után újult erővel indult harcba a kurucok táborá. Elfoglalják

Kassát, Füleket, felszabadul az egész Felvidék. Magasan ragyog a Thököly és Zrinyi Ilona csillaga. A kurucok közt van a kis II. Rákóczi Ferenc is. Már Bécs felé járnak.

De ím beborul megint a kurucok fölött. Hozzájuk szegődik a balsors.

Zrinyi Ilona ekkor gyermekeivel visszavonul Munkács várába. Férjét messze sodorta tőle a harcok vihara, de ő nem csügged. Gondosan neveli gyermekeit, enyhíti a mások gondját, baját, tervez, táboroz, levelez, pénzt teremt másnak. Lelke fáj a nehéz próbák terhétől, de soha nem panaszkodik. Még ő buzdít, vigasztal másokat. Magamagát is vigasztalja: «Legyen úgy mint Istennek tetszik, mindenkben. Ha a jót elfogadjuk Tőle, miért ne vehetnők azt is, ami nekünk ellenkezőnek is látszik lenni.»

Sorra kerülnek német kézre a Rákóczi-várak: Regéc, Patak, Ungvár, Ónod, Eperjes, Kassa. Csak Munkács vára áll még. De azt Zrinyi Ilona védelmezi! 1686. januárjában körülzártta az ellenség a várat. Caprara tábornok felszólította a nagyasszonyt, hogy adja fel a várat, de hiába. Ekkor több száz bombát és réstörő ágyút hozott az osztrák. Azt hitte, majd erre megijed Zrinyi Ilona. Nem így történt. Ezt írta válaszul a tábornoknak: «Nem hiszem, hogy akár ő felségének, akár tábornokainak nagy dicsőségére válnék az ellenem és a gyermekek ellen folytatott harc. Kérem a tábornok urat, szűnjék meg háborgatni Munkácsot. Különben tudja meg, hogy az ostrom félelme sem kényszerít arra, hogy megfelelkezsem arról, mivel tartozom gyermekeimnek.»

Megkezdődött a harc. A császári sereg kíméletlenül bombáztatta a várat és Zrinyi Ilona lakosztályát. De nem mentek semmire sem. A nagyasszony minden nap körüljárta vár-védő kurucait s elkísérte őt útjában fia, a tizesztendős II. Rákóczi Ferenc. A golyósüvités, bombapattogás közt nyugodtan sétálgattak a várfalon, ami a védőkben határtalan lelkesedést keltett. Midőn egy ízben egy, a várba hulló bomba Zrinyi Ilona lovát is széttépte, így szólt fiához, miközben annak arcáról a vért törölgette: «Életünk Isten kezében van, gyermekem».

Négy hónapi megfeszített, kemény ostrom után, szegényszemre eltakarodott a vár alól a császári sereg.

Híre ment az egész világon Zrinyi Ilona dicsőségének.

De ő nagyon jól tudta, hogy Bécsben nem nyugszanak bele egykönnyen a csúfos kudarcba. Pénzzé tette ékszereit s azon eleséget, ruhát szerzett, s kijavította a várat. Alig készült el, amidőn a kegyetlenkedéseiről hirhedt Caraffa tábornok jelent meg a vár előtt s megkezdődött a harc újból. Csaknem három esztendeig tartott az ostrom, az egész világ bámulatára, a bécsi kormány csúfságára. Zrinyi Ilona még akkor sem

Zrinyi Ilona feladja Munkács várát.

adta volna fel a várat, ha a várvédők közt árulók nem akadtak volna, akik Caraffa kezére játszották azt.

A fejedelmi gyermekeket anyjukkal együtt Bécsbe viszik. Nehéz volt a válás Munkáctól. A nagyasszony mintha sejtette volna, hogy sohasem látja többé családi boldogságának fészket, ráborult a megrongált hástyafalra s keservesen zokogott.

Bécsben elszakították a gyermekeket anyjuktól. Képzeltető a mérhetetlen fájdalom, amely az anya szívét marcangolta. Férjétől, hazájától távol, s most megfosztották szíve vérén nevelt két édes gyermekétől is. A tizenkét éves II. Rákóczi Ferencet Bécsből Csehországba viszik. Anya és gyermek ekkor látták egymást utoljára. Sok keserűség, sok

csalódás érte életében a nagyasszonyt, de ekkora sebet még nem ütöttek szerető szívére. Bécsből mozdulnia nem szabad

Két esztendő telt már Bécsben a legnagyobb megalázások közt, amidőn férje, Thököly Imre, váratlanul Erdélyben terem, tönkre veri a császári seregeket s foglyul ejti magát a fővezért, Heister generálist is. Hosszú alkudozás után a császár visszaadja Zrinyi Ilona szabadságát, cserébe Heister tábornokért. De azt már nem engedték meg neki, hogy fiát is magával vihesse.

Végre hát újból Magyarországra jöhet, férjével találkozandó, ki ekkor a Délvidéken tartózkodott a bujdosó kurucokkal. A viszontlátás két keserves esztendő után végtelenül megindító volt. Thököly kurucai túl a Dunán, Szerbiában várták urukat. Zrinyi Ilona utoljára látta szeretett hazája földjét s könnyezve vett búcsút szülőföldjétől, amelynek röge szívéhez nőtt és amelyért mindenét feláldozta: ifjúságát, mérhetetlen vagyonát, családi boldogságát. Követi urát híven s kitart mellette a szükség napjaiban is.

Sok hányódás után végleg letűnik Thököly csillaga. Nikodémiába, Törökországba száműzik őket. Itt éli le a fejedelmi pár életének utolsó éveit. A kerti lugas padján kéz a kézben nézik a hazuról jövő felhőket s küldik a szelek szárnyán vágyódó sóhajaikat az édes haza földje felé.

Idegen földön, messze-messze hazájától hajtotta fejét örök álmokra a legdicsőbb magyar asszony. Szívének utolsó dobbanása, dicső lelkének utolsó sóhajtása is hazájáé, gyermekeié volt.

Ott temették el a messzi Törökországban a galatai templom sírholtjába. Csak kétszáz évvel később (1906.) kerültek hamvai hazai földbe. Az utókor hálája, tisztelete kísérté utolsó útjára s helyezte hamvait örök nyugalomra a kassai székesegyházban. Vele együtt temették el dicső emlékü hős fiának, II. Rákóczi Ferencnek haló porait is.

Együtt alusszák örök álmukat. De álmuk nem lehet nyugodt. Kik egész életüket a magyar szabadságért áldozták: haló poraikban sem nyugodhatnak *szabad* magyar földön. De lelkük ott lebeg a hajdani kurucföldön. És amikor suhog a szél Késmárk felett, a szél szárnyán hozzájuk száll a rab magyarok keserű, epedő sóhajtása.

26. Szabad föld.

Irta Vörösmarty Mihály.

E ház, hová most lábamat teszem.
 Fáradt fejem békén pihentetem,
 Hol a konyhán barátságos tűz ég,
 S mellette fürge gondos feleség;
 E honi föld, mit szántok és vetek,
 Hol hőt, fagyot gyakorta szenvedek,
 Mely táplál engem s kis szolgálmat,
 S keblébe végre híven befogad;
 E föld, e ház, e kert — megérhetém,
 Akarta Isten, hogy most mind enyém.
 Nem ismerém e szót mind e napig:
 A puszta lélek volt enyém alig.
 Most bizton állok itt sajátomon,
 És áldlak érte, kétszer drága hon!
 Talán nem adtam vért, nem őseim;
 De fáradoztak híven kezeim;
 S munkám után virító lett a föld,
 Isten- s embernek benne kedve tölt.
 Szép a vetés, dús volt az aratás,
 Sok gond után kedves vigasztalás
 Most már enyém e munkán vett örök,
 Mit im örmkönyűvel öntözök!
 S ne mondja senki, hogy henyén talált:
 Szolgáltam érte országot, királyt.
 Majd gyermekimre szállnak javaim,
 Rájok maradnak tartozásaim;
 Adónkat, legyen bár pénz, munka, vér,
 Örömmel adjuk biztos napokér';
 S erős lesz országunk, nagy a király,
 Hol ennyi ember boldog hont talál.

Feladat. Vázlatok készítése magunkválasztotta tételekről.

27. II. Rákóczi Ferenc.

Ha végiglapozzuk hazai történelmünk vérrel és dicsőséggel frott lapjait, megakad a szemünk annak egyik fényes, gyászkeretes lapján, azon a lapon, amelyen II. Rákóczi Ferenc szabadságharcáról olvashatunk.

... Kétszáz évvel ezelőtt nagyon szomorú idők jártak a magyarra. Külső ellenség támadta, belső féreg rágtá. A külső ellenség bilincset akart verni nyelvére, hitére, szívére, lelkére, hogy így aztán könnyebben igába hajthassa a nemzetet.

II Rákóczi Ferenc.

Két pártra szakadt a magyar nemzet. Kuruc s labanc pártra. A labanc az ellenséggel tartott... Neve is átkos lesz mindörökre. A kuruc a magyar haza szabadságát, a magyar nép szent jogait védelmezte... Nevét, míg magyar él, áldás, dicsőség koszorúzza!

A kurucok vezére II. Rákóczi Ferenc fejedelem volt. Munkács hős nagyasszonyának: Zrinyi Ilonának fia. Ez csepegtette be szívébe, lelkébe a haza szent szerelmét. Vidám gyermeki kedvvel bolyongva az erdőn, a mezőn, sokszor elhallgatta a fenyvesek zúgását, patak csacsogását... s ifjúí szívének erdő azt susogta, patak azt csacsogta: nincs édebb, nincs szebb föld a te hazádnál!

Ezért szerette II. Rákóczi Ferenc annyira a hazát, a szabadságot. Ezért kelt száz csatára. Ezért áldozta fel mérhetetlen kincsét, földi boldogságát. Ezért viselte a vértanuk kínzó töviskoronáját. S neve ezért ragyog a magyar történelem egyik legfényesebb lapján úgy, mint a nap az égen: tiszta fénnel, meleg sugárzással.

De halljátok magát a történetet:

Budavárnak a töröktől való visszafoglalása után nagyon szomorú idők jöttek a magyarra. Idegen hadak lepték el az országot. A német úgy bánt az országgal, mint valami meghódolt tartománnyal. Kínozta, zsarolta, börtönbe, vérpadra hurcolta legjobbjainkat. Megtámadta a vallásszabadságot. Óriási

adókat vetett ki. Zsoldos hadaival végig dúlatta az országot. Ütötte, verte a magyart és embertelenebb volt hozzá a töröknél is.

Rettegés, kétségbeesés, ragadott meg mindenkit. A földönfutóvá tett nép idegen földre menekült. Ezrével tért át a mohamedán vallásra, ezrével lett török alattvalóvá, hogy legalább nyomorult életét megmenthesse.

Végre csordultig telt a pohár. Az eltiport magyar nép fölemelte fejét. Kitört a szabadságharc s Bocskay, Bethlen, Thököly száz csatára, száz diadalra vitte a nemzetet. De a dicsőség fénylő napját nemsokára ismét az elnyomatás sötét éjszakája váltá fel. Ismét elkövetkeztek a nehéz napok. Ismét napirendre került a jószágelkobzás, börtönbevetés, kivégzés. És amikor ismét megölték a szabadságot, keresztülgázoltak jogon, törvényen, nem titkolták, hogy tervük az egész magyar faj kipusztítása.

Ámde ezt nem engedte meg a nemzeteket fenntartó Úr! Hitet, bizalmat, reményt öntött az elcsüggedtek millióiba. S a magyar nép ismét talpra állt. Csak szóra várt, hogy megmozduljon, csak vezért várt, hogy ádáz csatára keljen elnyomóival.

És a vezérre nem kellett soká várniok, mert megérkezett a vérpadra hurcolt Zrinyinek unokája, Zrinyi Ilona gyermeke: Rákóczi Ferenc.

Vezetése alatt a szegény, földhöz ragadt tömeg hősök seregévé vált s a szabadságért harcolva, tönkreverte a jól fegyverzett és táplált német hadakat. Soha az embereket mélyebb gyűlölet, magasztosabb lelkesedés tette nem ragadta, mint most. Urak és parasztok, ifjak és aggok, egyháziak és világiak vállvetve fogtak fegyvert a hazáért és szabadságért.

Nem segítette őket senki: egyedül, magukban álltak a csatatéren, egyedül a nemzettől kölcsönözték erejüket. Bécs megrémült. Kegyelmet, javakat ígért. De a nép rendületlenül állt vezérei mellett és fegyverrel válaszolt a kísértésre. A nemzeti érzés tomboló erővel tört ki mindenfelé és mindenben. Erdély lelkesedve választá Rákóczit fejedelmévé; a Dunántúl népe csatlakozott a fölkelőkhöz, akik ölték-vágták a gyűlölt rácokat, bekalandozták Stíriát, Alsó-Austriát és újra meg újra égetve, zsákmányolva nyomultak Bécs faláig. Valóságos népháború volt ez.

Budavár visszavétele 1686-ban.

Benczúr Gyula festménye.

És a seregek élén nem állt vaskezű, gyors elhatározású katona... csupán egy nagyeszű és nagyszívű ember. Tíz meg tizezrek álltak pirosselymű «Libertas» zászlói alatt, de a sok ezer közül alig volt hatezer valódi katona.

Pár évig úgy látszott, hogy a kurucvilág eltemeti azt a régi gyűlölt világot, amelyben nem hallatszott más, mint bilincs-csörgés, zokogás, jajkiáltás... De nem temette el. Ellenkezőleg: beborult ismét. A háború koldussá tette a nemzetet. Ragadós nyavalyák megtizedelték. Ekkor jött a szerencsétlen kimenetelű trencsényi ütközet, amely örökre eldöntötte a fölkelés sorsát. Ettől kezdve az egykor dicsőséges kuruc hadak élete lassú haldoklás. Sorai közé beveszi magát az árulás gonosz szelleme és nem csupán az apró legények, hanem a rettegett, imádott vezetők fordítanak köpönyeget.

A kuruc-labancvilág a majthényi síkon fejeződött be, ahol Károlyi Sándor kuruc-generális 1711. április 30-án letette a fegyvert, le a pirosselymű, golyótépett «Libertas» zászlókat, amelyek száz csatára, száz diadalra vitték egykoron Rákóczi világhírű kuruc hadát.

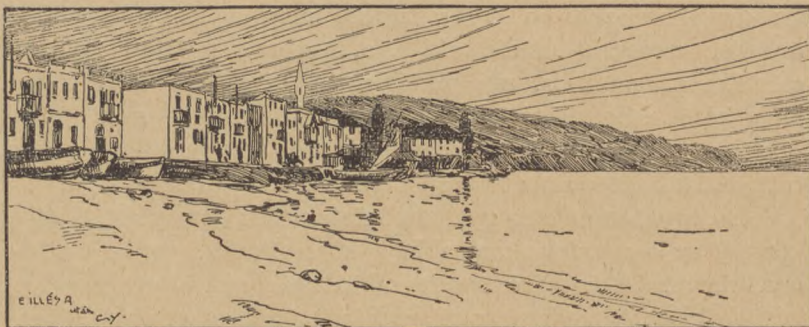
Az erőpróbának, élet-halálharcnak vége lett. És feltámadt helyette a nyomor, ezernyi szenvedés. A fegyverétől megfosztott kuruc visszatért tűzhelyéhez, családi fészkéhez. De a családi fészket feldúlva, kifosztva, fekete üszök romjába temetve találta. Hitvesét, gyermekeit elragadta a fekete rém, a fagy, az éhség, hogy ne lássák a férj, az apa szemében a kétségbeesésnek könnyeit. Óh ez az élet fájdalmasabb, nehezebb volt a legkinteljesebb halálnál.

Rákóczi 1711. február 21-én fájdalomtól marcangolt szívvel, vérző lélekkel lépte át a magyar haza határát, hogy többé sohase lássa ezt a földet, ezt a népet, amelyet úgy imádott, úgy szeretett, hogy fel tudta áldozni érte minden kincsét, földi boldogságát, földi dicsőségét.

Sohase fogadta el a szatmári békét, amely az ő számára is kegyelmet biztosított, inkább elbujdosott.

Bujdosásának és szenvedéseinek utolsó állomása Rodostó. Csöndes remeteségben, minden világi örömről lemondva itt élte le hátralevő éveit. Mindenki elfeledte, csak néhány hű embere tartott ki mellette. Végre megkönyörült az Úr szenvedésein és 1735. április 8-án — nagypénteken — magához szőlította.

Rákóczi életének történetét olvasva, egy szent fogadás kél lelkünkben: hogy ezt a sokat szenvedett hazát úgy fogjuk szeretni s érte, ha kell, **javainkat** és életünket is feláldozni, amint azt Ő tette.

Rodostó.

Jegyzet. *Libertas* latin szó, annyit jelent, mint szabadság.

28. Megtanultam a gyorsírást.

Vázlat.

Bevezetés. A kereskedelmi levelezés nagyobb cégeknél sok munkát jelent.

Tárgyalás. A tollbamondás sok időbe kerül.

Az író figyelme fölébred a gyorsírás iránt, könyvet hozat.

A tanulás kezdetben sok türelmet kíván.

Kereskedelmi leveleken gyakorolja magát titokban.

Meglepetés a cégvezetőnek.

A főnök beavatkozása.

A szorgalom jutalma.

Befejezés. Az ifjú jövője.

A levelezés nagyon terhes munka. Akkor is, ha az ember maga fogalmazza, de különösen akkor, ha más tollbamondására írja az ember három-négy óra hosszatt.

Néhol a levelezés nem megy munkaszámba. Naponként két-három levél, ritkán több, s ezek is inkább reklamációk rosszul csomagolt, elromlott, vagy a rendeléstől eltérően szállított áruk miatt. De nagy cégünknel, ahol háromszáznál több, jobbadán bécsi, prágai, trieszti céggel álltunk összeköttetésben, akiktől kora tavasztól késő őszi napról-napra érkezett olyan

tömegben áru, hogy a cég hat kocsija alig győzte a beszállítást a hajóállomásról; itt, ahol cégünk félezer vevővel «dolgozott», ahonnan minden másnap nyolc bérelt fuvaros szállította a vidékről érkezett rendeléseket, itt, ahol naponta negyven-ötven levél, pénzküldemény érkezett és ment, a levelezés a legnehezebb, a legfárasztóbb, mert leghosszadalmasabb munka, nemcsak annak, aki írja, hanem, és talán fokozott mértékben annak is, aki diktálja. A cégvezető és a főnök, akik késő estig diktáltak, éppúgy belefáradtak, mint én és társaim, és a főnök is akárhányszor megkönnyebbülten sóhajtott fel, ha ezzel a legterheesebb munkával végeztek.

Én egyébiránt elég gyorsan beletaláltam magamat és igyekeztem az ő munkájukon akkép könnyíteni, hogy a legtöbb levél bevezető és záró sorait diktálásuk nélkül írtam meg; később kisebb ügyekben magam készítettem el az egész levelet és csak ritka esetben kaptam vissza, mert nem írtam meg helyesen, vagy mivel nem megszokott stílusukban készült. Mégis nem annyira miattam, mint ő miattuk, nagyon bántott, hogy egész délutánokat diktálással kellett töltönniük, holott bizonyára lett volna, ha nem merem is mondani hasznosabb, de kellemesebb dolguk is.

Még abban az időben, amikor tanonc voltam, egy alkalommal, amikor könyvküldeményem érkezett Budapestről, az egyik mellé a gyorsírása vonatkozó ismertetés volt csomagolva. Az időben a dolog nem érdekelt, azt a reklámcédulát eldobtam, később el is felejtettem. Most eszembe jutott és törtem a fejemet azon, mi haszna, célja lehet az ott ismertetett gyorsírásnak. Végül arra határoztam el magamat, hogy írok annak a budapesti könyvkereskedőnek, jöllehet, régen rendeltem nála könyvet.

Tizednapra csomagot kaptam póstán, benne vékony könyvecske. Az *egységes gyorsírás, tekintettel a kereskedelemi levelezésre* volt a címe.

Kabátom belső zsebébe rejtettem, hogy valaki észre ne vegye (pedig ugyan keveset vigyáztak rám) s izgatottan vártam a vacsora végét, hogy azután szobámba zárkózzam és olvassam.

Hanem hát ez nem költeményes kötet Kölcsey vagy Virág Benedek verseivel, vagy Tompa virágmeséivel, amit pár este végig lehet olvasni, aztán a szebbeket, szívhez, lélekhez szólóbb-

bakat ismételni és gyönyörködni bennük, hanem türelmet, kitartást erősen megkövetelő, szellemi és egyben fáradságos munka. Ha Arany *Toldi*-ját, első olvasásra, nem értettem meg, elolvastam másodszor, harmadszor és mindegyikszor új meg új szépségeket fedeztem fel benne. A gyorsírásnál azonban betűről-betűre, kifejezésről-kifejezésre, mondatról-mondatra kell menni, ugyanazt a jelet száz meg százszor ismételni, leírni, le-rajzolni, hogy az agyban és a kézben egyaránt megrögzíttessék, egy bonyolódott új ábécé, annál nehezebb nekem, aki hét év óta nem végeztem tulajdonképpen elméleti munkát és most tanító, oktató, vezető nélkül egészen új, ismeretlen nyelvet, írást tanuljak meg.

Erős akaratom, szorgalmam azonban diadalmaskodott és miután az első nehézségeken túl voltam, miután, mint annak idején első olvasmányommal kényszerítettem magamat az olvasásra, most is daccal kezdtem és kedvvel folytattam. A negyedik hónap végén már folyékonyan tudtam írni és miután a könyvben foglalt mintákat kétszer leírtam, kezdtem más könyvből is írni és gyakorolni magamat saját írásom olvasásában. Az iroda levéltárából vettem magamhoz a céghez érkezett leveleket és a cég által elküldött levelek másolatait, és ezeket írtam, hogy a nálunk megszokott és ismétlődő kifejezésekbe magam belegyakoroljam. További két hónappal később azt vizsgáltam, hogy a rendes tollbamondás után írt levelet mennyi idő alatt rögzítem meg gyorsírással. Másodpercmutató órámmal előttem, magam diktáltam magamnak levelet, előbb lassan, majd gyorsabban s nagy meglepedésemre állapítottam meg, hogy amit öt perc alatt gyorsírással lekaptam, harminc—negyvenöt perc alatt tudtam csak lemásolni rendes írással.

Igy felkészülve, a hetedik hónap végén indultam neki az elhatározó csatának, az időtrabló, rendesírásos diktandó ellen. Olyan titokban sikerült az egész tudományt elsajátítani, hogy a cégnél egyetlen embernek, egyetlen léleknek még sejtelme sem volt készülődésemről, mert állandóan zárt ajtó mögött dolgoztam.

Cégvezetőnk rendszerint háttal ült az írónak s miközben a lábait lóbálta, pipált, füttyörészett, dúdolgatott, diktálta a leveleket s a leíró kötelessége volt az «igen», vagy «kész» szóval jelenteni, hogy a tollbamondottakat leírta.

Erre alapítottam a tervelt meglepetést.

Alig hogy a délutáni pósta, a rendes időben, megérkezett, elkezdte a diktandót.

Én egy ív tiszta papírral előttem, kezemben jól meghegyezett írónnal vártam.

— Dátum, — kezdte a diktálást.

— Igen, — válaszoltam rögtön, ami nem tűnt fel neki, mert ezt úgyis tudni kellett, hogy dátum nélkül levelet nem szokás írni.

— Alexy Géza úrnak, Győr, — folytatta.

— Igen, — szóltam, ki a címet lerögzítettem, még mielőtt az első verssor feléig ért.

— Folyó hó 8-án kelt levele elintézéséül — diktálta tovább még mindig gyanútlanul.

— Kész, — jelentettem.

— Micsoda? — szólt a cégvezető és kissé felém fordította a fejét. Aztán vállat vont és folytatta: Őszinte sajnálattal értesítjük, hogy véleményében nem osztozhatunk...

— Készen van, — jelentettem, kissé szepegve. Most már észre kellett vennie. Utána ki is tört a mennydörgés.

— Mi...i...i? — kérdezte. — Már megvan? A jószágos Isten talán szárnyakat adott magának? Hadd látom.

Egészen felém fordult és hol engem, hol a papirost nézte. Most, most!

De nem történt semmi; legalább egyelőre nem.

Meredt szemmel nézte még egy ideig a papírt, aztán rekedten szólt:

— Mi ez?

— Sztenográfia, — feleltem halkan.

A cégvezető rám nézett. Nagy, világoskék szemei voltak s tekintete belém fúródott, mintha a lelkem legmélyére akarna hatolni.

— Úgy; tehát sztenográfia.

Fölvette a papirost az asztalról, nézte az ákom-bákomot és halkan, fojtottan ismételte: Sztenográfia. Aztán emeltebb hangon hozzátette: — Jó; folytassa.

Vissza, elém helyezte a papirost, hátat fordított és megszakítás nélkül végigdiktálta a megkezdett levelet.

— Készen van, — jelentettem.

— Olvassa el.

Felolvastam; nem volt hiba benne.

Most tört ki a zivatar.

— Ezt cselekedte tehát a hátam mögött! — sivította legélesebb hangján. — Titokban készült rá és most elém tálalja? Haszontalan! Mi vagyok én itt a házban? Nulla? Semmi? Hanem majd megfizetek érte! Én megfizetek. — S kezeivel hadonázva fel s alá szaladgált a szobában.

Óh Istenem, gondoltam magamban, a főnök ott van a másik szobában, meghallja a lármát, bejön s akkor...

És csakugyan, a főnök megjelent az ajtóban.

— Mi baj?

Ebben a pillanatban jött be az üzletvezető is az üzletből s az asztala elé ült.

— Semmi egyéb, minthogy ez a fiatalember megtanulta a gyorsírást. Megtanulta a hátam mögött. titkolódzva, az én hátam mögött.

S a főnök orra alá tartotta a papirost, aki szó nélkül nézte egy ideig, aztán visszaadta nekem. A kezében levő levelek közül egyet kiválasztott s leült az asztalom elé.

— Irja, kérem.

S meglehetősen hosszú levelet mondott tollba. A ceruzám szinte repült a papíron. Ez volt az igazi próbatét, jöllehet a főnök lassú diktandóját könnyű volt lekapni.

— Olvassa el, — szolt, miután befejezte.

Felolvastam.

A főnök kétszer, háromszor fel-alá járt, aztán megállt előttem.

— Irja, kérem, rendes írással.

S a következő levelet diktálta, melyet most, negyven év után, hogy e sorokat írom, még mindig szóról-szóra tudok kívülről:

«Pártényi Károly úrnak

Helyben.

Teljes elismerésünk jeléül cégünknek teljesített érdemes szolgálataiért kinevezzük Önt cégünk levelezőjévé és indítatva érezzük magunkat, hogy fizetését február hó 1-ső napjától kezdődően havi százötven pengőben állapítsuk meg.

Maradjon meg továbbra is cégünk buzgó és törekvő hivatalnokának, miként mi is maradtunk

jóakaró főnökei»

Kezem reszketett, mialatt e sorokat írtam.

A főnök kivette a levelet kezemből, megfordította s az ő nagybetűs írásával alákanyarította a nevét.

Aztán gyorsan ledobta a tollat és kiment a szobából.

A cégvezető pedig megfogta öreg barátját, az üzletvezetőt két karjánál fogva és az ablakig és onnan vissza táncolt vele, dudolászott és olyan fiatalosan emelgette a lábait, mintha nem hatvan, hanem húsz esztendősen lenne.

— Megbolondult, — fújta ki magát a másik, miután kiszabadult karjai közül — tisztára megbolondult.

— Meg, meg, öreg barátom. De hogy is ne bolondulnék, amikor azt, amin én tizenöt évig gondolkoztam, ez a zöld-fülű bikfic félévi szorgalommal megvalósítja.

Elém állt és a hajamba markolt.

— Hanem, — szólt fenyegető hangon — komolyan figyelmeztetem: vagy nagy ember lesz a háznál, vagy — kirepül, hogy a lába sem éri a földet.

És hatalmasan megrázta az üstökömet.

— Most pedig, levelező úr, — szólt a levelező szót erősen hangsúlyozva — folytassuk a megszakított leckét.

Jegyzetek. Diktandó = tollbamondás. Sztenográfia = gyorsírás.

29. Szép Ilonka.

Irta Vörösmarty Mihály.

A vadász ül hosszú, méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat,
S mind fölebb és mindig fényesebben
A serény nap dél felé mutat;
Hasztalan vár; Vértess belsejében
Nyugszik a vad hús forrás tövében.

A vadász még lesben ül sokáig,
Alkonyattól vár szerencsejelt:
Vár feszülten a nap áldoztáig,
S ím a várt szerencse megjelent:
Ah, de nem vad, könnyű kis pillangó!
S szép sugár lány, röpteként csapongó.

«Tarka lepke, szép arany pillangó!
 Lepj meg engem, szállj rám kis madár:
 Vagy vezess el, merre vagy szállandó.
 Ahol a nap nyugodóba jár.»
 Szól s iramlik, s mint az őz futása.
 Könnyű s játszi a lány illanása.

«Istenemre!» szóla felszökelve
 A vadász: «ez már királyi vad!»
 És legottan, minden mást feledve.
 Hévvél a lány nyomdokán halad,
 Ő a lányért, lány a pillangóért,
 Versenyeznek tündér kedvtelésért.

«Megvagy!» így szól a leány örömmel.
 Elfogván a szállongó lepét;
 «Megvagy!» így szól a vadász, gyönyörrel
 A leányra nyujtva jobbkezét;
 S rezzent kézből kis pillangó elszáll;
 A leány rab szép szem sugaránál.

II.

All-e még az ősz Peterdi háza,
 Él-e még a régi harc fia?
 Áll a ház még, bár fogy gazdasága
 S telt pohárnál ül az ősz maga.
 A sugár lány körben és a vendég;
 Lángszemében csábító varázs ég.

S Hunyadiért, a kidőlt dicsőért,
 A kupák már felvillantanak,
 Ősz vezére s a hon nagy nevéért
 A vén bajnok könnyei hulltanak!
 Most könyűi; vére hajdanában,
 Bőven omlott Nándor ostromában!

«Hunyt vezérem ifjú szép sugára»,
 Szól az ősz most, «éljen a király!»
 A vadásznak vér tolul arcára,

S még kupája illetetlen áll.
 «Illetetlen mért hagyod kupádat?
 Fogd fel gyermek és kövesd apádat.»

«Mert apád én kétszer is lehetnék,
 És ha ittam, az nincs cenkekért;
 Talpig ember, akit én említék,
 Nem gyaláz meg ő oly hősi vért!»
 S illetődve s méltóság szemében,
 Kél az ifjú, tölt pohár kezében.

«Éljen hát a hős vezér magzatja,
 Addig éljen, míg a honnak él!
 De szakadjon élte pillanatja,
 Melyben attól elpártolni kél;
 Egy király se inkább, mint hitetlen,
 Nyüg a népen a rossz s tehetetlen!»

S mind zajosban, mind hevesebben,
 Vig beszédben a gyors óra ment.
 A leányka híven és hívebben
 Bámulá a lelkes idegent.
 «Vaj ki ő, és merre van hazája?»
 Gondolá, de nem mondotta szája.

«Téged is, te erdők szép virága,
 Üdvözölve tisztel e pohár!
 Hozzon Isten egykor fel Budába:
 Ősz apáddal a vadász elvár;
 Fenn lakozva a magas Budában,
 Leltek engem Mátyás udvarában.»

Szól s búcsúzik a vadász, rivallva
 Inti őt a kürtang, menni kell.
 Semmi szóra, semmi biztatásra
 Nem maradhat vendéglőivel.
 «Emlékezzél visszatérni hozzánk,
 Jó vadász, ha meg nem látogatnánk.»

Mond szerényen szép Ilonka, állván
 A kis csarnok végső lépcsőjén,
 S homlokán az ifjú megcsókolván,
 Útnak indul a hold éjjelén.
 S csendes a ház, ah, de nincs nyugalma :
 Fölveré azt szerelem hatalma.

III.

Föl Peterdi s bájos unokája
 Látogatni mentenek Budát ;
 Minden lépten nő az agg csodája,
 Mert sok újat meglepetve lát.
 A leányka titkon, édes óra
 Jövetén vár szép találkozóra.

S van tolongás s új öröm Budában
 Győzelemből várják a királyt,
 Aki Bécset vívó haragjában
 Vérbosszút a rossz szomszédon állt.
 Vágyva néz sok hű szem ellenébe :
 Nem vidul még szép Ilonka képe.

«Hol van ő, a nyájas ösmeretlen ?
 Mily szerencse fordult életén ?
 Honn-e, vagy tán messzeköltözötte
 Jár az őzek hűvös rejtekén ?»
 Kérdi titkon aggó gondolattal,
 S arca majd ég, majd színében elhal.

S felrobognak hadvész ülte képpel,
 Ujlaki s a megbékélt Garák.
 S a király jó, fölség érzetével
 Környékeztén őt a hős apák.
 Ősz Peterdi ösmer vendégére,
 A király az : «Áldás életére !»

«Fény nevére, áldás életére !»
 Fenn kiáltja minden hű ajak,
 Százszorozva visszazeng nevére

A hegy és völgy és a zárt falak ;
Halványabban hófehér szobornál
Szép Ilonka némán és merőn áll.

«A vadászhoz Mátyás udvarában,
Szép leánykám elmenjünk-e hát ?
Jobb nekünk a Vértes vadonában,
Kis tanyánk ott nyugodalmat ad.»
Szól az ősz, jól sejtő fájdalommal,
S a bús pár megy gondsújtotta nyommal.

És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhajolni belső baj miatt,
Úgy hajolt el, félvén a világot,
Szép Ilonka titkos bú alatt.
Társasága lángzó érzemények.
Kínos emlék és kihalt remények.

A rövid, de gyötrő élet elfolyt,
Szép Ilonka hervad sír felé,
Hervadása liliomhullás volt :
Ártatlanság képe s bánaté.
A király jön, s áll a puszta házban :
Ők nyugosznak örökös hazában.

Mátyás király.

Jegyzet. Cenk régi szó, amely kutyakölyköt, katonaujencot, bérencet jelentett.

Feladatok önálló fogalmazásra olvasmányunk részletei alapján. — Mátyás király látogatása Peterdiéknél. — Mátyás bevonulása Budára. — Vázlat és kidolgozás. — Olvasmányunk tartalma.

30. Az árumegállítás joga.

Vázlat.

I. A bevezetés az árumegállítás multját és fejlődésének okait mondja el.

II. A tárgyalás rendje a következő:

1. Az árumegállítási jog meghatározása.
2. Területi terjedelme.
3. Az árumegállítás időtartama.
4. Kiket illetett meg?
5. Haszna a polgárságra, lakosságra.

III. Befejezés. Szerepe a városok fejlesztésében

I. Az árumegállítás tulajdonképpen a középkori gazdasági és jogi életben fejlődött ki, igazi virágzásra pedig az újkorban jutott. Igaz ugyan, hogy hasonló intézkedésekkel már az ókorban is találkozunk, de ezek más természetűek voltak.

Nyugat-Európa népei évszázadokon át az úgynevezett házi gazdálkodás formáiban tengették életüket, amikor minden háztartás, az egyházi és az uralkodó is, jóformán minden szükségletét maga termelte. Ilyen viszonyok közt kereskedelmi intézmények és forgalom csak gyengén fejlődhetek. Valamelyes lendület e téren tehát csak a keresztes hadjáratok után észlelhető, amikor a nyugati országok kileptek elzárkózott helyzetükből és a keletről átültetett magasabb igények a gazdasági fejlődésnek is új teret nyitottak. Ez a kor teremtette meg az árumegállító-jogot.

Vándorkereskedő.

II. 1. Az árumegállító-jog lényege az az intézkedés, hogy a város, az áthaladó, avagy mellette elvonuló kereskedőket arra kényszeríthette, hogy ott megállapodjanak. áruikat a

városban kirakják és eladásra kínálják. Hogy ez milyen mértékben történt, az városonként, privilégiumaik szerint nagyon különböző volt. Éppen ezért nem is lehet az itt közölt meghatározás keretein túl e jogot pontosabban körülírni, avagy fejlődését általánosságban tárgyalni. Virágzási kora a 13—16. század; a 16-iktól kezdve állandóan hanyatlott, Németországban mindazonáltal a 19. század elejéig eltengődött.

2. Az árumegállítás terjedelme a különböző helyeken nagyon különböző. Vonatkozhatott az a kereskedő minden árujának a megállítására, de vonatkozhatott esetleg csak egyes árukra. Egyik-másik város a kereskedőknek csak egy bizonyos részét állíthatta meg, mások az összes kereskedőket, sőt bizonyos szélesebb területen kényszeríthették a kereskedőt arra, hogy a városon át vegye útját. Ezt az útkényszer intézményével érték el, amely bizonyos irányokban meghatározta a törvényes nyilvános utakat s a többit álutaknak mondotta ki. Ha az ilyen áluton találták a kereskedőt, áruit elkobozták, s az ilyen utak ellenőrzésére az érdekelt városok rendszeren fegyveres szolgákat is tartottak.

4. A megállítás ideje is különböző volt; néhol csak 1—2 nap, másutt viszont egy hét, sőt ennél is több. Ezalatt az árut eladásra ki kellett rakni.

5. Hogy a megállított kereskedő kinek adhatja el áruját, tulajdonkép szintén nem tartozott az árumegállító-jog lényegéhez; az üzletkötés többnyire szabad volt bárkivel s csak azt kötötték ki, hogy az idegen kereskedő csak nagyban árusíthat; ahol azonban a megállító-jog mentől tökéletesebb kifejlesztésére törekedtek, ott a megállított kereskedőnek csak a város polgáraival engedték meg az üzletkötést. Mindkét intézkedés a helybeli kereskedő érdekeit védelmezte.

5. Könnyen belátható, hogy az ilyen jog, még ha csak szűkebbkörű volt is, a városra és lakosságára nagy haszonnal járt. A város lakossága a feldolgozott áruhoz, főképp a posztóhoz, valamint a keleti fűszerekhez helyben könnyen hozzájuthatott s a kereskedők megszállásából is jövedelmet húzott.

III. A legnagyobb előnyöket a város kereskedői élvezték, akik az árut megvették és tovább adták, de részesült a haszonban a város maga is, mert az idegent a városi mérleg használatára kényszeríthette és ezért külön díjat szedett, avagy az átvonuló kereskedők részére raktárt és áruházat is tartott fenn, nem is

számítva azt, hogy az ebből folyó ügyletek körül mennyien tehettek szert munkára és jövedelemre. Azok közül az intézkedések közül, amelyeket a középkori városi politika a város fejlesztésére kieszelt, kétségtelenül az árumegállító-jog volt a leghathatósabb.

Kereskedőkocsi.

31. Kis gyermek halálára.

Irta Vörösmarty Mihály.

Eljátszottad már kis játékidat.
Kedves fiú, hamar játszottad el;
Végsőt mosolyga orcád, s a halál
Leszedte róla szép rózsáidat.
Nemcsak magad menél, elvitted a
Szülék vidámságát, elvitted a
Legszebb remények gazdag bimbáját.

Ki mondja meg neked, hogy már reggel van?
Ki fog téged megint fölkelteni?
Sirat szülőd és mondja «Kelj fiam,
Kelj föl szerelmem, szép kis gyermekem!»
Mind hasztalan, te meg nem hallod őt:
Alunni fogsz, s nem lesznek álmaid,
Alunni fogsz, s nem lesz több reggeled.

Dé fájdalom ne bántsa hamvadat;
Mulasod könnyű volt és tiszta, mint
Az égbe visszareppenő sugaré.
A földhöz minket baj s öröm kötöz,
Óhajtjuk és rettegjük a halált:
Te túl vagy már s nincs kétség utadon.

Oh majd ha csendes tiszta éjeken
Föltűnnek a dicső csillagzatok,
Eljősz-e áldást hozni kedvesidre?
Eljősz-e álmaikhoz éjfelenként.
Hogy ég nyugalmát terjeszd rájuk is.
Oh jójj, ölelgesd kis testvéridet:

Orcáikat csókdossa szellemed,
 S amely napok tetőled elmaradtak.
 Add a szüléknek vissza. Ők együtt
 Éljk le megszakasztott éltedet,
 És míg porodra hintenek virágot,
 Lebegj te őrző angyalként fölöttük.

32. A nemzet csinosodása.

Irta Kármán József.

Izzadsággal árulják az Istenek a tudományt. Akinek körme viszket, az még nem belső hivatás az írók méltóságára. Nem egy-két félig megemésztett sovány eszméből áll a bölcsesség, és aki azt hirdetni akarja, bölcs legyen maga is.

A féltudásnak sok veszélyt lehet tulajdonítani, amely mintegy dögleletes párázás beborította a hazát. Titkon, mint az öldöklő angyal, éjféلكor csúszott a hitetlenség és erkölcstelen-ség. Szabad léleknek vélte magát minden iskolagyermek, aki a vessző elől elszökött, mert mindent arcátlan lábbal tapodott, ami szent és tiszteletes. Nevetségessé lett előtte az erény és a kötelesség szent neve! és hogy elfojtsa a sokaságban belső józanabb érzéseit, terjesztette és hangosan prédikálta éretlen értelmeit.

A féltudásnak lehet tulajdonítani nagyobb részint megvesztegetett izlésünket is. Azt hitték sokan, hogy nem kell egyéb az íráshoz, hanem egy-két gondolat és penna, és papíros. A szépnek első vonalaival is ösmeretlenek voltak, de nagy képíráshoz fogtak és mázoltak csupán.

A féltudósságnak lehet tulajdonítani, hogy a nemzeti iro-dalomban félrevezető ösvényeken járunk. Hátrahagyjuk a nyomós tudományokat és pepécselünk.

Szent, áldott, és jó dolog a nyelven magán dolgozni. Nagy-foganatú munka azt művelni. Ha szép nyelvünk eléri azt a tökéletességet, amelyen mindnyájan látni kívánnánk, nem fog elfelejtetni sok hazafiak munkálkodása, akik azt, mint nyelvet csinosgatták, egyengették és a beszéd törvényeihez szabogat-ták; és ha eljut állapotására a felállott nyelv-művelő társaság, amelynek szép hasznaival előre hízkelünk magunknak, ezen törekvéseknek ki ne tapsolna elejében?

De még ez nem elég! A nyelv nem tudomány, a szó, beszéd nem bölcsesség. Kulcsa a tudományoknak, út, mód, eszköz bölcselkedésre. Örömeztöbb tanuljuk a nyelvet együtt a dologgal; mélyebben benyomódnak a jelek emlékezetünkbe.

Egyező lépéssel jár a nyelv a tudományokkal. Együtt kell mind a kettőt művelnünk. A szó magában semmi; hamis pénz, amelynek folyása változó és belső becse nem önmagában van. Ne szót vegyünk az üllő alá, ne szót kovácsoljunk; dolgot, — ne héjt, de velőt — ne formát, de valóságot.

Eredeti munkák gyarapítják a tudományokat, csinosítják a nemzetet és emelik fel a nagy nemzetek ragyogó sorába. Nagy akadály a nálunk a tudományoknak, hogy nálunk termett eredeti munkák még eddig nincsenek. Nincsenek! még egyszer jól megfontolva mondom. Avagy lehet-e munkának nevezni azokat a kis munkácskákat, amelyek vidékein termettek, vagy azokat a munkákat, amelyeknek nincs egyéb nevöknél ami eredeti és amelyeket csakugyan idegen hulladékokból kapargattunk össze?

Ne ilyeket tehát, hanem nevezetes, nagy és remekmunkákat fordítsunk nagyobb részint.

Kegyetlenség nélkül talán nem is lehet tehát szemére vetni hazánknak az olvasás iránt való hidegségét. Hogy ez a hidegség nagy, hogy a könyv a háznál nálunk legutolsó jószág és ennél kedvesebb egy játékkártya, vagy egy üsző, azt fájdalomosan látjuk, akik hazánkat ösmérjük. De idegen, ösmeretlen, járatlan világot talál az olvasó lefordított könyveinkben. Örök igazság az, hogy nem szereti az ember, ami reá nem tartozik; ami közelébb illető, az vonzza magához; a reá illő, néki használó igazságokat keresi. Kicsinosodott ész kell ahhoz, hogy a közönséges s széles terjedésű igazságokat kedveljük; a gyermek olvasónak és gyermekded nemzetnek közel kell találni az igazságok mellett a hasznosat vagy a kellemeset, mert azokat messze nem tudja keresni.

Tárgyi magyarázat. — Kármán József egyike volt azoknak az íróinknak, akik hazánk *művelődésének* útját egyengették. Az ő korában (1769—1795) nálunk még igen-igen kevés barátja volt az irodalomnak, tudománynak, művészeteknek. A jobbágynép műveletlen volt, főuraink külföldön éltek, a magyar nemesség tevékenységét, gondolatkörét pedig teljesen lekötötte a gazdálkodás, pihenőidejüket a vadászat, kártya, mulatozás. Nemesebb.

lelki szórakozás után nem vágytak, azért kevésszámú írónknak nem volt olvasóközönségük. Kármán József «A nemzet csinosodása» c. művében kortársainak közönyét és tudatlanságát ostromozza, a tudományok hasznát és szükségét fejtegeti, tanácsokat ad író társainak, hogy mit és milyen irányban irjanak, ha a közönséggel meg akarják a könyveket kedveltetni. Csakis a tudományok és művészetek szelídítik meg a nyers és anyagi gondolkodást, erkölcsöket, ami azután az ország csinosodására vezet.

Kármán József gondolatai több mint száz év után is figyelemreméltók, nemcsak azok számára, kik «telekjeiken címmel és cím nélkül való földmívelők», de városi lakosságunk is megszívlelheti.

33. Madárhangok.

Irta Vörösmarty Mihály.

Szól a pacsirta fönn lebegvén
S az égiekhez közeledvén :
Érzem szelid lehelleted
Üdvözlek, oh szép kikelet !
A tél- s nyomornak vége már,
Derült az ég, nyílt a határ.
Már búvik a fű, mely felett
Rakandom kisdéd fészketet.
S mely ifjan oly szép, enyhe, zöld,
Terített asztal lesz a föld,
Oh kéj, öröm !
Oh kéj, öröm !
Gyönyörtanyánk leend a föld.

Jön a veréb, a nagy faló.
Röptében igyen szólaló :
Csip, csep !
Csip, csep !
Nem kell egyéb, mint hulladék,
Csak sok legyen, tüstént elég.
Paraszt betyár vagyok,
Éhségim oly nagyok
Mint senkié.
Sem szántok, sem vetek,
Mégis kitelelek,
Mint bármi méh.

Fáradjon más, én majd eszem,
Mit lophatok meg nem veszem.

Csip, csep !

Csip, csep !

Nekem nem kell nagy élelem,
Csak egy kis elhullt buzaszem.

És jönnek a zenészek :

Pintyőke és a csiz,

A cinke és a rigófaj

S a cifra tengelic ;

S amerre csak tavasz van,

Erdő, mező, berek,

Víg énekük zajától

Harsogva fölzeneg.

Mind boldogok, s vigadnak

A nyár utoljáig,

S öröm a dal hevétől

Reszketnek tollaid.

Csak egy, a főművésznő,

Egy gyöngé csalogány

Csattogja gyászzenéjét,

A cserje vad bogán.

És annyi fájdalom van

És annyi kín szívéen :

Embert megölne százszor

Ily gyilkos érzemény ;

Hol éjeim ?

Hol napjaim ?

Szerelmeim ?

Vigalmaim ?

Ah messze más vidék határain

Lekötve vannak

Mély bánatomnak,

A hitszegő társ könnyű szárnyain.

Ki hallja meg,

Hogy szenvedek,

Hogy szűm beteg ?

A rengeteg !

A rengetegben hang visszhangra lel.
Nekem magamnak egy hang sem felel.

Ha sas vagyok.
S vad keblem ég.
Fenn szárnyalok,
Fenn mint az ég.

S a nap tüzéhez adva lángomat,
Felgyújtom e hitetlen lombokat.

De én, de én
Csak sírhatok,
Oh én szegény!
S meghalhatok,

Szakadj ki lelkem, s zengj el, mint dalom;
Mi vagy te más, mint hangzó fájdalom!
Igy énekelt a cserje vad bogán
Az erdő szíve, a kis csalogány,
S ki szólna, míg az erdő szíve fáj?
Busan merengve hallgatott a táj!

34. Felvidéki városaink.

Felvidékünk és Alföldünk ősidők óta egymás kiegészítői.
A z Alföld adott a Felvidéknek élelmiszereket s viszont kapott
a Felvidéktől ásványokat (építőkövet, só, ércet, fémeket),

Vásártér Selmechányán.

fát és iparcikkeket. Ennek a
cserének a lebonyolítására
épültek a hegyvidék egyes
völgyenyílásainál, a síkföld
szélén, legjelentékenyebb vá-
rosaink: Pozsony, Budapest,
Hatvan, Gyöngyös, Eger,
Miskolc, Sárospatak, Sátor-
aljaújhely, Ungvár, Mun-
kács, Beregszász, Nagyszöllös,
Sztarmárnémeti, Nagykároly,
Nagyvárad, Nagyszalonta,

Arad, Temesvár, Versec és Fehértemplom. Ezek régen rend-
szerint várak is voltak, amelyek az Alföld kapuit őrizték és
amelyek mögé a hegyek közé végveszély esetén az alföldi
lakosság is menekülhetett. A Felvidéket megvédeni könnyebb

volt, azért a felvidéki városok nyugodtabban és biztosabban fejlődtek, mint az alföldi városok.

Az Alföldön nagyon sokáig nem is voltak igazi városaink, csak az őstermelő életnek megfelelő tanyáink és falvaink. Hiszen a halásznak halászfőterületre, a vadásznak vadászfőterületre, az állattenyésztő pásztornak legelőre, a mezőgazdának megművelhető földre van szüksége, hogy foglalkozását eredményesen űzhesse. Az alföldi tanyák és kis falvak csak

A bártfai városháza.

akkor tömörültek nagyközségekké, városokká, amikor szét-szórtnan nem tudtak védekezni az ellenség, a tatár és a török ellen.

A Felvidéken ellenben nagyon hamar kifejlődött a városi élet és vele a polgári műveltség. Minthogy itt kevés a termőföld, a lakosságnak a hegyek érceit, az erdők fáit kellett feldolgoznia, iparcikkeket előállítania s ezeken az alföldi lakosoktól élelmiszereket cserélnie. Azért a Felvidéken csakhamar kifejlődött az ipar és a kereskedelem. Az iparosnak munkásságához csak igen kis helyre, műhelyre van szüksége és annál sikeresebben végezheti munkáját, mennél több rokoniparos van közelében. Az ipari foglalkozások ugyanis egymásba kapcsolódnak: akárhány iparos készítménye egy más iparosra nézve még csak nyersanyag. Például: a hámborból kikerülő

öntött vagy hengerelt vas és acél a kovácsnak, a lakatosnak még csak feldolgozandó nyersanyaga. Némely iparcikk több iparosnál is megfordul, amíg teljesen elkészül (az asztalos-készítette bútort a mázoló festi be, stb.). Igen sok készítmény több iparos együttes munkájának eredménye (pl. a kocsi, a ház, stb.). Annál könnyebb az iparosok munkája, mennél közelebb vannak egymáshoz s annál eredményesebb, mennél

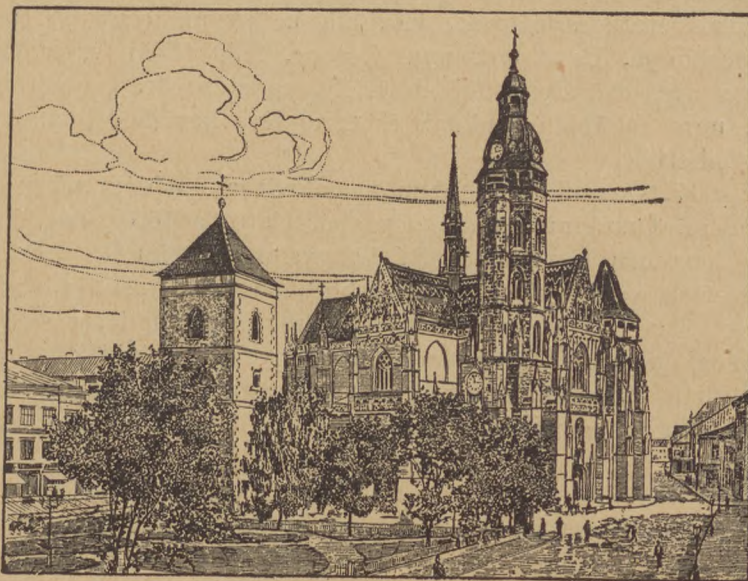

A lőcsei városháza.

több kereskedő telepedik közéjük. Ezért a városokat rendszerint kereskedők, iparosok alapították. A városi élet a benne élő nagyszámú és különféle foglalkozású ember nap-nap mellett való sűrű érintkezésével, gondolatkicserélésével, hatalmasan előmozdította az emberiség szellemi fejlődését, művelődését.

Felvidéki városaink lakóinak jórésze külföldi betelepülők-ből került ki, így flamandokból, rajnavidékiekből, szászokból (szepességiek), akik magukkal hozták régi hazájukból törvényeiket, jogszokásaikat, amelyeket királyaink megerősítettek. Más kiváltságokat is, így adó- és vámmentességet, vásár-

tartási, árumegállító-jogot, stb. nyertek, ezek fejében azonban háború idején katonával és pénzzel támogatták a királyt. A betelepültek régi hazájukkal továbbra is fenntartották ipari és kereskedelmi összeköttetéseiket, hazánkban terjesztették a nyugati műveltséget, a könyvnyomtatást, a reformációt, a céhrendszert. Az északnyugati Felföld városai Ausztriával és Németországgal, az északkeleti Felföld városai az akkoriban még virágzó Lengyelországgal állottak élénk kereskedelmi összeköttetésben. Meg is gazdagodtak. Polgáraik részére szá-

A kassai dóm.

mos jóléti intézményt (kórházat, szegényházat, fürdőt, vízvezeték, csatornázást stb.) létesítettek. Kitűnő iskolákat tartottak fenn (Pozsony, Nagyszombat, Eperjes, Kassa, Rozsnyó, Rimaszombat, Sárospatak, stb.), szép házakat, templomokat építettek, ezeket pompás bútorokkal, művészi képekkel, faragott kövekkel, gyönyörű szobrokkal díszítették s az ötvösművészet remekeivel gazdagítottak. Mind e műkincs nagy része máig is fennmaradt főként Bártfán, Iglón, Lőcsén, Eperjesen, Kassán, Selmechányán, Besztercebányán, de sok kevésbbé jelentékeny helyen is.

Felvidéki városaink lakossága, jóllehet sokhelyütt megőrizte eredeti anyanyelvét, mindig szívvel-lélekkel önfeláldozóan magyar érzésű volt. Rákóczi Ferenc kurucai között nagyon sok volt a német és a tót anyanyelvű felvidéki ember. Kassa meg büszkén viselte a «kuruc város» elnevezést.

A Felvidéken a legnagyobb jelentőségű kereskedelmi várossá Kassa fejlődött, mert földrajzi fekvése a legkedvezőbb. Ugyanis ott nyúlik a Hernád-folyó mentén az Alföld a legmélyebben a Felvidékbe és onnan visznek kényelmes völgyi utak a Szepességre is. A Felföld többi városa a kis völgyeknek megfelelően kisebb méretű is maradt. Közülük népesebbé csak Nyitra, Selmechánya, Besztercebánya, Losonc, Salgótarján és Máramarossziget vált s ezek fejlődésüket nem is annyira helyzetüknek, mint inkább iparuknak és ezzel járó kereskedelmüknek köszönhették.

A 17. században azonban megakadt a felvidéki városok fejlődése. Országunk a szabadságharcok és a török háborúk következtében elszegényedett. Lengyelország elbukásával elvesztették városaink legjelentősebb piacukat. Ausztria saját javára hazai iparunk és kereskedelmünk gyengítésén tervszerűen dolgozott. Mindennek eredményeként felvidéki városaink hanyatlani kezdettek és csakhamar pusztán helyi jelentőségűvé összezsugorodott iparukból és vándorkereskedésből tengődtek.

Az 1848-iki szabadságharcot követő kiegyezéstől kezdődően azonban legtöbbjük újra virágzásnak indult. E föllendülés a fejlődő vasúthálózat, az élénkülő túristáskodás és fürdőjárás, valamint annak az eredménye, hogy több helyütt modern gyár-
ipar alakult ki. Így Zsolnán és Gácson a posztógyártás, Rozsnyón a bőrgyártás, Rózsahegyen a pamutszövés, Diósgyőrött a vasgyártás. Ipari városokká fejlődtek Besztercebánya, Késmárk, Korompa, Losonc, Salgótarján, Máramarossziget, Munkács és Ungvár is. A már felsorolt iparágakon kívül a kötőszövő-, a fa-, az üveg- és az agyagipar is szép fejlődésnek indult.

Az újabb felvirágzást azonban ismét elpusztította a trianoni «békének» csúfolt gyalázatos erőszakoskodás, amely a hazánk ezeréves területéhez tartozó Felvidéket árulás bére fejében Csehországhoz csatolta. Azzal, hogy elszakította a magyar Felvidéket a magyar Alföldtől, a trianoni határ (demarkációs vonal) mindkét oldalán megnehezítette az életet, az árukat

mindkét oldalon vámokkal drágította meg, a határ mindkét oldalán élőket arra kényszeríti, hogy egymásnak hátat fordítva, szükségleti cikkeiket ne egymástól, hanem távolabbról szerezzék be. Súlyosbítja a Felvidék helyzetét az is, hogy Csehország nem szövetséges államának, hanem gyarmatának tekintti, ahol büntetlenül magyarüldöző rablógazdaságot űz. Csehország a Felvidék erdőit kiirtja, iparvállalatait, pénzügyeit mestersegesen megfojtja, hogy a lakosság a cseh ipar fogyasztó piacává váljék.

A szerencsétlen végű világháború óta tehát rohamosan hanyatlanak a felvidéki városok. Iparuk, kereskedelmük részben alig-alig tengődik, részben már teljesen tönkrement. Ennek következtében a Felvidék lakossága is napról-napra szegényedik. Hisszük és valljuk, hogy ez csak múló tünet, hogy a Felvidék természetes kiegészítő részével, az Alfölddel mihamarabb ismét össze fog forrni és a csehdúlás sebeit kiheverve, újra fel fog virulni. Hisszük és valljuk, hogy a darabokra tépett Magyarország megint egyesülni fog és úgy marad fenn és fejlődik az idők végéig. Hogy ez mielőbb bekövetkezzék, arra irányuljon minden gondolatunk, minden cselekedetünk!

Vásártér Selmecebányán.

35. Főti dal.

Irta Vörösmarty Mihály.

Fölfelé megy borban a gyöngy ;

Jól teszi.

Tőle senki e jogát el

Nem veszi.

Törjön is mind ég felé az

Ami gyöngy ;

Hadd maradjon gyáva földön

A göröngy.

Testet éleszt és táplál a
 Lakoma,
 De ami a lelket adja,
 Az bora.
 Lélek és bor két atyafi —
 Gyermek; —
 Hol van a hal, mely dicső volt
 És remek?

Vig pohár közt édesebb a
 Szerelem.
 Ami benne keserű van,
 Elnyelem.
 Hejh galambom, szőke bimbóm.
 Mit nevetsz?
 Áldjon meg a három Isten,
 Ha szeretsz.

Érted csillog e pohár bor
 Érted vív,
 Tele tűzzel, tele lánggal,
 Mint e szív;
 Volna szívem, felszökkelne
 Mint a kút,
 Venni tőled vagy szerelmet.
 Vagy búcsút.

Hejh barátom, honfitársam,
 Bort igyál.
 Vig, komor, vagy csüggeteg vagy,
 Csak igyál.
 Borban a gond megbetegszik,
 Él a kedv.
 Nincs a földön gyógygyerőre
 Több ily nedv.

Borban a bú, mint a gyermek,
 Aluszik.
 Magyar ember már búsult sok
 Századig.

Ideje hogy ébredessen
 Valaha ;
 Most kell neki felvirulni
 Vagy soha.

Bort megissza magyar ember.
 Jól teszi ;
 Okkal móddal meg nem árthat
 A szeszi.
 Nagyot iszik a hazáért
 S felsivít :
 Csakhogy egyszer tenne is már
 Valamit.

No de se baj, máskép leszen
 Ezután ;
 Szóval, tettel majd segítünk
 A hazán.
 Ha az Isten úgy akarja
 Mint magunk,
 Szennyet rajta és bitor bűnt
 Nem hagyunk.

Rajta társak hát, igyunk egy
 Huzamost ;
 Bú, szerelmek, házi gondok
 Félre most :
 A legszentebb-, legdicsőbbért
 Most csak bort,
 De ha kellend, vérben adjunk
 Gazdag tort !

A legelső magyar ember
 A király :
 Érte minden honfi karja
 Készen áll,
 Lelje népe boldogságán
 Örömét,
 S hír, szerencse koszorúzza
 Szönt fejét !

Minden ember legyen ember
 És magyar,
 Akit e föld hord s egével
 Betakar,
 Egymást értve, boldogítva
 Ily egy nép
 Bármí vésszel bizton, bátran
 Szembe lép.

Ellenség vagy áruló, kí
 Hont tipor,
 Meg ne éljen, fogyjon élte
 Mint e bor.
 Áldott földé szép hazánknek.
 Drága hon,
 Meg ne szenvedd soha őket
 Hátadon !

S most hadd forrjon minden csepp bor
 Mint a vér,
 Melyet hajdan frigybe ontott
 Hét vezér ;
 S mint szikrája a szabadba
 Felsiet.
 Úgy keresse óhajtasunk
 Az eget.

Légyen minden óhajtasunk
 Szent ima.
 S férfi keblünk szent imáink
 Temploma.
 És üritsük a hazáért
 E pohárt :
 Egy pohár bor a hazáért
 Meg nem árt.

Érje áldás és szerencse
 Mindenütt,
 Ahol eddig véremészto
 Seb feküdt.

Arca, mely az ősi bútól
Halovány,
Felderüljön mint a napfény
Vész után.

Hű egyesség tartsa össze
Fiait,
Hogy leküzdje éjszak rémes
Árnyait :
Künn hatalmas, benn virágzó
És szabad.
Bizton álljon sérthetetlen
Jog alatt.

S vér, veríték vagy halál az,
Mit kíván,
Áldozatként rakjuk azt le
Zsámolyán.
Hogy mondhassuk csend- s viharban :
«Szent hazánk !
Megfizettük mind, mivel csak
Tartozánk.»

36. A Törökországi levelekből.

Irta Mikes Kelemen.

Rodostó, 1720. május 28.

Már mi itt derék házastüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont. De tréfa nélkül, édes néném, mi itt igen szép, kies helyt vagyunk. A város elég nagy és elég szép, a tengerparton lévő kies és tágas oldalon fekszik. Az is való, hogy Európának éppen a szélén vagyunk. Lóháton innét Konstantinápolyba két nap könnyen el lehet menni; tengeren pedig egy nap. Az bizonyos, hogy sehol a fejedelemnek jobb lakóhelyt nem adhattak volna. Akármely felé menjen az ember, mindenütt a szép mező, de nem pusztá mező; mivel itt mindenütt a földet jól megművelik, a faluk mellett lévő mezők nem puszták, és ennek a városnak a földje olyan mivelt, valamint egy jól

megmivelt kert — kivált mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kerteket. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna — azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának. Itt pedig meg nem karózzák a szőlőt, mint nálunk, azért is az ágak mind le vannak hajolva, a szőlőgerezdet a levelek békéjében, a földet is árnyékban tartják, ez pedig szükséges ezen a meleg földön, ahol nyárban igen kevés eső jár — így a föld nedvesen marad, és a szőlő nem szárad el.

Gyapotot sehol annyit nem vetnek, mint itt, és a gyapottal való kereskedés itt igen nagy. Torda vármegyében, gondolom, hogy megteremne, de a mi kokány földünkön elegendő melege nem volna. Itt az asszonyoknak egész esztendő által csak az a dolgok, hogy a gyapotot elvessek, megszedjék, eladják, vagy megfonják. Májusban vetik el és októberben szedik meg. Való, hogy sok bíbelődés vagyon a gyapottal, de minthogy itt az asszonyoknak semmi más külső munkájuk nincsen, azért arra reá érkeznek.

A város felől azt mondhatom, hogy ezen a földön elmondhatni egy szép városnak, amely nem olyan széles, mint hosszú. De akármely szép házak legyenek itt a városokon, nem tetszhetnek szépeknek; mivel az utcára nem hagynak ablakot kivált a törökök azért, hogy a feleségek ki ne láthassanak — micsoda szép dolog az irigység! A piaca a városnak igen bő — a sokféle szárnyas állat, gyümölcs, kerti vetemény itt olcsó — amíg ide nem jöttünk, még minden olcsóbb volt. De ha egy kis drágaságot okoztunk is, de a való, hogy csendességet is okoztunk; mert a lakosok magok mondják, hogy amíg ide nem jöttünk, ahol most vagyunk szállva, ott az utcákon nappal is félve jártanak az asszonyok és leányok: este felé pedig akit kívül találhattak, azt elragadták, és gondolja el ked, mint bocsátották el? Még gyilkosságok is estenek, ezeket pedig a janicsárok, görögök és örmények követték el, de már most legkisebbet sem hallani. Estve kiki sétálhat az utcákon, semmitől nem tarthat. A való, hogy mink is sokan vagyunk, de legkisebb dolog, ha történnék, a kapunkon lévő 30 jancsár megtanítaná azokat, akik valamely garázdát akarnának indítani. Nem is lehet már csendesebb hely, mint ahol mi lakunk — estve idegen jancsárt, se görögöt nem láttunk, noha a szép időkben

11 óráig is kint vagyunk. Csak ilyen hamar is már micsoda hasznára vagyunk a városnak, hát még ezután.

Már eleget beszéltem a városról és a földjéről; hanem már a mi házunknál lévő szokásról kell szólni és az idő töltéséről. A való, hogy egy klostromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejedelem házábanál. Ezek pedig azok a rendtartások: Reggel hatodfél órakor a dobot megütik, akkor a cselédnek fel kell kelni és készen kell lenni hat órára. Hat órakor dobolnak, és akkor a fejedelem felöltözik — azután a kápolnába megyen és misét hallgat. Mise után az ebédlőházba megyen, — ott kávéit iszunk és dohányozunk. Amikor az óra három fertály nyolcra, akkor elsőt dobolnak misére, nyolc órakor másodikat és egy kis idő múlva harmadikat dobolnak — akkor a fejedelem misére megyen, mise után a maga házában megyen, és kiki oda megyen, ahova tetszik. Tizenegyedfél órakor megütik a dobot ebédre és tizenkét órakor az asztalhoz ülünk és törvényt teszünk a tyúkokra. Harmadfél óra akkor a fejedelem csak magánosan a kápolnába megyen és ott vagyunk három óráig. Mikor az óra három fertály ötre, akkor elsőt dobolnak estvéli imádságra, öt órakor másodikat és egy kevés idő múlva harmadikat — akkor a fejedelem a kápolnába megyen, és azután kiki eloszlik. Vacsorára hetedfél órakor dobolnak. A vacsora nem tartván sokáig, nyolc órakor a fejedelem levetkezik, de leggyakortább le nem fekszik még akkor, és reggel ha szinte hat órakor öltözik is fel, de éjfél két órakor felkel. Azt pedig ne gondolja ked, hogy legkisebb változás is legyen mindezekben. Ha szinte a fejedelem beteg volna is, akkor is mind egyaránt folynak a rendek. Hatodfél órakor felkelni nem kicsiny dolog, de el nem mulatom azért, hogy kedvét találjam, és mindenkor jelen vagyok, mikor öltözik — a hivatalom is azt hozza magával, hogy vigyázzak a cselédekre.

Rodostó, 1735. március 25.

Édes néném, ha nyughatatlan elmével írtam az előbbeni leveletem; ezt szomorúsággal írom; mert az urunkat éppen nem jó állapotban látom. Ki is nyilatkoztatta már magát a betegsége. Tegnapelőtt a szokás szerint nyolc órakor este le akarván vetkeződni, a hideg borzogatta. Én jelen levén, kérdé tőlem, hogy én nem fádom-e? Felelém, hogy az idő elég meleg,

és nem fázom — erre felelé: hogy igen fázik. Ezen mindjárt megijedék; de meg azután gondolám, hogy tavasz felé valami változás esik az egészségben. Az urunk levetkezik és lefekszik, én is a szállásomra megyek. Egy kevés idő múlva hozzám jönnek és mondják, hogy hányt volna. Én arra azt mondanám, hogy talán valamit olyat ett, amit a gyomor nem szenvedhetett. Másnap hat órakor, amikor fel szokott öltözni a házában, megyek: de micsoda ijedségben nem esém, mihelyt meglátam az ábrázatját. Aki is természet szerint mindenkor piros lévén, úgy elsárgult, valamintha sáfránnyal megkenték volna. Már két naptól fogvást nagy gyengeséget érez — szüntelen való hideglelés van rajta — és mintha az egész vére sárrá változott volna, úgy elsárgult az egész teste. Ma innep lévén, felöltözött és a nagy misét meghallgatta. De nem kell csudálni, ha igen keveset ehetett. Legkisebb fájdalmat nem érez, de nagy bágyadtságot. Édes néném, kérjük az istent, hogy tartsa meg ezt a nagy embert, akit az ellenségi is nagynak tartanak.

Rodostó, 1735. április 8.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az isten árvására téve bennünket és kivéve ma közülünk a mi édes urunkat és atyánkat három óra után reggel. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratnunk. Az isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, aki ma megholt érettünk. Amicsoda életet élt és amicsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották neki: «Ma velem léssz a Paradicsomban!» — — Hullassuk bőséggel könnyeinket, mert a keserűségnek ködje valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkat sirassuk, mert őtet az isten annyi szenvedései után a mennyei lakodalomba vitte, ahol a gyönyörűségnek és az örömmek poharából itatja, hanem mimagunkat sirassuk, kik nagy árvásra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sírás és keserűség vagyon itt miközöttünk, még csak a legalábbvalón is. Itéld meg, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet. De mivel tudom, hogy örömet kívánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könnyhullatásimmal leírom, ha szinte az által megszapörítom is keserűségemet.

Úgy tetszik, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-dik napján írtam vala. Azután szegény mind nagy bágyadságokat érzett. Igen keveset, de másként mindent a szokás szerént vitt végben. Abban a gyengeségben is az esztergájában dolgozott első áprilisig. Az nap pedig a hideg erősen jött reá, és annálinkább meggyengítette. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap a gyengeség miatt nem mehetett a templomba, hanem a közel való házból hallgatta a misét. — A mise után, amely pap oda vitte neki a szentelt ágat, térden állva vette el kezeiből, mondván, hogy talán több ágat nem fog venni. Hétfőn jobbacskán volt — kedden hasonlóképen — még a dohányt is megkívánta és dohányozott. De azt csudálta, mindenikünk, benne, hogy ő semmit halála órájáig a háznál való rendben el nem mulatott, se meg nem engedte, hogy őérette valamit elmulassanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt és lefeküdt. Noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szerdán délután nagyobb gyengeségre esett, és csak mindenkor aludt. Egynéhányszor kérdeztem, hogy mint vagy? csak azt felelte: «Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek.» Csütörtökön, igen közel levén utolsó végéhez, elnehezédék és az Urat magához vette nagy buzgósággal. Este a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották: de maga ment a hálózásába. A szavát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjtszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérdezte tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kénetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett reája: noha vettük észre, hogy eszén van — azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könnyhullatások folytanak. Végűre szegény ma három óra után reggel, az istennek adván lelkét, elaluvék — mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk: de mégis csak azon vettük észre általmenetelét, amidőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvaságra hagyta bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás rívás vagyon közöttünk. Az isten vigasztaljon meg minket.

Rodostó, 1735. április 16.

Itt, édes néném, könnyhullatással esszük kenyerünket és olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nélkül. Másnap szegénynek a testamentumát felnyitottuk és elolvastattuk. Mindenik

cselédinek hagyott. Énnekem ötezer német forintot. Sibrik uramnak is annyit. De mindenikünknek azt a pénzt Franciaországban kellene felvennünk — mikor vesszük fel, isten tudja. A vezérnek szóló levelét is elküldöttük, amelyben kéri szegény, hogy bennünket el ne hagyjon. A testet másnap felbontattuk és az aprólékját egy ládába tévén a görög templomban eltemették. A testet pedig a borbélyok füvekkel bécsinálták; mert még nem tudjuk, mikor vihetjük Konstantinápolyba. A borbélyok szerint nem kell csudálni halálát; mert a gyomra és vére tele volt sárral. Az egész testét elborította volt a sár. Az agya veleje egészséges volt, de annyi volt, mint két embernek szokott lenni — esze is volt annyi, mint tizenkettőnek. A szívét Franciaországba hagyta hogy küldjük. A testet húsvét után egy nagy palotán kinyújtóztattuk, ahol isteni szolgálat volt harmadnapig. Mindenféle embernek szabad volt a testet meglátni. Harminc török is volt egyszersmind, aki látta, és akik jól ismerték szegényt, de mégis nem hiszik, hogy megholt, hanem azt hirdetik, hogy titkon elment, és mi mást öltöztetünk fel valakit helyében. Bár igazat mondanának! Tegnap az isteni szolgálat után a testet koporsóba zártuk, és egy kis házba tettük, ahol leszen mindaddig, míg szabadság nem lesz, hogy Konstantinápolyba vihessük.

Rodostó, 1758. dec. 10.

Kedves néném! nemcsak mi, hanem az egész emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok, akik nem tudják, mikor viszik ki a halálra. A mi sorsunk éppen olyan. Mennyi urakat, nemes embereket temettünk már el, kit egy, kit más esztendőben? Úgy annyira, hogy már csak ketten maradtunk volt Zay úrral. Az Isten azt is kivevé a bújdosásból október 22-én. Már most egyedül maradtam a bújdosók közül és nem mondhatom, mint eddig, hogy hadd vigyék ki ezt vagy amaszt előre; mert egyedül maradván, nekem kell kimenni az áldozatra. A Csáki úr halála után Zay urat tette volt a porta a magyarok fejévé, akik ebben az országban vannak a császár protectiója alatt. Halála után a portára kellett mennem, hogy hírré adjam halálát. — A szokás szerint engemet tettek básbuggá. Mert azt jó megtudni, hogy akik ebben az országban az öreg Rákóczi-val jöttünk, azok közül csak én maradtam. Hanem akik most

velem vannak, azok újak. Micsodás a világ! Mennyi változáson mentem már által, de az Istennek gondviselése mindenkor velem volt, és vagyon mindnyájunkkal. Egész prédikációt csinálhatnék a siralomnak völgyében lévő változó életünkről. Amely változást mindaddig próbáljuk, valamég az örömnek hegyére nem megyünk.

Vagyon immár egynehány napja, hogy ide visszaérkeztem. Mit rendel az Úr ezután felőlem? az ő kezében vagyok. Hanem azt tudom, hogy a pornak porrá kell lenni. És boldog az, aki nem az Úrnak, hanem az Úrban hal meg. Annyi hosszas bűjdosásom után kell-e mást kívánnom annál a boldogságnál?

Az első leveletem amidőn a nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikben írom. Ebből kiveszek 17 esztendőt, a többbit a haszontalan bűjdosásban töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom; mert az Isten rendelésiben nincsen haszontalanság; mert ő mindent a maga dicsőségére rendel. Arra kell tehát vigyáznunk, hogy mi is arra fordítsuk, és úgy minden irántunk való rendelése üdvességünkre válik. Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvösséges életet, a jó halált, és az üdvösséget. És azután megszűnünk a kéréstől, mind a bűntől, mind a bűjdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Ámen.

Jegyzet. *Kokány* (vagy kóka) = búb, kúp. *Kokány föld* = dimbesdombos vidék. — *Protekció* itt: védelem. *Básbug* = törökül a telep feje, főnök.

Tárgyi magyarázat: — Mikes Kelemen Zágonban született, Erdélyben, 1690-ben. Mint 16 éves ifjú II. Rákóczi Ferenchez kerül apródnak. Midőn a szatmári békekötés után (1711) a fejedelem elbujdosik, Mikes vele megy Lengyelországba, Angliába, Franciaországba, végül 1720-ban Rodostóba, egy törökországi helységbe. Itt élte le a bujdosó fejedelemmel együtt hátra lévő napjait. Megmaradt hűséges íródeáknak s híven beszámol egy képzelt nagynénjéhez írott leveleiben a bujdosóknak, de

Mikes Kelemen.

különösen a fejedelemnek bujdosásban töltött életéről. E levelekből való a előbbeni olvasmány. Szegény Mikes a fejedelem halála után (1735) mind jobban és jobban vágyódik haza. De a sors könyvében az volt megírva, hogy élete végéig a számkivetés keserű kenyerét kell ennie. Itt hal meg Rodostóban, 71 éves korában, utolsónak a bujdosók közül (1761).

Feladat. *Mikes Ketemen.* Tétel (alapeszme: a hűség), vázlat és kidolgozás. — *II. Rákóczi Ferenc halála.* (Mikes elbeszélése nyomán.)

37. A szegény asszony könyve.

Irta Vörösmarty Mihály.

Egy szegény nő, Isten látja,
Nincs a földön egy barátja,
Agg, szegény és gyámolatlan,
Ül magán a csendes lakban.
Gyásza nincsen, gyásza rég volt,
Még midőn jó férje megholt;
De ruhája mégis gyászol:
Szíve fél a tarkaságtól.
Dolga nincs, hogy' volna dolga?
Kis ebédhez nem kell szolga,
S az ebédnél nincs vendége,
Csak a mult idők emléke,
Aki maga néz a tálba,
Azt az étel nem táplálja:
Több annak a gondolatja,
Mint amennyi jó falatja.
Gondol vissza és előre
A sok jó és bal időre,
S félig étel, félig bánat:
Mindkettőbe belefárad.

Hejh nem így volt hajdanában
Míg nem járt özvegyruhában:
Tele kamra, tele pince
S mindig kézben a kilincse,
És szegénynek és boldognak
Udvar és ház nyitva voltak,
Vendéget nem kelle kérni:
Önként szoktak ők betérni,

Víz' dicsérni, bor' fecsélni,
 És a gazdát nem kímélni.
 A szegény, kit Isten küldött,
 Ide gyakran beköszöntött,

És azon, mit innen elvitt,
 Lelkében nem tört meg a hit :
 Nem hideg pénz, hideg arcok,
 Eleség volt az ajándok.
 És ha néha úgy történék,
 Bár nagy ritkán, nem jött vendég,
 Akkor sem lőn üres a ház,
 Bőven volt az istenáldás :
 Jobbra, balra a sok gyermek
 Játszottak és verekedtek,
 S gondjaiért az anyának
 Sok bajt, örömet adának.

Hajh azóta csak bút látott,
 Hogy a gazda sirba szállott :
 Gyermekai szétfutottak
 Napkeletnek, napnyugatnak,
 S a szegény nő elhagyatva
 Úgy maradt, mint a szedett fa.

Az idő jár, s ő csak megvan,
 Hol reményben, hol bánatban,
 Szűken teng kis vagyonából,
 És ha néha sorsa fordul,
 Gazdálkodni még most sem tud,
 Ha neki van, másnak is jut :
 Jobb időkből rossz szokása,
 Hogy a könnyeket ne lássa,
 Megfelelni kis kamráját,
 S maga gyakran szükségét lát.

Most ott ül az asztal mellett,
 Imakönyvében keresget.
 Könyvét híják Rózsáskertnek,
 Melyben szent rózsák teremnek.

Régi, jó, de kopott jószág,
 Melyet még csak a barátság
 S egy pár ernyedtt szál tart össze,
 Oly igen meg van viselve.
 S im kopognak, és köhentve
 Az öreg jó Sára lép be :
 «Isten áldja meg, nagyasszony !
 Most ugyan csak legjobb itthon.
 Jó hogy ilyenkor ki nem jár,
 Majd elvesztem, oly nagy a sár.»
 «Hát mi jót hoz Sára néni ?»
 «Istenem ! bár tudnék hozni,
 Egy kéressel jöttem volna,
 Ha miatta meg nem szólna.
 Oly nehéz most a szegénynek,
 Tán jobb volna, ha nem élnék.
 Imádságos könyvet kérnék,
 Higgye meg, most oly jól esnék.
 Mert hiszen, ha már az ember
 Szépszerint jól lakni sem mer,
 Már ha szűken él kenyérrel,
 Éljen Isten igéjével,
 Így legalább árva lelkünk
 Az imádság tartja bennünk.
 Itt, tudom, van heverőben :
 Adjon az Isten nevében.»

«Jó asszony, felelt az özvegy,
 Könyvem nincs több, csak ez az egy.
 De ha már úgy megkivánta,
 És ettől függ boldogsága,
 Vegye egy felét jó névvel,
 Én beérem más felével.»
 S fele ide, fele oda,
 Könyvét kétfelé osztotta.

Most a két jó öregasszony
 Hogy semmi jót ne mulasszon,
 Fél könyvből, de nem fél szívvel,
 Imádkoznak este reggel,

S ha van Isten mennyországban,
Nem imádkoznak hiában.

A vázlat készítése. A bevezetés célja. A bevezetés terjedelme. A befejezés főadatok és terjedelme. A tárgyalás rendje. A tárgyalás csoportosítása. Az alapeszme. A befejezés terjedelme. Összefoglalás.

Feladat. Próbáljunk vázlatokat készíteni a következő tárgyakról: *A nyár. A honfoglalás. Városunk és nevezetességei.* Szerkesszük meg *A szegény asszony könyve* c. olvasmányunk vázlatát.

Vörösmarty Mihály márványszobra Budapesten.

38. Vörösmarty Mihály.

A *Szózat* nemzetünknek ünnepi éneke, imádsága. Azt hirdeti, hogy a hazához rendületlenül híveknek kell maradnunk, életünkben, halálunkban.

A *Szózat* költője Vörösmarty Mihály. Petőfivel, Aranyval és Tompával együtt a legnagyobb magyar költő: kimagasló

nagyságai ők a magyar léleknek. Mindnyájan a mult században éltek, Vörösmarty volt közöttük a legidősebb. 1800-ban született Nyéken, Fehér megyében, ahol édesapja gazdatiszt volt. Mivel korán árván maradt, magának kellett fenntartásáról gondoskodnia. Özvegy édesanyjának nem volt, miből őt segítse. A *Szegény asszony könyvé*-ben meghatóan beszéli el, hogy édesanyjának csak az imakönyve maradt meg, de azt is megfelezte más szegény asszonnyal. Költőnk tehát nevelőnek ment és magánúton tette le vizsgáit. Megszerezte az ügyvédi oklevelet, de nem sok hasznát vette: pörösködés helyett inkább az irodalomnak élt.

Huszonöt éves korában a nemzet ünnepelt költője volt: ekkor jelent meg nagy elbeszélő költeménye: a *Zalán futása*. A honfoglalást énekelte meg benne, Árpád apánk dicsőséges harcát Zalán fejedelemmel, a bolgárok vezérével, az alpári ütközetet, amely Magyarországot kezére juttatta.

Attól kezdve, hogy a *Zalán futása* megjelent, Vörösmarty minden magyar embernek kedves költője lett. Meg is szolgálta népszerűségét. Egyik szép munkát írta a másik után. Nagy sikereket aratott drámáival is. A *Csongor és Tünde* című mesejátéka a legzengzetesebb magyar drámai költemény. A *Két szomszédvár*-ban egy középkori magyar lovagi történetet foglalt versekbe; borongós, szomorú a tárgya, két ellenséges család véres bosszúja egymáson; de illő a korhoz, amelybe elképzelte, és igazságos a megoldásban.

Mindnyájunknak gyönyörűsége a *Szép Ilonka*: egy fiatal leány története, aki Mátyás királyt szereti meg és mivel tudja, hogy nem lehet az övé, bánatában, mint egy virág, elhervad.

Már érett férfiú, több mint negyven éves volt a költő, amikor megházasodott. Menyasszonyához írta *A merengőhöz* című szép költeményét.

A szabadságharcban a vésztörvényszék bírása volt. Ezért a világosi fegyverletétel után bujdosott is egy darabig. A nemzet katasztrófája azonban megviselte, összetörte hazaszerető lelkét; nem sokkal élte túl a szabadságharc szomorú végét: 1855-ben meghalt. Alkotásai azonban örökké élnek. Nevét minden jó magyar ember tudja és tudni fogja, amíg csak él.

39. Almássy István kassai kereskedő.

A mohácsi vész után is még jó darabig volt népes, erős és tősgyökeres magyar kereskedő-osztályunk. Kalmár János soproni, Vass Antal kassai, Bornemissza Tamás budai és bécsi, Pesti Gáspár, Földes István, Kádas Benedek nagyszombati kereskedők belföldi és külföldi forgalma évenként a mai pénz szerint százezrekre, sőt milliókra rúgott.

Hamburggal, Velencével és Amszterdammal is élénk összeköttetésben állottunk.

E régi magyar kereskedőosztálynak egyik kiváló tagja volt Almássy István kassai kereskedő. Mint egyszerű üzleti alkalmazott kezdte meg pályáját és mint Kassa első polgára végezte.

Debrecenben született 1573 táján. Latin iskolát végzett, azért hitták István diáknak.

Valószínű, hogy az Alföldről, a török elől menekült Kassára urával, Nagy Imrével. Utóbb ennek leányát feleségül vette, és halála után üzletét 8000 frtért megvette az örökösöktől. Nagy összeg volt ez akkor, mert a pénz vevőereje mintegy tízszer nagyobb volt, mint a mai. Tehát mai érték szerint közel 200.000 pengőre tehető az az összeg, amelyet lassanként letörlesztett.

1601-ben lett önálló kereskedő és a kereskedő céh tagja. Céhtársai voltak Zegedi Gergely, Lőkös Bálint, Süveges Bálint, Szécsi Mátyás, Herczeg István, stb. E magyar nevek is bizonyítják, hogy csak későbbi eredetű nagyzóráfogás az, hogy a magyar régen is idegenkedett a kereskedéstől, sőt Törös Mihály debreceni városi tanácsos ezidőben marhabőrökkel is kereskedett.

Hogy miként folytatta üzletét Almássy, az az akkori céhszabályokból és saját följegyzéseiből és könyveiből derül ki. Ma az ipari és kereskedelmi törvények szabják meg a kereskedő működését, akkor a céhszabályok írták elő. Ezek értelmében, ha valaki önálló kereskedő akart lenni, be kellett lépnie a kereskedőcéhbe. Ide azonban csak jó bizonyítványokkal vették fel 25 frt fölvételi díj lefizetése után. Áruit részint a hazai vásárokon szerezte be, részint Bécsbe ment értük. Kassára is hoztak árukat a külföldi kereskedők, ezektől is vásárolhatott. Az ily idegen kereskedő köteles volt rögtön jelentkezni a városi hatóságnál és áruit bemutatni. Amit behoztak, azt itthon el kellett adniuk, mert nem volt szabad kivinniük. Csakis nagy-

ban és kassai polgároknak adhatott el. Ha e szabályok ellen vétett, áruit elvették. Abban az időben különféle török cikkek terjedtek el nálunk, szabad volt ezekkel is kereskedni.

Vasutak még nem voltak, társzekereken szállították az árukat. Ez pedig igen lassú és fáradságos és az útonállók miatt veszélyes is volt. A távolabb lakó eladók és vevők a nehéz közlekedés miatt csakis a vásárokon keresték fel egymást. Sokat járta a vásárokat Almássy is. Az ily vásárra menetnél a tagok együtt tartoztak indulni, az úton egymást atyafiként támogatni, különben aki nem így tett, a fele kárt viselte. A sátrakat nyílvetés (sorshúzás) szerint kellett felállítani; senki sem kezdhette meg az elárusítást társai előtt.

Almássy kassai üzlete élénk forgalmú volt, személyzetet kellett tehát tartania. Az akkor fennálló szabályok szerint inasai 7—8 évig tanultak, de legalább is hat évig; ellátást és ruhát adott nekik, esetleg viseltes öltözetét. A felszabadulás-kor az inas a céh kasszájába két aranyat és egy tallért fizetett. De ha jámbor volt, ő is kapott urától egy tisztességes öltözetet. A felszabadulás után két vagy legalább egy évig uránál kellett maradnia illő fizetésért, különben távoznia kellett a városból. Legény és inas csakis a főnöknél lakhatott, semmijét máshol nem tarthatta, ruhát ura tudta nélkül nem csináltathatott, nehogy az üzletet megkárosítsa. Aki más segédjét, inasát elcsalta, 10 frt büntetést fizetett.

Vasárnap és ünnepen az üzlet egész nap be volt csukva. Ilyenkor az ifjúság a céllövésben gyakorolta magát, mert akkor minden polgár katona is volt, a város falait maguk a polgárok védték. Minden céhnek, tehát a kereskedőcéhnek is, megvolt a maga tornya a falakon, ahol hadieszközeit tartotta. Ily pihenőnapokon tartotta a céh évi négy rendes és rendkívüli gyűléseit is, amikor a különféle ügyeket elintézték, bejelentett rendetlenkedők, túlságosan nyerekedők és uzsoráskodók dolgát megvizsgálták. A megszorultakon, árvákon, özvegyeken segítettek; hiszen annyira ápolták a testületi érzést, hogy a tagok temetésén is mindenkinek jelen kellett lennie.

Almássy boltjában rőfös-, fűszer-, papír- és vasárukat találunk nagy tarkaságban, amelyekből azonban mégis csak ki-domborodott üzletének jellege. Főkép szövetekeket, ruhákat árult.

Jelentékeny üzleti forgalma következtében gyorsan meg-

gazdagodott s egymásután vett Kassán és a Hegyalján házat, szőlőt, földet, majort.

Mint becsületes, értelmes, nagyvagyonú polgár, kiváló megbecsülésben és tiszteletben részesült.

Becsületessége és bölcsesége következtében polgártársainak bizalmából a közügyek annyira lefoglalták Almássyt, hogy később az üzlettel is felhagyott. Áldozatkészsége és érdemei elismeréseül II. Ferdinánd 1625-ben nemessé tette és címerül kardot tartó oroszlánt kapott, több éven Abaúj megye táblabírája is volt. 1635-ben halt meg. Valószínűen a kassai dómba temették, ahol számos előkelő polgárt helyeztek örök nyugalomra. Egyetlen fia még életében elhalván, vagyonát keresztfiaira hagyta. De bőségesen megemlékezett végrendeletében az egyházzal, a papokról, az iskoláról, a diákokról, a szegényekről, a kórházról és a városról is.

F o g a l m a z á s. Ha a vázlat készen van, a *kidolgozás* következik. A kidolgozás már csak a mondanivalónk *kiformálása*, mondatokba öntése mindannak, amit a tárgyról tudunk. Kidolgozás közben vigyázzunk a következőkre:

1. Minden mondat leírásakor vigyázzunk a tételre, tárgyunkra, csak azt írjuk le, ami vele összefügg.

2. Ragaszkodjunk a vázlat sorrendjéhez.

3. Mielőtt egy mondatot leírunk, gondoljuk jól *végig*. Sohase felejtjük el, hogy minden mondatnak van alanya és állítmánya; amikor a mondat elejét írjuk, már tudnunk kell a végét is!

4. Egyszerű értelmes mondatokat írjunk, összetett mondatokat ritkábban használjunk! Úgy írjunk, ahogyan beszélni szoktunk, értelmesen, világosan, magyarosan, hogy amit leírunk, azt éppen úgy megértse mindenki, mintha élőszóval mondanánk el neki.

40. A gyermek és a szivárvány.

Irta Arany János.

Sírt az ég egyik szemével,
A másikkal nevetett;
Páros ívű szép szivárvány
Koszorúzta keletet:
Szép szivárványt, barna felhőn,
Nézte ábrándos fiú,
Egy sóvárgó méla gyermek,
Kék szemű, de szöghajú.

«Be gyönyörű híd az ottan!
Égi híd az» — gondolá
«Oh talán ott járnak éppen
Az angyalok fel s alá!
Mint szeretnék odamenni!
Bizony el is szaladok,
Jó fiút hogy bántanának
Azok a jó angyalok!»

«Messze sincs az; lám csak ott van
A közel erdő megett,
Még ma estig rajta könnyen
Megjárhatnám az eget.
Istenem mily szép is lehet
Ám belülről az az ég!
Istenem, ha én egy kisé
Oda bepillanthatnék!»

Szólt, eredve gyors futásnak,
És legottan messze jár;
Édesanyja hiná vissza,
De szavát nem hallja már.
Útfelen száz kis virág int:
«Ülj le közénk, szép gyerek!»
Száz madár mond: dallok egyet!
De ő nem hallgatja meg.

Síkos a föld és alóla
Ki-ki csuszamlík az út,
Tüske rántja meg ruháit
Hogy «megálljon! hova fut?»
Majd elébe vág s keresztül-
Fekszi ösvényét az ér,
Mely, ha egyszer átgázolta,
Ellenkedve visszatér.

De az értől nem ijed meg,
Nem hátrálja síkos út,
Szóba sem áll vad tövissel:
Egyre gázol, egyre fut,

Sem gyönyörre, sem veszélyre
Nem tekintvén láb alatt,
Szép szivárványt a magasban
Nézi, nézi és halad.

Kérdi tőle utas ember,
Egy öreg szántóvető :
Hová oly lélekszakadva ?
És mivégre siet ő ?
«Jaj» felel, de gyors futtában
A kérdőre sem tekint,
«Ama hidhoz kell sietnem
Vissza is jönöm megint !»

«Balgá gyermek, hol van a híd ?
Hova futsz ily esztelen ?
Szivárvány az : vége nyugszik
Messzi, messzi tengeren :
S a megürült fellegekbe
Szi fel onnan új vizet . . .
De hiszen fuss, ha tapasztalt
Ősz fejeknek nem hiszed.»

«Am legyen híd, am szivárvány,
Oda én már elmegyek»,
Szólt a fiú, «hogya felőle
Éppen bizonyos legyenek.»
És az erdő bokros útján
Bekanyarui egymaga,
Hol feketén leskelődik
Már felé az éjszaka.

Ott sóhajnak, ott kacajnak
Múló hangát hallani,
Ott fejről fővegét is
Le-lekapja valami ;
Ott fehéren a sűrűből
Rá-rábukkan egy fatő :
De galyak közt a szivárvány
Int feléje s szalad ő.

Szembe jönnek búcsújárók,
 Szinte kérdik és felel.
 «Kis bohó, mi haszna fáradsz?
 Oda nem jut ember el.
 Mi lehet az a szivárvány?
 Van felőle sok mese:
 De közről (ennyiünk közt!)
 Még nem látta senki se'»

Nem elég ez a fiúnak:
 «De én látni akarom!»
 Szóla és tör fel a hegynek
 Út nélküli avaron.
 Kő hasítja gyenge lábát,
 Szirten át esik-bukik:
 Haj! s alélva roskad össze
 Mídon feljut a fokig.

Ott is, amint összerogyva
 Tehetetlen feküvék,
 Epedő nagy kékszemével
 A szivárványt nézte még;
 A szivárványt, amely szinte
 Fogyni látszott, sínleni —
 És mind jobban, és mind jobban
 Elsápadtak színei.

«Szép aranyhid, szép szivárvány,
 Én szerelmem, bár mi vagy —»
 Esdekelt ő tárt karokkal.
 «Oh ne hagyj el, — oh maradj!
 És ha égbe nem mehettem
 Rajtad, mint az angyalok,
 Várákazz', hadd nézzelek még!
 Várákazz', míg elhalok!»

Hallja ezt egy agg remete
 S a fiú előtt megáll,
 Háta görnyed ősz hajától,
 Reng a mellén hó szakáll:

«Ily korán a sírba mért vágysz?»
 Feddi nyájasan a bölcs —
 «Hamar volna még lehullnod,
 Mint a még nem ért gyümölcs.

Vágyaid elérhetetlen
 Tartományba vonzanak;
 Az, mi után futsz epedve,
 Csalfa, tünde fényalak,
 Egy sugár a nap szeméből...
 Büszke diadalmosoly,
 Mely a sírvafutó felhőn
 Megtörik, — de nincs sehol!»

Igy az agg bölcs — még tovább is
 Fejtegetvén szavait,
 S felnyitá a nagytermészet
 Titkos zárú ajtait.
 A fiút még ápolóan
 Vette gondjai alá,
 És midőn a hajnal ébredt,
 Szüleinek vissz'adá. —

Gyakran látott még azontúl
 Szép szivárványt a fiú,
 De, ha nézte, sírva fakadt
 S lőn kedélye szomorú:
 «Hogy üres kép, játszi sugár,
 Mit olyankor szeme lát,
 Nem híd, amely összekötné
 Földdel a menny kapuját!»

Tárgyi magyarázat. — Arany János (1817—1882.) legnagyobb költőink egyike, Petőfinek legjobb barátja volt és alkotásaival méltó párja. Különösen elbeszélő költeményei nevezeteseek. Legismertebb munkája a *Toldi*. Nagy költeményt írt *Buda haláláról* is. Kisebb költeményei közül a *balladák* a legnevezetesebbek, ezeket a jövő évben olvassuk.

Feladat. Készítsük el a költemény vázlatát és mondjuk el a vázlat alapján a magunk szavaival a tartalmát.

E

[illegible]

TARTALOMJEGYZÉK

(A *-gal jelöltek költemények.)

	Oldal
Előszó	3
1. Olvasmányok.	
1. *Himnusz. <i>Kölcsey Ferenc</i>	5
2. *Szózat. <i>Vörösmarty Mihály</i>	6
3. *Hitvallás. <i>Papp-Váry Elemérné</i>	8
4. A székelv adott szava. <i>Jókai Mór</i>	10
5. *Távolból. <i>Petőfi Sándor</i>	11
6. A Fuggerek. <i>Dr. Csávásy Alice</i>	13
7. A mohácsi veszedelem	15
8. *A gólyához. <i>Tompa Mihály</i>	19
9. Városaink pusztulása a török hódoltság alatt. <i>Salamon Ferenc</i>	21
10. *Terepélyes. nagy fa. <i>Tompa Mihály</i>	24
11. Az egrí nök. <i>Gárdonyi Géza után</i>	26
12. *Katonaének. <i>Balassa Bálint</i>	30
13. Zrínyi Miklós. A <i>Franklin-Társulat tulajdona</i>	31
14. A kereskedő munkája	34
15. *Árokháti Lőrinc. <i>Tompa Mihály</i>	36
16. Lorántfy Zsuzsanna. A <i>Franklin-Társulat tulajdona</i>	38
17. *A madár fiaihoz. <i>Tompa Mihály</i>	40
18. A Parenéziszből. <i>Kölcsey Ferenc</i>	41
19. *A keresztútról. <i>Tompa Mihály</i>	44
20. Pázmány Péter. A <i>Franklin-Társulat tulajdona</i>	47
21. *Az ibolya álmái. <i>Tompa Mihály</i>	49
22. Bethien Gábor. A <i>Franklin-Társulat tulajdona</i>	53
23. *Új Simeon. <i>Tompa Mihály</i>	56
24. <i>Tompa Mihály</i>	58
25. Zrínyi Ilona. A <i>Franklin-Társulat tulajdona</i>	60
26. *Szabad föld. <i>Vörösmarty Mihály</i>	66
27. II. Rákóczi Ferenc	67
28. Megtanultam a gyorsírást. <i>Kerek Nándor után</i>	71
29. *Szép Ilonka. <i>Vörösmarty Mihály</i>	76
30. Az árumegállítási joga. <i>Domanovszky Sándor</i>	81
31. *Kis gyermek halálára. <i>Vörösmarty Mihály</i>	83
32. A nemzet csinosodása. <i>Kármán József</i>	84
33. *Madárhangok. <i>Vörösmarty Mihály</i>	86
34. Felvidéki városaink	88
35. *Fóti dal. <i>Vörösmarty Mihály</i>	93
36. A Törökországi levelekből <i>Mikes Kelemen</i>	97
37. *A szegény asszony könyve. <i>Vörösmarty Mihály</i>	104
38. <i>Vörösmarty Mihály</i>	107
39. Almássy István kassai kereskedő. <i>Kerekes György</i>	109
40. *A gyermek és a szívárvány. <i>Arany János</i>	111

II. Nyelvtani ismételés.

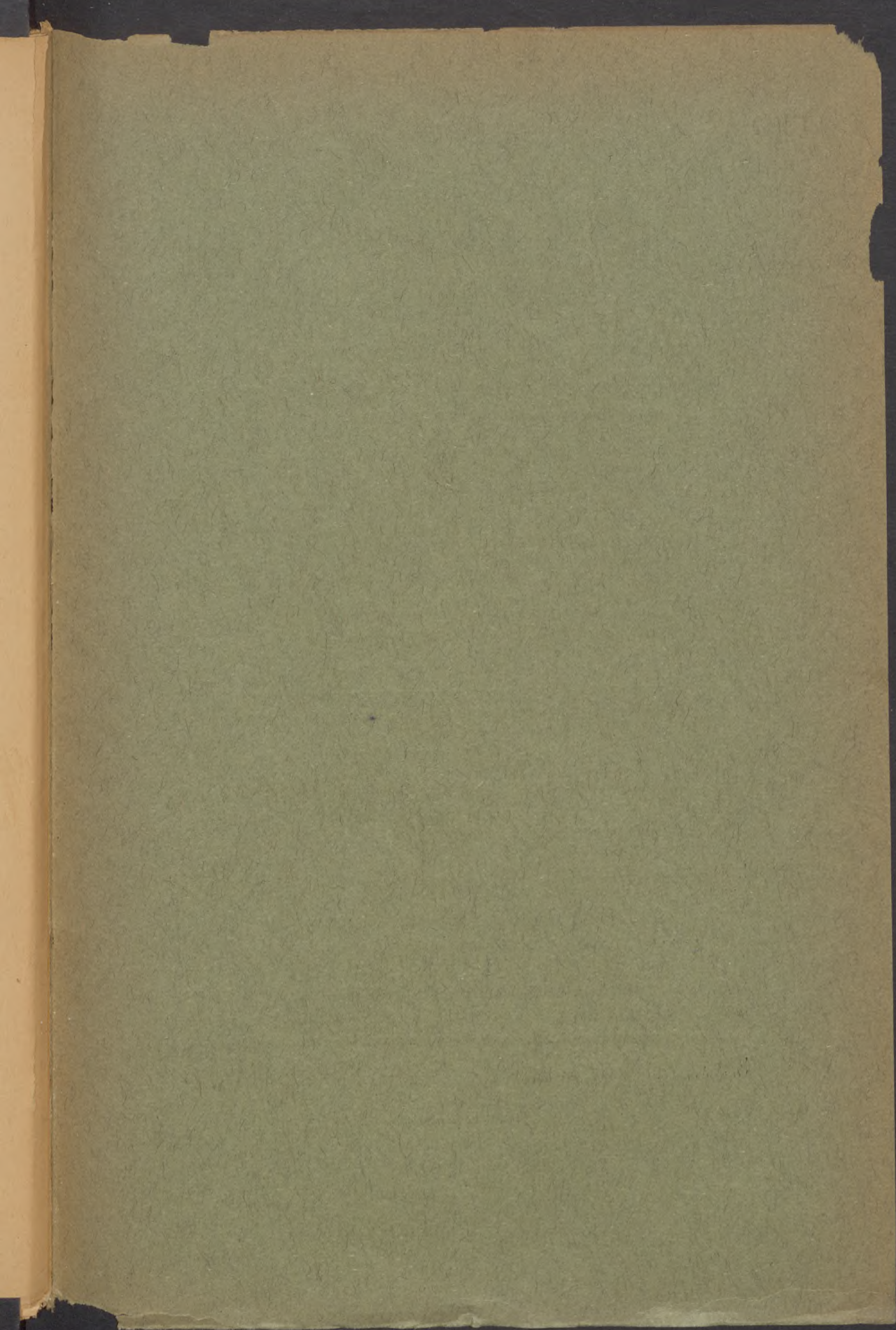
Oldal

A mondat, a tómondat, egyszerű bővített mondat. Az összetett mondat	15
A mondat részei	19
A beszéd főbb részei, a többi beszéd rész	21
Igeragozás	26
Igeragozás	29
Összetett mondatok, mellé- és alárendelők	34
A tárgy. A melléknév fokozása	35
A múlt idő. Elemzés	39
Néhány helyesírási szabály	52

III. Fogalmazás.

A fogalmazásról	23
Vázlat	29
Vázlat	35
Vázlatszerkesztés	53
Önálló vázlatkészítés	60
Vázlat és kidolgozásának mintája	60
Önálló vázlatkészítés	66
Vázlat és kidolgozásának mintája	71
Vázlat és kidolgozásának mintája	81
Vázlatkészítés és kidolgozása	81, 104, 107
Fogalmazás	111

BÚVÁR

a Franklin-Társulat természettudományi és technikai folyóirata

ALAPÍTOTTA LAMBRECHT KÁLMÁN

Hírnyes magyar tudósoknak, természetkutatóknak, mérnököknek, nemzetgazdáknek s a legjelesebb közíróknak egész sora tájékoztatja a művelődni vágyó olvasót, száz meg száz eredeti fényképpel, térkép-vázlattal és szemléltető ábrával illusztrált tudományos riportokban és közleményekben mindazokról a kérdésekről, amelyek a természettudományok és a technika széles munkaterületén a tudományos kutatások középpontjában állnak. Olyan szakszerű és tanulságos ez a folyóirat, akár egy egyetemi tankönyv, olyan könnyen érthető, hogy minden középiskolás diák élvezni tudja és olyan érdekes, mint egy izgalmas regény.

Középiskolások számára országos pályázatokat hirdet a BÚVÁR, számos nagyértékű díjjal. Állandó rejtvényversenyén is sok diák-előfizető nyert már első díjat.

Megjelenik minden hó 15-én.

Előfizetési ára egész évre 9 pengő 60 fillér. * Egyes szám 90 fillér.

A BÚVÁR egy-egy évfolyama: 1000 oldalas gyönyörű kötet, 1000 képpel, hatszáznál több közleménnyel.

Beszerzését a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr rendeletei minden iskola részére ajánlják.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Egyetem-utca 4.

Gátlós — Wirker — Magyar-olvasókönnyű kereskedők II. osztályának